המזרח

ירחון ציוני — מזרחי

לדת ולציון, למדע ולספרות.

היסד: הרה"ג רי"י ריינעס, אבד"ק לידא.

העורך: זאב יעבץ.

חוברת ט'. שנה ראשונה.

שמות המאמרים:

א) לזמן מתן תורתנו. ***

ב) צבור של יראים. מזה לבית מזים.

ג) הקנאות והסבלנות. מנחם זאב פלוצקי.

ד) מי ומי? זאב יעבץ.

ה) מארץ אבותנו: א) יסו. נמזו.
ב) ודי-אל-חנין, וכו'. י. ט.

ו) מבתב בקרת. יחיאל מיכל פינס.

ז) בקור הבקרת. אליהו הלוי גבריאלוב.

ח) הלמוד והטבע. העורך.

ט) במקרא ובאגדה: א) באור מלה. ח. הענין פרינדלנדר חופ"ק פאריש.

במקרא ובאגדה: ב) בינה במקרא ובאגדה-
ב. מ. לווין איש-האראדעץ.

י) מגנזי פרופיסור ד"ר ברלינר נר"ו. (ב)
שלמה ל. כהן ראפאפורט (ז"ל)

יא) הגיונות. פ. שניידר.

יב) זקן עולמים (בלדה) א. ליבושיצקי.

יג) אבן יש אלחים, (שיר) יעקב יוסף עדיל.

יד) יו · קרת עדינו העצני

טו) קדמה (המשך). ש. הרשברגי

טז) זכרונות. פנאי.

יז) קול קורא. לשבת הסתדרות המזרחי משוויץ.

יח) מודעות.

קראקא, תרס"ד.

בדפוס של יוסף פישער (גראדגאסטע 62).

רשימת סובני „המזרח" למקומותיהם:

ברוסיא:

1) אדעסא (שלעמלק"פ): Давидъ Юсимъ Одесса
2) " מר ראבניצקי ב"מה"ס.
3) באברוויסק (שלעמלק"פ): Іосифъ Залмановичъ Лурье.
4) בבוקי (שלעמלק"פ): (Кіев. губ.) Гершу Заявлену, Буки.
5) ביאליסטאק: Книжный магазинъ И. Индицкого Бѣлостокъ.
6) בענדין (שלעמלק"פ): И. Явицъ, Бендинѣ, Петроков губ.
7) האמעל (שלעמלק"פ): א. ד. ברענמאן.
8) וילנא (שלעמלק"פ): מר חיים ליב מארקאן Мясная ул. соб. д.
9) " מר שרבערג. Стефановская, д. Гинзбурга.
10) ווארשא (שלעמלק"פ): Л. Вольману, Смочая ул. 8. Варшава.
11) אדרעס (שלעמלק"פ): Dr. M. Клюмель Грубная 2.
12) אדרעס Книжный магазинъ А. Цукермана Налевки 7
13) " מרדכי אשכנזי. Кармелицкая 18 кв. 15.
14) וויטבסק: Зальману Хейфе Воронаев. д. Халамейзера
15) ווינניצא: Я. Г. Цаузмеръ Винница Подол. губ.
16) לאדז: Е. Л. Геллеръ. Agenturen Cedieluiana 36. Lodz.
17) לודז (שלעמלק"פ): Гиршу Зильберцвейгу, Всходная 34. Лодзь.
18) מינסק: Книжный магазинъ М. Гальперина г. Минскъ.
19) פינסק: יצחק שטיינמאן, נאנצארסקאיא, בית מעשיל.
20) פלאנסק (שלעמלק"פ): В. Грину, Плонскъ, Варшав. губ.
21) קאוונא (שלעמלק"פ): М. Сильманъ, Ковно д. Донскаго
22) קאלוואריע: Агентъ Илія Сейненскій, Кальварія Сув. губ.
23) קאליש (שלעמלק"פ) Самуиль Гиршъ Вельтманъ Калишъ....
24) קיוב: Я. Г. Шефтель Кіевъ
25) " (פאדאל): אברהם מעשביין.
26) קישינוב (שלעמלק"פ): Мееръ Мельцеръ Харлампіевская 9.
27) קרעמענצוג (שלעמלק"פ): П. І. Фридляндъ, Кременчугъ
28) ראוונא. (שלעמלק"פ): Яковъ Іосифъ Эдель Ровно Волын, губ.
29) ראזישצע (שלעמלק"פ): Іосифу Хаиту м. Рожище Волын. губ.
30) ר"פין פ' פלאצק (שלעמלק"פ): שמואל אב־מא"ין.
31) שרה־לבן (שלעמלק"פ): Шулиму Натанзону, Бѣлая-Церковь, Кіев. губ.

בחו"ל:

32) באנגליא (הפרס לטובת אגודת המזרח בלונדון): N. Ginsburg, 36 Leman str. Aldgafe E. C. London.
33) נוא־יארק (אמעריקא): H. Malochowsky 192 E. 101 st. Ne w-Jork
34) אמעריקא הצפונית ניו־בעדפארד מאסס: Rabbi H. Pupkin New-Bedford mass. America.
35) אויסטריא—נאליציא: Mchael Horowitz, Krakau Krakowska 26
36) (שלעמלק"פ): Leib Koretz, Ropczyce (Galizien).
37) אויסטריא־אוננארן ונרמניא ע"י מכה"ע: Redaction „Jüdische Vollkstimme" Brün Oesterreich.
38) יפו (שלעמלק"פ): י. א. ווינבערג.
39) רומניה. פאקסאני: M. Ruizler Focsany
40) שווייץ (שלעמלק"פ): Ch. I. Eiss, Müllerstr. 74 Zürich.

לזמן מתן תורתנו *).

ירושלם...

שלום לך בן יקיר יניק וחכים...

ביום הגדול, אשר חצה את שנות העולמים לשני חצאים שונים מאד, כהבדילו בין עולם שכלו חשכה ותעתועים, אכזריות והבלי שוא, שכרון וינון, ובין עולם מלא אורה ונחת, תורת חיים ואהבת חסד, חכמה ומוסר, בשבעה לחדש השלישי, אשר בו נתן ה' תורה לישראל לאור עולם ומשוש דור ודור — בעצם היום ההוא, כיום מלאת לך שלש עשרה שנה, תתן התורה הזאת לך את המצוה, לאמר: את משפט סדר החיים אשר על פיו תכלכל את כל דכריך ומעשיך, הגיוניך ודעותיך, דרכיך וצרכיך. בני! יהי נא יום מועד זה גם לך לאות ולמופת, אשר יבדיל בין ימי הילדות אשר אין כם פרי כי אם פרחים, ובין ימי הבחרות, אשר הם ימי הכבירים לרוח האדם אשר בם תכשיל את פריה. היה, בני, לאיש שכל כשרונותיו ומדותיו תמים יחדו אל ראש אחד, לאיש אשר אפיו הוא יפיו, בהיותו כליל ומלא, באין סרח ובאין פרע, כאין ספחת ובאין פחתת; ואת המתכנת הזאת לא תמצא כי אם בתורה, אשר נתן אלהי אכותיך בשביעי לחדש הזה. התורה הזאת, בת יוצר רוח האדם, היא היוצרת לו את מבחר צורתו, היא התזכנת לו את מ'טב מתכונתו, היא האומנת הנאמנת אשר תנצור ותכלכל את האדם ושמרה על כל חייו, חיי הכשר וחיי הרוח. ועתה חיה וגדל, חכם וצדק, ועד מאה ועשרים שנה, יהי לך לזכרון, היום אשר עמדו אבותיך על הר סיני; כי הוא היום אשר מלאת ידך לה', לקחת מידו תורה ומצוה, אשר למען שמור אותן נולדת בעצם יום הנתנן, אז יהיה לך יום שמחת נויך זה ליום ששון ושמחה וחדות ה' כל הימים. וכאשר שרו חסידינו ביום חג הסכות: „אשרי ילדותנו שלא כישה את זקנותנו", כן יתרונן מפיך הפתגם השהור הזה גם בחג השבועות, כאשר תנוב כשבה ביום מלאתך לך שבעים שנה, ומאה ועשרים שנה, זאת ברכת רע אכיך המברכך מנוה הצדק הר הקדש...

*) מכתב לבר מצוה בחג השבעות.

צבור של יראים.

האוהבים לתלות קופה של שרצים מאחורי כל עסקן ודבר, ולחטיל מום בכל העוסקים בצרכי צבור, כאשר ינקרו ויחטטו בכל חורים וסדקים, ויחזרו על כל צדדים וצדי צדדים, ולא ימצאו מאומה, עוד נשארה להם בקעה פנויה לנדוד בה נדר, והיא: להוציא דבה כי רק אהבת הפומבי מחוללת את התנועה והעבודה, ולא האמת. ובהיות העלילה הזאת מדברים המסורים ללב, על כן בטוחים הם המחפשים עלילות, כי כל פרקליט שבעולם אינו מוין במעשים ובמופתים לטפח על פניהם ובהרחיקם את עדותם עד לעמקי הלב והכליות הלא בטוחים הם כי לא יתברו ויאחזו.

הננו חושבים כי כדי לברר עד כמה רחוק כל עסקן צבורי מהאמת, צריכים אנו לדעת מקודם מה היא טיבה של האמת בעבודת הצבור, מה יחוסה למשאלות הנפש, להתפתחות האנושית ולהתעוררות הכחות הנרדמים בקרב האדם. הננו צריכים לדעת בריוק את הנבול, אשר עד בואנו אליו שולט קול אלקים הקורא בלב האדם: אַיֶּכָּה! אשר ה.אנרגיא' הפנימית המקופלת ומונחת בשליחה מתפרצת לצאת לאויר העולם ולמלא את תעודתה אשר נתן לה יוצרה .לשמור ולעבוד.' ואשר רק הנטיה הצבורית, השעמום והשממון .המולידים רוחין ושידין ולילין' בלב האדם היושב בדד ודומם מחוץ למחנה כמנודה לבריות, הם הרוחפים .את האדם לעלות על הבמה להבריז ולהשמיע לעודד את עצמו ולעורר את אחרים, להחיות את הסביבה הקפואה והמתנונה, והולכת מאפס עבודה ומעשה ולמלא את חוננו בזרמי תנועה, בשמחת נפש שבעה שואפת ועובדה, ובצלצלי הור של הד שירת החיים. וכן צריכים אנו לקבוע את התחום אשר ממנו מתחיל האי סיטרא דמסאבא של הנפש, הרקניות שבלב החפצה להתמלא מנאות, שפלות הנפש וקלות ראש. עוברים נסי רוח ממין זה המתכונים רק כלפי חוץ ולא כלפי פנים, בכל פנות שהם פונים אינם מביאים אלא קללה ולא ברכה, אהבת השררות ושנאת הבריות וכל תוצאותיהן הרעות לאדם ולחברה.

כמו שאמרנו, מצוה ועומד הוא כל איש למצוא לעצמו פלַטְיָא [1]) רחבת ידים של פעולה צבורית כדי למלא את משאלות טבעו המדיני, זוהי פרנסה רוחנית אשר בלתה נבול יבול, רוחו ידוכא והנפש לא תרגיש כלל את מציאותה בעולם. מנקודת הראות הזאת, חובה על כל איש לתפום לו מקום בצבור. להיות נלנל מניע בהמכונה הכללית של התרבות, ולהרים ביד רמה את הדגל שהוא מתנוסס בו, כשם

[1]) פ ל א ט י ן מקום פנוי (שבת ו). plätea בל' רומי

שחובה עליו לתת שאר חמרי חנוך בריאים ומתוקנים לנפשו. ולמותר לנו להביא את המאמרים הרבים בדחז"ל המעמידים את ה.מעשה" והעסקנות ב.מילי דמתא" ברומו של עולמנו. ולכן אם יאמר האומר: התלהבותו של פלוני העסקן לא נרתחה באש מן השמים בלבד, באשר כי היא מנעת עד מעלות חום גבוהות מכדי השעור הרגיל והטבעי, או נאמר לו אנחנו: אתה היושב בשפל שאינך מרגיש כל תעודה בחייך, שאין לך כל מקצוע של פעולה צבורית ונשמתך אזלא ערטילאית לא תוכל כלל להקיף בחוג ראיתך המונבל את עשירות נפשו של אלמוני העסקן ההולך ומתפתח ועולה בכית הספר הזה בעצמה של העסקנות. כל פעולה פרטית ומצעידה המתכונת להשתתף עם הכלל, עושה פרי למינה ושלא למינה, מנחת זרעה במקום זה ומעפר אחר יצמחו, ויותר ממה שהיא עושה ומצלחת למטרתה הישרה היא מכשרת את הנפש, נותנת נשמה ורוח לעוסקיה ומרוממת אותם בהרגשת ישות נפשית. בתעודה רוממה המכרות בעמקי הלב על כל הרגשות הקדושות, הנמוסים האומרים בבוד והמדות הטובות והרצויות ובהיות נפש העסקן רוחצת בנחל עדנים של לחלוחית של מצוה, של אהבה ושל שירה, הלא לא יפלא כי היא קינה מיום ליום שלמות בנפשו, כי הוא מפתח את רגשותיו עד כי יובל להרגיש את אשר לא יוכל אחר להרגיש ונם לא הוא בעצמו קודם שעלה על הבמה ושופרות התרועה בידו.

באנך כזה עלינו למוד את בל האורגניזציות הנדולות והקטנות הקימות ועובדות בעולם. הנה אנחנו רואים, כי כל אורגניזציא חדשה בהתכוננה, מצלחת להעמיד עסקנים רבי פעלים אשר בלתה היו ישנים שנת מרמוטא ואיש לא מלל ולא פלל להם אשר .נשמה יתדה" תתנלה בקרבם לפעול נדולות במסירות נפש. בעוז כביר עד כדי .כל עצמותי תאמרנה", וברוח מפעמת בחיל ובנבורה עומדת לנם. המחזה הזה אשר ראינוהו בהתקופה האחרונה על כל צעד ושעל אינו סובל כלל את הבאור הנם והקפוי של צרי עין, כי הרגש של אהבת הכבוד באמצע. באשר כי אנחנו המכירים בטביעות עין את רובי האנשים האלה אשר פעלם והדרם יראה בכל תפוצות ישראל, ואשר הדרנו לתוך נפשם והקשבנו רב קשב לדפיקות הלבבות הבוערים בלבת אש קדש, הננו יודעים ומעידים כי אמנם נפתח מקור הדש בקרבם המפכה את זרם החיים והתנועה בתוכם, מעת אשר החלו להאמין בערבם הפרטי, שיש להם איזו תעודה, שמעשיהם נהיצים ומתבקשים ושיש להם חוג מסוים בחברה להתנדר בו.

ההכרה הזאת בלב כל איש, אשר הצבור נזקק לו ואשר לכל דבריו ולמעשיו יש הד קול בחיים ובחברה, היא היא אשר הקימה קהל נדול על רגליהם ותתן בלבם את ה.איניציאטיבי" בדברים שבצבור שעד כה חסרה להם. אך האנשים המתאוננים ואומרים כי .כחנבים הם בעיניהם" וחדלים הם ובחם מונבל מול האיתנים העומדים כנגדם, אך הם רמת הרקבון שבחברה המשלת בתוך הצבור את הארס של חבוק ידים, יאוש ושפלות הנפש. ולמען הצל את היחיד מהרגשת חולשה כזאת, באה ה.אורגנזציא" הקשורה במשמעת חזקה, אשר בל אבריה השינים מתנועעים בעזרת הבינים של כל חלקי ה.אורגן", וכל חבר יודע כי איננו בודד במועדו, כי הוא פגש הד קול מאת אחים בדעה ובמטרה אשר מרחבי ארץ לא יפרידו ביניהם. וצל צלמם של האחים האלה המשתוים עמו במטרה ובצביון מעודדים את רוחו, מרחיקים ממנו

את צער הבדידות והחולשה שבה. ומרחוק משמיעים בפעמי לבבם המוצאים הד קול בקרבו את הקריאה המשותפת „חזק ונתחזק“!

הננו עולים על הספנה הזאת והננו מכוננים מנקודת ראיתה את האופק הרחב של השקפתנו על הצורך הנפשי שיש לכל אחד בנדול בקטן בעבודה צבורית. מפאת המבט הזה ינדלו חייה של התנועה הציונית מלבד צד המעשה שבה גם בזאת שהיא מזעקת תחת דנלה את הדיוטאות הרחבות של העם ועושה אותם למשמשים בקדש, לכלי שרת אשר עבודת הקדש מקדשתם. וכן נחליט, אשר אם נחפוץ לעשות דבר מה לחזוק דתנו אין לנו דרך אחרת בלתי אם נכונן „אורנזציא“ בזאת, אשר תובל לתת עבודה ותנועה להמיני עמנו הצמאים למעשים מטעמים בטעם התעודדות עצמית. „אינציאטיבי“ מלאה קוממיות וסעולות המעידות על ישותם והתנלות הויתם.

אבל כאן באה השאלה: איך ילבש מדא מאן דלא לביש מדא ואיך ינש זה אל הקדש? מה יוכל לעשות איש מן השוק לטובת דתנו ואיך נתן בלבבו את הדעת בי הוא אחד מהאוספים הנושאים את המרכבה? „הסתדרות של כהנים“ כבר יש בתוכנו, נם מבלעדי תארים רשמיים של הסתדרות הדשה. הלא המה הרבנים העומדים על משמרתם, איש על מהנהו. אבל העם במובן הרחב של המלה הזאת מרניש את עצמי אך כמקבל השפעה, ולא ירניש בקרבו שום חיבה עליו ליכנס לעולם שאינו שלו ולהבוש לראשו עטרה שאינה הולמתו, ולכן, לדאבוננו, נשמט הדום מתחת בפאה של הדת. הצבוריות היתה יכולה לשמש בתור בסיס חזק ומבטיח להומתנו, לו היה בה מקום לעבודה נם להההמון הנהול שיתבצרו בה. ואמנם, תורתנו אשר בה „שמיא וארעא נשקי אהדדי“ מורה לנו את הסוד איך להכניס את הרנש הצבורי בתוך הדת. לא הכל יכולים להיות כבן יוחאי, המה צריכים לכבוש את הארץ, לעבדה ולשמרה. אבל איש ישראל נם בלכתו אחרי המחרישה עושה הוא בונים למלכות שמים. הכהן עומד במקדש ועיבד עבודה, וכל העם עובד נם כן את העבודה הזאת בבית, בשדה ובכל הארץ אשר היתה לו למקדש. כל הארץ נשאה עליה את תעודתה הקדושה להיות „לקרן של שותפות“ אשר כל אחד בשבתו בתוך ד' אמותיו של ה„אינדיבידיאליות“ שלו והשביח את נחלתו ואדמתו, בעצמו היה לעבודה צבורית, לתשלומי מם להכלל אשר לו כל הארץ. ו„קרן הצבור“ הזה היה ברוך ומקיפל בחכילות הבילות של מצית התלויות בארץ, אשר נתנו בלב שומריהן את הדעת להכיר את הארץ וסריה למכשירי קדושה להאיר את העינים ולהחיות את הרוח ולהנביר את שטף החיים הנאצלים, המרוממים והנשנבים.

ועתה אין לנו לא ארץ ולא מקדש. הדת אבדה את המכונה המרכזית אשר הסבה את בל התנועה בה„אורנן“ שלה. אבל ישראל אינו אובד את נצחו, תחת המקדש הבנוי כמו רמים הוא מקריב את קרבנותיו במזבח של מעלה, והאמירה בלבד בזכרון נענועים נחשבת כאילו התנשמה הכונה הטובה במעשה וכזה צריך להיות נם בן נורל „הקרן הצבורי“. והארץ המשותפת כחה יפה נם בזכרונה, בהנענועים לה להעיר ולעורר את האהבה בין איש לרעהו וההמשכה בלב כל יחיד להצבור, וכשם שה„ארץ“ היתה מסובבת במצות וזיו של רוח היהדות היה מבהיק על כולה, כן נם זכרונה והרנשות הנולדים על ידו המתנלים נם כן במעשים צריכים

לעמוד על יסוד דתי, ולהיות לתשוקה שתצטלמנה בה כל כוונותינו הדתיות וצמאון נפש האומה מדור דור לאלקים ולתורה.

אך כדרך כזאת נמצא את המפתח למצוא מוצא נכון ליסוד אורגנזציא דתית חיה ופועלת בקרבנו. השאיפה לדבר קדוש המסוים בהרעיונות הכרוכים וחלוים על נבו. נותנת לאלה אשר תשרה את רוחה עליהם. את המתנות הטובות המוסריות ההן שאדם נוחל מהשגת הדבר ההוא ומבא עד מטרתה. וישנם חכמים מחליטים כי גדול עוד כח ההשתדלות מהקנין. וכשהוא שבע מברך, כשהוא רעב לא כ"ש, ולכן מרכז דתי המתלות בעבודה צבורית לטובת הארץ המשותפת יוכל לעסק את כ ל ה ע ם מקטניו ועד גדוליו. ימתח חוט של קדושה דתית על ההסתדרות שכבר ישנה בידינו. ואשר הראתה כבר את כחה לעורר חיים ותנועה ויתן מקום רחב לעבודה דתית גם להפשוטים וההמוניים. אשר ביהודא היא להם איצטלא דרבנן ולהחשב בין העסקנים לטובת התורה והמצוה בעת שאינן מתנשמות בקשר עבודה צבורית חמרית. שהכרתם הפנימית נותנת להם את הרשות להוקק לה ולשאת את דגלה ביד רמה.

ואמנם העבודה הציונית ברוח דתי הלא עתידה לכבוש את כל העולם הציוני. הלאומיים נרידא' יבואו סוף סוף לידי הכרה כי אין בסים יותר חזק ויותר טבעי למשא נפשם מיסוד הדת. וכל הסגולות הלאומיות המבריקות קושרות כתרים יותר לערך חנוכנו הדתי מאשר לטבענו היסודי. יבינו כי אם יש קנבום בעד הרגש הלאומי אצל עמים אחרים להתארג עליו גם בלא שיטה הגיונית יסודית. הנה לנו בני העם ההוגה והחושב אינה מספקת לנו "סייטנות" בלבד ולא מפיה אנו חיים. אנחנו צריכים לכח עיוני איתן, אשר יורה לנו בעליל את היחס החיובי בין כל איש ישראל, מה שקצר קצידה לחת לנו יד השיטה הדלה הגזעית. אשר גם הרבה חוקרים הניפו חרמש עליה. ואך ה"אחוה במצות" ובחורה מורשת קהלת יעקב עישה את עמנו לעץ שרש בארץ גזעו. ואו המחשבה הנולדה על פי החשבון ההגיוני תתאים בד בבד עם הרגשות הרעננים המפריש והולכים מעמקי הלב השבעי והחי. ואת האמת הזאת צריכים אנחנו בתור "צבור" מיוחד לחרות על דגלנו בצבעים חיים ובנונים בהירים. ביסוד ה"צבור" הזה אנו מתכונים כלפי פנים וכלפי חוץ. למען תת יניקה וכלכלה מספקת להרגש הדתי כתוכנו מאויר ארצנו הנותן חיי נשמות. הדבר הזה נחוץ לשעתנו. חובתנו הוא ונעשנו.

מזה לבית מזים.

הקנאות והסבלנות.

ויהי בימים האחרונים בהשליך האדם מעליו את כבלי העבדות וקול חופש זדדוד נשמע בארץ גם ל נ ו ף האנשים גם ל ר ו ח ם. ויקומו אז המושלים שרי הארץ ויאמרו: אל יוסיפו עוד האנשים להתעמר איש ברעהו לקנותו ולמכרו כלחם וככשר. ויתעוררו גם החכמים אדירי המדע ויחליטו: אל נא תרע עין חכם ב־עהו על המחשבות

ועל הדעות. אם שונות הן ממחשבותיו ודעותיו הוא. להרע לו ולהציק לו ולשרפו חיים; אך ילך לו איש בשם אלהיו אשר בלבו, והאירה לו דתו את דרכו במחשכיו ושמע לקולה. לכל הדבר הטוב והאמת אשר תורהו.

ואיש את רעהו ילחם, והיו מנצחים ומנוצחים, גבורים וחללים על מערכת שדה מלחמת הרוח, ושלום אמת, אהבה וחבה, טוב ויושר ישרו על שדה החיים: להטיב איש לרעהו, להשביע את הרעב ללחם, להשקות את הצמא למים ולתמוך בידי נופל מאין אונים.

ויקראו לשנאה ולרדיפה, אשר ישנא ואשר ירדוף איש בעל הדעה האחת את רעהו בעל הדעה השנית בשם — „קנאות", ולמדה הטובה „בעיני אמונות ודעות, המאחדת לבות טובי עם ועם בעבודת עמם הכללית, למרות הפירוד שביניהם בדעותיהם הפרטיות, מבלי שידרשו אלו מאלו, כתנאי מוכרח להשתתפות הכחות, ויתורים שבליים או מוסריים בדברים המסורים ללבו של אדם, וחשבונו עם נפשו בעיני אמונות ודעות [1]), קראו — „סבלנות".

* * *

ויש אשר אראה את פני אנשים כנים ותמימים, אשר לבם מלא אהבה עזה לעמם ושמחים הם בכל לבם ונפשם על התעורר העם, על קום גם רוחו לתחיה, על החל האהבה והחבה להתנבר בלב בניו — והם עצבים ולבם נופל עליהם ומתיאשים הם מן הטובה, באמרם: „הן כל עוד לא נתאחד כלנו לא ינדל כחנו, ועצמתנו לא תרבה, והעבודה אשר עלינו לעשותה, מה גדולה היא וכבדה! ומה אנחנו רואים בהיכל ספרותנו? רק ריב ומצה כל הימים, ולכל אשר יסכים האחד יבוא השני ויתנגד לו; וכזאת אם תהי' בקרבנו הנבנה ונושע?"

ואני מנחם אותם ומדבר על לבם ומוכיח להם, כי אך טוב הוא לנו הדבר הזה ושמח נשמח עליו, ואומר: המטוב טוב היה לוא נענעו כולם, כל אלה אשר ישאם לבם לעבוד לא רק עבודת עצמם, כי אם גם עבודת עמם, לוא נענעו כולם בראשם לבל אשר יאמר האחד או השנים, המטוב טוב היה, כי תנוח ותשקט ברכת מימינו כימים הטובים אשר עברו עלינו עד לפני שנים מספר?... אשר יהיה כל איש מישראל בלבו וברוחו נתון רק לצרכי עצמו ולצרות עצמו להקל אותן מעליו, מבלי התעורר לנקף אך אצבעו הקטנה לצרכי כלל אומתו להמציאם, ולצרותיה להקל אותן מעליה?!...

לא! עלינו לדעת, להבין ולהבדיל בין מלחמה המביאה לנו רק טובה וברכה, ובין ריב ומצה המכלים את שארית כחנו, בכל דבר הנוגע לגוף אומתנו, להגין עליה מאויבינו החיצונים, שונאינו הכללים, יש לנו לצאת חוצץ כלנו כאיש אחד בלב אחד מבלי הצר בעל הדעה האחת את בעל הדעה השנית, ולהשכין בתוכנו את זו המדה הטובה אשר בה כל עתידנו, ואשר על ידה נבנה — את הסבלנות.

ובביתנו פנימה? ככל אשר נושב את הסבלנות לכסא בעניני עבודה ומעשה כן עלינו להנהיג בקרבנו את הקנאות על שדה מלחמת הרוח: אל נאהב פשרות

[1]) עפ"ד צד 101.

וויתורים גם בעניני אמונות ודעות; אל נעלים איש מרעהו את כל אשר בלבו בעניני אמונות ודעות. בוא יבוא כל אחד מאתנו להגן ולהלחם בעד דעותיו בכל בחותיו; והנהיג ננהיג בינינו את הקנאות במדה קצונה בעניני אמונות ודעות. והמלחמה הזאת, מלחמת האמונות והדעות בינינו, לא מלחמת מנן תהיה אך מלחמת תגרה [1]) וכל זה יביא זרם חיים בקרבנו. ידינו יחד תהיינה עוסקות במלאכה ומצליחות, ודעותינו דעות כל מפלגה ומפלגה אשר בקרבנו, תבוררנה היטב היטב וידעה והכירה היטב המפלגה האחת את המפלגה השנית רעותה, וידעו אז שתיהן דעה ברורה וצלולה, את דרכן אשר לפניהן.

* *
*

רב מאד מספר הצעירים הנעים ונדים על שדות אחרים, לבקש שמה תורה ומזון לרוחם ונפשם, יען כי נדולינו ורבנינו, אשר תורתנו להם לקנין ועל פני כל העם יכבדו, אינם בקיאים תמיד בחיי החול הסובבים אותם בכל מסבותיהם, ולכן לא יקרבו את אלה הצעירים הרבים, אשר על ברביהם נדלו וחנכו, ואשר את רבי תורתם ואת כל יהדותם נחלו להם מהם. אך ורק יען כי אופן חייהם שונה הוא למראה עינים מאופן חייהם הם, ולא יזכרו האנשים הנדולים האלה, ולא ישימו אל לבם אל השדה המשותף אשר להורים האלה ולבניהם בכללו, ואשר רק בפרטים אין רעותיהם שוות, בפרטים אשר בל ימי היות שמים על הארץ יהיו לסלע המחלקות בין „האבות והבנים"... וכל הדבר הזה, לאמר: קנאת ההורים המופרזה הזאת, נרם לבניהם למדוד להם כמדתם, ובקצוניות ההורים כן עברה כל נבול נם קצוניות הצעירים בניהם, בעזבם ובשכחם אותם ובלכתם לרעות בשדה אחרים... אך בכל אשר ירבה מספר „צעירים" כאלה, עיד רב מהם מספר הצעירים אשר אין להם בל בסים רוחני חזק ונאמן; מרשות אבותיהם הזקנים יצאו ואל קצה נבול האחרונים עוד לא באו, ולבא אינם חפצים... ואלה הצעירים מצאו להם עתה את בסיסם נם הם — „בהמזרחי" [2]) ומזרחיות הצעירים האלה, שהם נכנסים תחת כנפי „המזרחי", אם כי אינם נכנסים אליו, יען כי לא יצאו מקרבו מעת הוסדו, בכל זאת מזרחיותם איננה — בכסוי הראש לבדו על אסיפותיהם וגם לא, למשל, באסור הרבור הרוסי, אך בזה כי נתנדלו וחנכו על ברכי היהדות העתיקה המסורה, התלמוד והמדרשים. החיים חיי צניעות ובעלי מדות טובות מוסריות, והודיות, המודים באמונה ורת, ונכנעים במדה ידועה למצוות המעשיות של הדת הישראלית, ומוצאים לאי־אפשר להיות עברי־לאומי מבלי להודות בדת ישראל ולשמור מצוותיה.

ואחריהם נם הפועלים אשר עוד לא נפלו למחנה אויבינו, התמימים עם האלהים ועם תורתו, ואשר עוד לא פקרו...

---

[1]) ואנחנו סוברים, כי מלחמת תגרת בת בכת מכלה את הכח, מרבה את האיבה ומביאה סוף כוף לידי פשרות. ותעודת ה„מזרחי" היא לדעתנו, להסיע את לבו מן הכתות שכנגדו, וליחד את לבו לשמר את התורה ואת המצוה בקרב בעלי בריתו ולחיותן ולהפיצן בקרב כל קהל ישראל בדרך המדע בדרך החזון, ובכל מיני מכשירי החבוב, ולחלוק רק על השטות ולא להתקוטט בכתות. העורך.

[2]) עיין מאמרי בחוברת ו' „המזרח". הכותב.

ואלה הצעירים הם המה הבאים עתה אל „סניף הצעירים“ אשר ל„המזרחי“, ההולך ונוסד בימים האלה בידים חרוצות ואשר טיבו, ערכו וכחו, יורעו להקהל הרב בהיות כל עניני הסניף הזה על מקומם בשלום ובסדר נכון.

ועיקר המרכז הרוחני, שאלה הצעירים נוהים למצוא אותו בהמזרחי, הוא — הירחון החדש „המזרח“, אשר שמונה חוברותיו כבר יצאו לאור. ולכן מבלי אשר אבוא עתה לבקרו לפרטיו, עבודה שאני מניח אותה לנדולים והנונים לעבודה זו ממני, אעיר אך בדברים אחדים את אזן עורכו הנכבד ואת אזן יוסדו הנכבד ואת אזני כל מנהליו.

ידע נא עורכו, ידע נא יוסדו, ידעו נא כל מנהליו, כי אין הירחון הזה בא רק בעד הזקנים, שאינם „מתחכמים“ ואינם מתפלספים הרבה, ויהדותם תמימה היא בלי כל ספקות ומבלי אשר תתעוררנה שאלות, ולפרקים גם שאלות מרות, בלבותיהם. ידעו נא מנהליו, כי אלה הצעירים אשר דרכם ושכעם גם להתחכם מעט, גם להתפלסף מעט, אשר מים ליום תתחדשנה שאלות בלבותיהם, אלה הצעירים המחפשים ומחטטים אחרי כל דכר ודבר מכל צדדיו, אשר הבקרת הצרופה והאמתית, היא להם לכל מעשיהם לראש — אלה הצעירים חפצים המה למצוא ספיקם בירחון הזה. הם המה החפצים לעשותו לכור, אשר יבור ויצרף את דעותיהם. הם המה החפצים למצוא את כל אשר תוכל הספרות לתת לקוראיה. את כל זאת בירחון הזה. ואם רואה היא מערכת „המזרח“ את מספר חותמיה בימים האחרונים הולך ונדול, אז תדע נא, כי זאת היא פעולת כל הצעירים הרבים האלה למקומותיהם הנכנסים עתה „בסניף הצעירים“ אשר ל„המזרחי“.

ולכן, אחרי ברור דברים זה, אנחנו כדרך הצעירים להיות תובעים ודורשים תמיד, דורשים: כי לא יעשה כמעשה הזה אשר הבטיח „המזרחי“ באחד ממכתביו החוזרים: „להתקרב אל החיים ולהתרחק מן החקירה המופשטת“. לא! אם יש כלב המזרחי לשנות לטובה את „המזרח“, אז זאת אשר עליו לעשות: יהי השנוי הזה בהוספה: „להתקרב אל החיים“, ורק בהוספה ולא בנדעון: „להתרחק מן החקירה המופשטת“. כי לא טוב בעינינו הדבר הזה, והוא: דרך השלום שבחרה לה המערכת, ואשר על כן לא ראינו עד עתה בירחונו לא מאמרים פובליציסתיים, ולא „השקפות ספרותיות“ [1], וכל מן דין שמן הנמנע הוא לנגוע באחרים ולחלוק עליהם... ואשר על כל זאת: מהמזרח אין לנרוע: לנו הצעירים נחוצים ממש כאויר לנשימה, מאמרים כמאמר „האחדות“, „החנוך והישוב“ ובאלה. אך יש להוסיף, כי בה במדה דרושה לנו גם ההוספה הזאת שדברתי עליה.

ואת ההוספה הזאת אנחנו דורשים ולה אנחנו מיחלים!

מנחם זאב פלוצקי.

---

[1]) הבסום חפנימי קודם להשקפות החיצונות, ואחרי אשר בצרנו את המקום שאנו ממלאים בספרותנו, נחל אי"ה לשאת עין מסביב להביט החוצה ולהוציא משפט על מראי עינינו. העורך.

מי ומי?

בגליונות חדש איר של „הצפה" נאמרה ונשנתה ונשתלשה לאין מספר מלת „מי?" — „מי מלא יד ראש „המזרחי" לנסוע וויענה?"; „מי קראהו לבא שמה?"; „מי זה נתן בידו העוז והמשרה?"; „מי זה נתן בידו את שרביט ההנהגה?" — וכנגד מלה זערא זו, הנפלטת בנאוה ובוז על „המזרחי", על זקניו ועל רבניו, נשמעה ברוב נחת, בקול צלול ובהרחבת הלב, מלה רבתא, שהחליטו אותה בעליה לעצמם בשמחה ובטוב לבב מרוב כל, הלא היא מלת „אנחנו": „אנחנו טפחנו, אנחנו בראנו את הנאוניות, אנחנו הרימונה, אנחנו הושבנוה, אנחנו, אנחנו בעצמנו וכו' וכו".

אף אנו בעינו היינו יכולים לשאול: „מי ומי?": מי הרביב לראשנו אלופים אלה הנוטלים שררה על הצבור ומחליטים רק לעצמם לבדם זכות שליחת אנשים לווינא וזכות הרשיון לבא שמה, באלו היו כל ישראל מקנת כספם ועיר ווינא חבל נחלתם? ומי המה האלהים האדירים יוצרי העולמות, יוצרי רוח האדם ו„בוראי נאוניות", משפחים ומרבים וכו' וכו'? — — אך חלילה לנו לרדת לאומנותם של אלו ולהתנדר במלאכתם הנקיה, ובעין יפה אנו מניחים להם מלת „מי" הבאה לקנטר, לעומת זה נקוה, כי לא תצר בנו עין אלופינו ההם, אם נערב גם אנו את לבנו בשעת הדחק לשמש במלת „אנחנו", ולהגיד להם בשפה ברורה ומפורשת: כי אנחנו איננו משמשים בכתרו של מי שאמר והיה העולם; אנחנו לא יוצרים כי אם יצורים אנחנו, ולא בוראים בי אם נבראים. התרבות העתיקה שנתנה לאבותינו מסיני היא בראתנו, היא יצרתנו, ואת הנשמה שנתנה היא לנו לא נוכל לפחת מאפנו, את עיננו לא נהפוך ואת טעמנו לא נשנה. כי ככל אשר שקר הוא בפי בעלי הטמיעה, כי אפשר לאיש ישראל להכחיד את עצמתו ולהיות לבן עם אחר, כן נעשה רק שקר בנפשנו אם נאמר, כי אפשר לתלמידי תורתנו השלמה, הנאמנים למצותיה בכל לב, להיות לבני תרבות אחרת, קלה וחלקלקת, ההפוכה משלנו. ואתם, רבותי, ספריא רבריבי דישראל זערא, חלא לבנו ולבכם יודעים את יסודי התרבות, אשר אתם אומדים לזכות בה את ישראל, ואת טבע הנמוסים אשר אתם אומרים להביא בעלטה אל נבולנו בהבשר חותמה של „ציון". הלא לבנו ולבכם יודעים, כי מלבד החפץ האחד להציל את נוף אומתנו מכליון חרוץ, אין כמעט שום צד שוה בשנינו; כי רחוקים אנחנו בכל משא נפשנו כרחוק מזרח ממערב. על כן חלילה חלילה לשום אתכם לשלוחינו לדבר בשמנו, ולהפקיד בידכם שום דבר מן הדברים המסורים ללב. כי כלל גדול הוא: „שלחו של אדם כמותו", ואתם אינכם כמונו ואנחנו איננו כמוכם.

„המזרחי" והפרקציה שני הפכים נמורים הם. שונים ונבדלים בתכלית, גם בדעות גם במעשים. על כן כשם שלא נואלנו מימינו לשאת את נפשנו להטיל עליכם את חובת צרך הסכמתנו, כן לא ננהוג קלות בעצמנו לטול מכם רשות לשליחות שלוחינו או לבקש מכם הסכמה על מעשינו לישראל ולציון. את כל אשר „המזרחי" עושה, לא על דעת מנגדיו הוא עושה, כי אם על דעת עצמו, ועד עולם לא ימלא לדבר דבר או לעשות מעשה בשמו, את יד איש בלתי אם הוא מבעלי בריתו תמימי דעות עמו, כמו ששנה במשנתו: „מה אתם כני ברית אף שלוחיכם בני ברית".

מודעתנו זאת מלה החומה היא, מלה מסוימה, אשר ממנה אין בידנו לנדוע. נקוה כי מנגדינו, כמשפט אנשי כבוד, יראו כי רק לריק יכלו כחם והשיבו ידם מן המלחמה המנונה הזאת, הכאה רק להפר את שארית האחוה מבני עם אחד. אך אם נהיו לקצת סופרינו הגדופים והקטטות לצרך מחיה לרוחם, אשר בלעדיו לא יוכלו לעמוד כסובא הזה, אשר בלי טפה מרה וחריפה, שהורגל בה נרונו, אי־אפשר לו להתקים אפילו שעה אחת, ינדפו נא ויתקוטטו כטוב בעיניהם, כי אין לך דבר שעומד כפני פקוח נפש, ועינינו לא תצר במשובת נפשם, ובפה מלא נקרא להם: „יערב לכם! יכוסם לכם! שתו ושכרו דודים!"

זאב יעכץ.

מארץ אבותינו.

א.

יפו.

הסתו עבר. ובהביאנו חשכון הגשם ומצאנו, כי לא הניע אף להמחצה מאשתקד. אכל לעומת זה, הנה בא תמיד בעתו; באחרית ירח אדר צמאה האדמה מאד למים וכמעט שיבשו קמלו צמחיה, והנה דחם ה' על עמו וארצו ויורד לנו גשם מלקוש כראשון ועוד הספיק להחיות האדמה וכל צמח השדה.

ועם הגשם בא גם רוח חזק וגדול אשר הוביש פני האדמה, וישלך הניץ מאילנות המלבלבים, ויעש הים כמרקחה, והאניות לא יכלו לגשת אל החוף ותשטינה מעליו ותעבורנה הלאה.

רות כזה היה גם בימים הראשונים לה' אדר וגם אז הרתיה מצולה, והרוחות הללו שניהם יחד הסכו נזק וצער גם להסוהרים גם להקונים, כי אה"ק לסחורות חו"ל עיניה נשואות לע"ע, וכלכת האניה הבאה להוץ מבלי התפרק כל אשר עליה ואנו ואבלו הסוהרים.

סוחר מניפקטור אחד, בעמדו על שפת הים לראות אם האניה הבאה תחזיק מעמד, שפך לפני מרי שיחו לאמר: „כבר מלומד ביסורי מסחר אני, וכבד יודע אני כי עפ"י רוב דוקא לפני החגים יסער הים עלינו, ובכן עשיתי מאמר לסחורתי באופן שתבוא בת

אדר, והנה באה האניה ויהי סער גדול בים ותעבר ע"פ עירנו ולא תבוא עד אחרי עבור ערך ד' שבועות, ואני ועוד סוחרים מב"ב ומשאינם ב"ב באנו לפני הנציב של האניה ונבקשו, כי יודיע בטעג" לאהד החופים, אשר תעבר האניה עליהם, לצות לקרבניט כי יוריד שם הסחורה; אחרי דעתנו, כי דרך שם תעבר בקרוב אניה אחרת של ההי הזאת, ואשר תבוא לעירנו במוקדם ולקחה הסחורה עמה. ובקשתנו נמלאה. וישלח הנציב טע"ג לאלכסנדריא ולא נענה, וישלה גם לזמירנה ולא נענה, ובכן היה עלינו לחכות כירה ימים, וחכינו. והנה הגיע זמנה של אניתנו לבא והים בזעף, ומי יודע אם גם עתה לא תשטה מעל החוף, וסחורתי תבוא אחר החג".

ויוסף להגות נכאים ויאמר: "וגם אם בוא תבוא עתה והורידה הסחורה, יודע אני כי כבר התמהמה בדרך כירח ימים יתר על המדה, יגרום לי נזק גדול; כי הסחורה תהי מעוך וכרות ונתוק. כי מצד אחד יעמיסו עליה סחורות מכל החפים אשר תעבור עליהם ומעבוה, וע"י אשר ישלטלו התבות ממקום למקום ויהפכו עליונים למטה ותחתונים למעלה וישברו התבות וימצאו החובלים והמלחים עת ומקום לגנוב. ובהיות הזמן קצר עלי ליתר על תביעותי מח' האחריות, למען אוכל להוציא מרכולתי במוקדם מבית המכס, מבלי אעבור על בל תאחר ע"י גביות עדות ושומא וערכי הדינים, ובין כה וכה יעבור מועד".

והאניה הזאת של המתאונן הלז היא המובלת הסוכר הכשר של פסח בעד רוב סוהרי א"י. ואחרי אשר כבר עברו ז' ימים מח' ניסן וסוכר אין לפסח, והים מראה פנים זועפים, החלו אלה הסוחרים האחדים שהיו להם מן המוכן להעלות המקח יום יום, ולולא נה הים מזעפו בעשירי להדש, כי אז נאלצנו לשתות הטה והקפה בחג בלי מתיקות. או היו עלינו לאחוז במנהג החסידים ואנשי המעשה, שיחליפו הסוכר בתמרים — אם כי התמרים הם פרות יבשים, ועל הסוכר אין כל חשש חמץ כידוע.

וכל זה בשביל שאין חוף מתוקן ליפו, לא פעם ולא שתים יצא הקול, כי הממשלה או אחת החברות תגש לבנין החוף; וביחוד אז בשעה שהחלה עבודת המסלה למסה"ב, יצא קלא דלא פסיק, כי ישימו לב גם להחוף, למען הקל על הנוסעים וירבו לבוא. אך עד כה לא נעשה דבר. וקצפו של הים יהי עלינו ועל כל היושבים ביהודה לקצף גדול, והנוסעים באי הארץ יסבלו הרבה גם הם מזה, כמובן.

וסופו של ההרף וראשיתו של הקיץ הם ימי הנסיעה להתרים; ימים שאורהים לאלפים מכל העמים והארצות באים לאה"ק... יש שיבואו לחוג חג הפסח בירושלים, והמה באים רק לשם דתם. ואינם מבקרים רק את המקומות הקדושים להם, למען התפלל שם. ויש שיבואו להשביע עינם ממראות הארץ, והם מטפסים ועולים על כל הר וגבע ויורדים בעמקים ובנאיות ובנקיקי הסלעים ומתענגים. הראשונים המה הרוסים ומרבית הנוצרים מארץ הקדם, והאחרונים המה הרוב מבריטניה והמעט משאר הארצות. הרוסים יחלו לבוא שירות קטנות מראשית ימי החרף, ותומ"י אחרי העלות האש הקדושה על בית תפלת הקבר, ישובו על עקבם מחנות מחנות, לגיונות לגיונות, רבן במסה"ב ומעוטן בעגלות. ויתר התירים יחלו לבא בחדשי שבט ואדר ומספרם הולך הלוך ירב עד חום השמש בחדשי סיון תמוז. הם באים בשירות קטנות וכן הם שבים. אך כהני הצרפתים המה יבואו שנה שנה באחרית ימי החרף, עפ"י רוב באניה מיוחדה. ואחרי עשותם כשבוע בירושלים המה שבים לאניתם ונוסעים הלאה.

כל התירים והאודחים אינם רואים פני אחיהם פה ריקם, ועל ידם יתפרנסו בתי אבות למאות. והיהודים אחרי אשר אין מאחיהם נוסעים כאלה, ואם ישנם הנם מתערבים בין הגוים ומתאכסנים באשר יתאכסנו בני לויתם, לכן אין היהודים רואים סימן ברכה מהאורחים, רק אולי אחד אחזו מאלף, וגם זה רק דרך אגב.

בתחילה, בטרם נסולה מסה"ב היו ענלונים — שהיו עפ"י רוב יהודים — מרויחים היטב בזה"ז בזמן הנסיעות והי' עד חג הפסח מחיר המסע בעליה — מיפו לירושלם — ביוקר, וביר"ד — מירושלים ליפו — בזול. ויש שהלכו הענלות ריקנות מירושלם ליפו דק ע"מ להביא משם הנוסעים. ומחג הפסח עד תום מסע התירים נהפך הגלגל, ונסעו ירושלימה בחצי חנם ומשם ליפו במקה נכוה. אבל מכיון שנסולה מסה"ב מיפו לירושלים שוב אין גם להענלונים ברכה רבה מהנוסעים, וירפו את ענין הפרנסה הזה ונמסר כלו לנוצרים.

שני אורחים נראו הימים בחוצות יפו. אורחים שפרנסתם אלצה אותם בעוה"ר להתודע לאחיהם היהודים, ולבלי הסתיר יהדותם, והם: מר פאדיינצי הנציב הראש של ה' יק"א, היושב בביירוט ומצודתו פרוסה על א"י כלה, ופעם או פעמים בשנה יבא ליפו לראות ממרום שבתו בהאכסניה את העיר ומושבותיה. וראיתו זאת תספיק לו עה יהי רצון מלפניו לבא שנית לא"י. והשני הוא מר גאטהעלף הפקיד הראש של יק"א הממונה על ההשבונות. והוא בא לפקח על כל חשבונות ההנהגה של הח' בא"י כלה.

האחרון בקר את ספרי החשבונות של חברת "פרדס" הנוסדה השנה מבעלי גנות השלחין היהודים למכור את פרי "תפוחי הזהב" של גנותיהם בהוץ. להח' הואת הצליה לחבר לה את היק"א אשר לה גנות גדולים נושאי פרי לרוב, וע"כ זכתה להכבוד להתבקר מאורהנו זה. והוא אמנם התפלא על טוב הסדרים ועל יפוי הנהגת ההשבונות, ויאמר להח' רוקח — שהוא הנהו רוח החיה ב"הפרדס" — כי בראותו טוב ההנהגה נשתנו בעיניו בני א"י שנוי לטוב, כי מעולם לא חשב למצוא סדרים כאלה בין בני ארעא קדישא.

— (מצוה גוררת מצוה). אחד מראשי המתעסקים בדבר הת"ת בפתח־תקוה בראותו כי ה' הצליח בידו הדבר, הלך ישר מפ"ת — אחרי חנינת הת"ת שם — למושב עקרון ובדי עמל עלה בידו ליסד גם שם ת"ת, ובאותו מעמד קנו אחד הבתים במחיר 80 לירה זהב ויערכו בו את הת"ת.

— הממשלה מקבצת נדבך בעד הצבא, ותתן על היהודים ביפו — לבד מאשר נתנה על בני המושבות — ערך מאתים פרנק. וזהו מס חדש נוסף על הגלגלתא והכרגא וכו'.

— השמועה עוברת, כי עיר הפלך „שכם" תרד להיות עיר המחוז, והעיר יפו — שהנה עיר המחוז — תעלה להיות עיד הפלך. בארץ אחרת היו בני העיר העולה לגדולה שמחים, ובני היורדת—עצבים אבל בארצנו כמעט הדבר להפך: כי לא הרי המתן שהראה פני המושל הקטן כהרי המתן לפני הגדול...

— היתומים המכונים יתמי קישינוב הם ואפטרופסם מר בלקינד, נוסעים בשבוע הבא להתישב במושבות „שווייה" ו.עין נמל" בנות זכרון יעקב, והיו שם עדי תתכונן להם הנחלה, שאומרים, כי קנוה קרוב לטבריה.

— הרבה, הרבה דלים באים הנה מערי ההרס, ובאין ידם לטהר א"ע אצל החוף, סובלים הם יסורים. בשבוע זה באו חמשה יהודים מהומל והי' עליהם לתת ק' פרנק ולא

היו בידם, ונמצאו עלילות על מכתבי מסעם. וכמעט שנשלחו בחזרה, לולא עלו ההוצאות עליהם מאשר בקשו מהם בראשונה. ג מ ז ו.

ב.

בודי־אל־חנין וסביבותיה יצלח גדול תפוחי הזהב ורבים קופצים עליהם בשוק המסחר. בעלי הגנים אשר בזה (ויק"א בתוכם) התחברו עם בעלי הגנים אשר ב פ ת ח ת ק ו ה, הגדולים מהם הרבה במנין, ועם המעטים אשר במסבי יפו וגם עם בית ההנוך לעבודת האדמה „מקוה ישראל" ויהיו לאגודה אחת ושמה „פרדס". האגודה הזאת שלחה שנים מחבריה לייוערפולה להשניח על המכירה, והמה הראו לדעת, כי לא נכונו התלונות אשר נשמעו על ה־Brokers האנגלים. האגודה מכרה מעט גם בהמבורג ולפי הנשמע ישארו 6,50 פרנק לתבה אחרי נכיון כל דיציאה (התבה וההבישה וההולכה אל הנמל), תחת אשר עד כה נשארו רק 3 פרנק, ואם בעמל רב, 4 פרנק לתבה. ויש לדעת, כי גדול היה אסף התפוחים בשנה הזאת וכי בעלי הגנים אשר לא מאגודת פרדס והתגרנים הקונים על מנת למכור לא הצליחו בשנה הזאת, בגלל ירידת המחיר.

פ ת ח ת ק ו ה. גם בסביבי הקולוניא הזאת נקנו חלקי אדמה (לערך 4500 דונם) ומקצתם נתנו לפועלים המצוינים לטובה, לבעבור יִפּוּנוּ כראוי בעזרת קופת הפועלים. פה עבודת האדמה הולכת ומתרחבת ומתנהגת יפה מאשר באחוזות הנזכרות למעלה. הביצות הגדולות הקרובות מכשירות את המקום לגדול בהמות, כי הן מספיקות חשש טוב, ומעשי החלב נמכרים ביפו על נקלה וברוח. יש לקוות, כי קרבת „שרונה" ו„וילהלמינה" קולוניות אשכנז החדשות, אשר יטיבו לעבוד בהן, תשפיע השפעה טובה על „פתח תקוה", כי על כן יושביה בכלל אוהבים את המלאכה.

בעזרת אגודת אנגליא־פלשתינא ובהשגחת הקומיטט של „ועד המרכז" ביפו נוסדה פה קופת הלואה. היא תוכל להביא ברכה רבה לקולוניסטים, כי תגן עליהם מפני המרבית הקשה הנהוגה בכל ארץ ישראל.

א ר ט ו ף [1]). הקולוניסטים אשר בזה, כשנים עשר איש, כלם בני בלגריא, והמה ממבחר העוסקים בישוב ארצנו. אבל נהוץ לקנות להם את האדמה, אשר עודנה בידי הערבים, ולהעניק להם די קנות כלי מלאכה ומעט מקנה, ביחוד עזים, כי הן טובות מאד למקום הרים כזה. הקולוניסטים האלה אוהבים את המלאכה, אבל הם עושים בה על פי מנהג דור ראשון (primitiv) כמנהג המקום הזה בכלל. גם כבד להנהיג סדרים טובים, כל עוד לא נהלקה האדמה בין הקולוניסטים ומקצתם עודם בבלגריא. אין הקולוניסט בטוח בחלקת שדהו, כי תהי תחת ידו בשנה האחרת, ומה בצע לו כי יעמיק בה את המחרשה או כי יזבלנה? עת לתמוך את הקולוניא הזאת. 600—5 פ־נק יספיקו לכל שנים עשר הקולוניסטים לקנות להם 5 או 6 עזים לבית, ואשר יַלֶּה אותם סכום כזה ייטיב מאד לעשות.

מ ו צ א. הקולוניא הזאת הסמוכה לשערי ירושלים מצער היה ראשיתה, אך שלשה קולוניסטים יסדוה, ועתה היתה למושבה יפה. יש בה שנים עשר קולוניסטים, ומצבם טוב למדי, כי כל תבואת ידם, כל ענביהם ויינם וביציהם והלבם יקבלו בירושלים במחיר טוב. גם פה חוכל קופת הלואה להועיל הרבה.

[1]) בעברית „ארץ־צוף" (ש"א ט' ה'). העורך.

ראוי להשתדל ביסוד קולוניות בסביבי הערים. בהם אפשר להושיב בזול על חלקי אדמה קטנים בעלי מלאכה, זורעי ירקות וכדומה, בימים מעטים יוכלו למצוא מחיתם במקומות כאלה, כי בהיותם קרובים לעדים ההולכות ומתרחבות יקל להם למכור פרי יניע כפיהם ולמצוא עבודת עראי בשעה שהם בטלים מעבודתם הקבועה. גם בתי עבוד (אינדוסטריא) קטנים אפשר ליסד שם.

חדרה. הקציר והבציר לא עלו יפה בהדרה בשנה הזאת. השדמות נשטפו, כי בלן בשפלה פה, והיין התקלקל ממחלת אֶאידיום וּפְרַנְסְפֶּרַא. הקולוניסטים נסו לדרוך את ענביהם בחדרה בלי הביא אותם לזכרון יעקב כפעם בפעם, ובעלי זכרון יעקב המציאו להם את החביות, אך המלאכה נעשתה בלי דשגחה טובה ובלי סדרים, ולא עלתה בידיהם כראוי. אף על פי כן נהוץ לנסות עוד.

האדמה נעבדת בהדרה יפה מבשאר הקולוניות. כלי מלאכה מתוקנים ומכונות לעבודה משמשים פה בכל מקום. הרישה עמוקה וזריעה באדמה הרבה נהוגות עתה בלי כל הלונה. לפי הנראה היו בני אגודת "דורשי ציון", אשר נאחזו בהדרה, למופתים בכל המנהגים הטובים האלה. במובן עוד יש מקום לתקונים הרבה. גם פה אחד המכשולים הוא מה שלא נהלקה האדמה עוד. הלוקת האדמה תביא ברכה להדרה, והקומיטט של "ועד המרכז" בחיפה משתדל בזה בעת הזאת. גם נכון הקומיטט ליסד בהדרה קופת הלואה, והיא נחוצה מאד גם פה.

מצב הבריאות בהדרה הוטב הרבה. אבל אין להוציא מזה, כי רבוי הקליפטוס לבד יטהר את האויר. בלי הובשה וע"י סלונות "דרנוש" לא תיבשנה בצות בראוי ולא יטהר האויר לגמרי מארי הבצה. אך מרבית בני הדרה — מספר יושביה כמאה והמשים איש — כבר הספיקו להסתגל לאקלימה ולעמד לפני רוע אוירה. בקהלה קטנה כזאת אין מורין הלכה מתוך סטטיסטיק, אבל ברור הדבר, כי עתה אין מצב הבריאות בהדרה דע מאשר בזכרון יעקב.

ראשון לציון. בימים האחרונים נקנו פה חלקי אדמה קטנים במחיר 55 פרנק לדונם.

בין הפועלים והאדמיניסטרציא נקבע פה זמן שלשה חדשים לאזהרה: אין הפועל יכול לסור ואין האדמיניסטרציא יכולה להסירו מעבודתו בלי הודעה מראש לפני שלשה חדשים. פועל שהוסר אחרי מלאת לו שתי שני עבודה נותנים לו לבד משכרו בצוי 10% מכל שכר פעולתו לשתי שני עבודתו. גם יושב לו גרעון בסך שכרו 5 מרק לחדש לכל ימי עבודתו.

יש אומרים, כי ממסלת הברזל שבין יפו לירושלים תצא מסלה מרמלה לראשון לציון. על ידי זאת תמעט ההוצאה להולכת היין מראשון ליפו, ואגודת בוני המסלה גם היא תמצא שכר טוב, אבל עוד שמועה זאת דורשת חזוק.

38 היתומים אשר הביא בלקינד מקישינוב הובאו אל בית ספר והנם לומדים פה ומתרגלים בעבודת הגנים. אפס כי עד כה לא נקנתה גם האדמה הנחוצה לבית הספר. כבר שמו עין על חלקת אדמה קרובה לטבריה, אך נמנעו מקנותה מסבות לא נודעות לנו.

י. ט.

מכתב בקרת.

כבוד הרב הגדול החכם הנכבד מר ניהו רבה ד"ר קאטיק נ"ו

האבד"ק דק"ק האמבערג יע"א!

שמחתי מאד במחברתו היקרה „לפנים או לאחור" אשר כבדני בה בתר"ה, קראתי ותכפל שמחתי, לראות אותו יוצא כגבור מלחמה להלחם מלחמת ד' נגד צוררי האמת, אשר בחמת קנאות משתערים על ההבור הגדול הנקרא „דורות הראשונים" [1] להוריד לארץ נצחו. ברוך אתה לד' ותתחזקנה ידיך, כי הנה צוררי האמת האלה, בדעתם בנפשם את הולשתם, לא יעיזו להלחם עם הענק הלוי פנים בפנים. כלומר: בשפת העברים שהוא שומע, כי מסתתרים לירות חציהם מאחורי קיר השפות הלועזיות, אשר שמה יד איש ריבם לא תשיגם, והתברכו בלבבם, כי על כל פנים בעיני הלועזים יחשבו כמנצחים. אך אתה, רב נכבד, שמת לאל מבטחם, כי נגלית עליהם בכלי נשקם ובשפת אשכנז נמרצה ונמלצה השמעת למולם את תורת הלוי הברורה והבריה את המזיקים שאינם נוקקים ללה"ק, ותצל את הלקת האמת מיד שוסיה. ואולם הרשיני נא לאמר לפניך שני דברים, אשר עלו על לבי בעת קראי את דבריך:

א) במה שנונע להבנת דברי אגרת רב שרירא ביהום אל רב שילא, הנה לוא גם נניח להלוי, כי כונת „ביומי ד ר ב י" היא לר"י נשיאה, בכ"ז המלות „בתר רבי" הבאות אה"כ אי־אפשר להולמן; כי מה ענין רבי שהיה ראש ישיבה בארץ ישראל לר' שילא שהיה ראש סדרא בבבל כדי ש'תיחסו בסדר זמנים? הנמצא דרך משל במלכים, כי פלוני מלך ישראל מלך אחרי פלוני מלך יהודה? או כאגרת זו עצמה בסדרי גאוני סורא ופומבדיתא, שיאמר פלוני גאון סורא מלך אחר פלוני גאון פומבדיתא? ולבר זה הלא הלשון עצמה אינה מתישבת: „והוה הכא ר' שילא רישא דרבנן בתר רבי". הנה מדרך הלשון, כי משפט צדדי אינו בא בתור נשוא והיה בך צריך לאמר: „דמלך או דאיתמני בתר רבי". מכל הלין טעמי נראה לי להניה, שבמקום „בתר רבי" צ"ל „בתריה" ואות הואו במלת „והוה" שלאחריה מיותרת. ולפי זה הר"י בא להשמיענו ענין אחר לגמרי, והיינו ש א ח ר י ו, בלומר: אחרי ד' שילא, היו קוראים בבבל את „רישא דרבנן" בשם „ריש סדרא", כדמצינו בחולין קל"ז שהיו מתארים את רב בשם „ריש סדרא", וכן נהגו אחריו לקרוא לכל ראשי הישיבה בשם זה. או אפשר להניה עוד שבמקום „ורבי" צ"ל „רבי יאשיה", הוא רבי יאשי' דמן קוצל, אשר היה מרביץ תורה בבבל בזמן ר' גמליאל ברבי בא"י, במבואר באגרת זו

[1] להגאון המחדש פני הקר הולדותינו, מרנא יצחק אייזיק הלוי נ"י. העורך

למעלה. וטעות כזאת עלולה מאד יען כי הסופר קצר וכתב ברי"ת: "רבי" בשני יודין והמעתיק השמיט את היו"ד השניה. ואם נקיים את ההנהה האחרונה, יוצאה לנו ממנה עור ראיה שניה להחלטת הלוי ביחס אל מציאות דור שלם בין אשכבתא דרבי ליסוד ישיבת סורא בי הנה אחרי רב הונא קמא דשכיב זמן קצר לפני רבי מלך ר' יאשיה הנ"ל ואחרי ר' יאשיה מלך רבי שילא בזמן ר' חנינא ורבי ינאי באי", ואחרי מלך רב שתחלת שררותו בסוף ימי ר' חנינא ותחלת ימי ר' יוחנן בארץ ישראל.

ב) בנוגע להגירסא במאמר הנמר' מועד קטן כ"א, אם צ"ל "א"ל ר' חנינא" או אמר ליה רב "תנינא" דשקיל וטרי בה מר מובא להכי"ת אמיתת גירסא הראשונה על יסוד ראיות שליליות הבנויות על החזקה שתלמידי ההכמים מניהי הש"ס דייקי וגרסי ואינם מוצאים מת"י דבר שאינו מתוקן, ואין אנו צריכים לכל זה, כי גרסת "תנינא" ויופה מוכח מתוכה; כי ידוע אשר לשון "תניא" משמש לברייתא ולשון "תנינא" משמש רק למשנה. כמו שמצינו בכמה מקומות בש"ס: "תנינא להא דתנו רבנן" שהכונה לאמר ששנינו במשנה, במו שמצינו בברייתא. ואחרי כי דין זה, שאם רבים צריכים לי, אינו נמצא בשום משנה, אם כן גירסא זו ודאי מוטעת היא.

אקוה כי כת"ה ישים לבו לדברי וישתמש בהם לעת מצוא. והנני חותם כשלום

יחיאל מיכל פ י נ ס.

בקור הבקורת *).

ש י מ ת ע י ן על הנוסחאות והתקונים בכה"ק שאספם יהד הח' ר"ש מנדילקרן בספרו "היכל הקדש" הוא הקורנקרדנציא שהו"ל בשנת תרנ"ו.

אָב.

א) וינשו עבדיו וידברו אליו ויאמרו א ב י דבר נדול הנביא דבר אליך הלא תעשה ואף כי אמר אליך רחץ וטהר (מ"ב ה, יג) וכתב הרש"מ השבעים קורין אם תחת אבי עכ"ל.

הנה גם יונתן תרגם: "ואמרו מרי א ל ו פתנמא רבא...", אך אין זה מכריחנו לאמר, כי היתה לפניו המלה "אם", כי הסרון כזה במלות הקשור מצוי הוא לרב בכה"ק, כמו: "כי אינך יוצא אם ילין איש אתך הלילה" (ש"ב יט, ח) הכונה אם

*) בשם זה הגנו לתת אי"ה סדר מאמרים המוכיחים עד כמה יש ממש בבקרת המקרא העוקרת — ראדיקאלע ביבעלקריטיק — שאויבי תורתנו הולידוה, וכיום פרצה לבשתנו אל גבול ישראל. המאמר הזה של ידידנו ההכם המובהק הנוה בסגנונו פונה אל הבקורת אשר לא ההליטה עוד את תקונה בי אם הציעה אותם. ואחרי הרוגמאות האלה נשים פנינו אל גבורי חכמי השבוש.

העו"ך.

אינך יוצא; „וצמת והלכת אל הכלים ושתית" (רות ב, ט) — אם תצמאי וכמו שתרגם הסורי: „וְאַן צַחֵיָא אֲנָתְי...", ולדעת הרד"ק גם „ותמאן לשלחני" (שמות ד, כג) הוא במובן: אם ממאן אתה וכמו שהוא באונקלוס בקצת ספרים: „ואם מסרב את לשלחותיה"; „ודפקום יום אחד" (בראשית לג, יג) הכונה ואם ידפקום וכמו שתרגם יונתן: „ואין דחיקנא להום"[1]; „אתם תמעלו אני אפיץ אתכם בעמים" (נחמי' א, ח) — אם אתם תמעלו, ועוד בכמה מקומות, ורק הוספה היא כאן ובמקומות אחרים מהמתרגמים ואחריהם המפרשים להרחיב את תרגומם או את באורם על ידי המלה „אלו" או „אם" להקל ולהטעים הסנגון, כדרכם, ואין ספק שגם השבעים כאן הוסיפו מלה בזאת לתבלית ההרחבה, וסגנון הכתוב לפנינו הוא ממש כסגנון הכתוב בתורה: „ויאמר ה' אל משה ואביה ירק ירק בפניה הלא תכלם וגו'" (במדבר יב, יד) וכן תרגמו שם אונקלוס ויונתן רק שהראשון מתרגם: „ואלו אבוהי", והאחרון — „ואבוה אלו [ואין מובן הוו' של „ואביה" כי אם במובן כל הוי"ן הבאים להתחלת הדבור, כמו: „ויאמר אל בנותיו ואיו" (שמות ב, כ) והרבה כמוהו, עי' בס' הרקמה לבן גנאח צד 22]. אולם חסרון תרגום השבעים לשם „אבי" (שיונתן תרגמו כהונו: מרי) בא אם משגנת המתרגמים בעצמם או המעתיקים בחפזם השמיטוהו אח"כ, כי באמת אין השם הזה מיותר כאן כלל ואדרבה דרוש הוא לענינו ועבדי נעמן בבאם להראותו כי טעה במשפטו ע"ד עצת הנביא, היו מוכרחים לדבר אליו בהכנעה ובדרך חבה וכבוד, וכנהוג בספורי בה"ק, וכמו שמצינו גבי דוד שהראה הכנעתו לשאול המלך באמרו אליו: ואבי ראה גם ראה וגו' (ש"א כד, יב), ובזמן מאוחר השתמשו לכונה זו גם בשם א י ש: „אישי כה"נ" (יומא פ"א) המורה על הכנעתם לפני מי שהיה נדול מהם באותה שעה, וכן עשו גם עבדי נעמן בשעה שננשו אליו להעירו על משונתו לדבר

[1]) תרגם ו ד פ ק ת י ם ולא ו ד פ ק ו ם, וכ"ה אצל השומרונים, וכפי הנראה זה דרך יונתן לפעמים בתרגמו את אחד הפעלים (ביחס הפועל) הבא סתום לאמר: סבלי הזכר שמו של הפועל בענין (כמו כאן שלא נזכר מי ומי ידפקו) ישנה אותו לפעול או באופן אחר למען לא יהיה המקרא קצר כ"כ, וכמו: „ויאמר ליוסף הנה אביך חולה" (בראשית מח, א) תרגם בנפעל (איתפעל): „ואיתאמר ליוסף", כי לתרגם ואמר הרי זה מקרא קצר ועי' רש"י, וכן: „אם יחרוש בבקרים" (עמוס ו, יב) תרגם: „אם יתרדי בתוריא" ג"כ בנפעל וקאי על הסלע הנזכר בענין; „ויגד ליעקב" (בראשית כח, ב) תרגם: ותניאו ליעקב בלשון רבים וקאי על אפרים ומנשה הנזכרים בכתוב הקודם, וכן עשה גם כאן ותרגם במובן „ודפקתים" למען יהיה חפועל נכר בענין והוא יעקב המדבר.

אולם, לא זה בלבד שאין הכרח לנוסחת „ודפקתים" אלא שגם אין לה מעמד נכון בסגנון לשון הכתוב, כי לפיה יהיה הדבור „עלי" מיותר לגמרי והיה לו לאמר: א-ני יודע כי הילדים — רבים והצאן והבקר — עלות ודפקתים וגו', ומדכתיב „עלי" משמע שעקר כונתו הוא לאמר, כי אחרי שמפול הילדים הרכים והעלות מוטל עלי והנהגת הצאן והבקר לאטם (לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים) נתונה בידי עבדי (כי עבדים הרבה היו לו: לב ו; יז—כ) והיה כי אצוה עליהם למהר הליכת הצאן והבקר יתר מכפי הרגיל, יוכל היות כי באין משגיח עליהם יעברו את גבולה — ודפקום יום אחד ומתו כל הצאן. — וצ"ע באונקלוס כאן שתרגם „ודחוקנון" ולא תרגם בעתיד כדרכו *).

*) ובאמת יש כמה מקומות שגם אונקלוס משמש בזו ההופכת כאשר נברר אי"ה במקום אחר. ה ע ו ר ך

אליו בהכנעה ובדרך כבוד ויאמר ‚אבי׳! ומאשר בי מדרך הנמים בבא אנשים יחד לדבר עם שר וגדול — שאחד מדבר בעד כלם, לכן בא הכנוי ליחיד, וכמו: „שמענו אדני׳ (בראשית נג, ה) ועי׳ בראב״ע שם. וסגנון זה הוא גם במשנה יומא הנ״ל: א ו מ ר י ם לו א י ש י כה״נ ומעתה תצא כאור צדקת ניסחת נו, ונוסחת השבעים כשנגה היא בעינינו. —

ב) בי את אשר יאהב ה׳ יוכיח ו כ א ב את בן ירצה (משלי ג, יב) וכתב מר מנדלקרן: ‚השבעים קורין י כ א י ב (או יבה) ת׳ ו כ א ב׳ עכ״ל.

אין לטפל הרבה בבטול הנוסחא הזאת ולהראות כי אין בה כל רוח חיים. וכפי הנראה ז׳ו קטיעא נזדמנה להם וקראו ‚יכאב׳ במקום ‚וכאב׳, מבלי התבונן אל טעם לשון הכתוב, דלפי דבריהם היה לו לאמר כסגנונו בראשיתו: יכאיב את אשר ירצה, ומה ענין בן לכאן, אם אין זבר לשום אב במקרא זה? או אולי אחרים הכניסו שם בכונה את השנוי הזה למטרה ידועה בדרכם. — — וכן אין להאריך בבירור נוסחתנו אנו, שהיא עדה״כ: ‚חשך שבטו שונא בנו ואהבו שחרו מוסר׳ (משלי יג, כד) ושניהם מיוסדים על הכתוב בתורה: ‚באשר ייסר איש את בנו ה׳ אלהיך מיסרך׳ (דברים ח, ה) ושעור הבתוב הוא בשנים: א) כאב המוביח את בנו אשר יאהבהו ויחפץ בו, או ב) כי המלה ‚את׳ באן באה במובן ‚עם׳ כרגיל בבה״ק, והכונה היא: בדרך האב עם בנו הרצוי לו, והנוסחא ברורה וישרה, והעתקת השבעים נמהרה.

ג) ואת כל כליהם עשה חורם א ב י ו למלך שלמה לבית ה׳ נחושת מרוק (דה״ב ד, טז).

וכחב מר מנדלקרן: ‚השבעים קורין ו י ב א ת׳ א ב י ו׳ עכ״ל.

הנה מהכתוב גם למעלה: ‚לחורם אבי׳ (ב, יב) נראה בי גם באן אין השם ‚אביו׳ מיותר או זר הצריך תקון, ולכן כל עוד שיש לנו לבארו באור יפה אין לנו לשים לב אל העתקת השבעים, אשר גם היא לא תסיר את הזרות כי״א תוסיף עליה, כי אין בל ספק שלא בא הבתוב להשמיענו ע״ד הבאת הבלים למקומם, שהובאו אמנם, במצות שלמה, ע״י עבדיו ולא ע״י חורם, אלא בל עקרו הוא להודיענו, כי כל הבלים היו עשוים נחשת מרוק וכמו שהוא במלבים א׳, ז׳, מ״ה ולפי העתקתם היה לו לאמר: ואת בל בליהם עשה חורם נחשת מרוק ויבא למלך שלמה לבית ה׳, ואין להאריך בזה.

אמנם מפרשי המקרא הראשונים והאחרונים עמלו בבאור הבתובים האלה: (ד, טז) והקודם לו (ב, יב) עי׳ עליהם, ועי׳ עוד בבאור הג׳ הרמלבי״ם, כי בתחבולות עשה את באורו אך דבריו רחקים, אולם ביותר רחקים ותמוהים דברי הח׳ הרי׳ שטיינברג בספרו ‚משפט האורים׳ ערך חורם וז״ל: ‚[חורם] בן איש צרי ואשה מבנות דן, חרש חבם במלאכת מחשבת בחצר אבי חירם מלך צר, שע״כ יבנהו האחרון חורם אבי (דה״ב ב, יב) חורם של אבי [1]); וכן נאמר עליו במסופר: ‚עשה חורם אביו׳ (ד, טז) חורם של אביו, ובשניהם הוא סמוך ובלי שני

[1]) כן פי׳ גם המיוחס לרש״י.

כ מ ש פ ט ש ם פ ר ט י ובזה הסירונו שם כל המעקשים עכ"ל. כמה רחקה הסמיכות הזאת מדרך לשוננו!

אולם הטוב שבפרושי שני הכתובים האלה הוא התרגום המיוחס לרב יוסף שתרגם כאן: „חירם רביה׳ ולעיל (ב, יב): „לחירם רבא״, שהשם א ב י בא בשניהם במובן: ראש החרשים והאמנים [1]) וכמו: „אבי כל תופש כנור וענב׳ (בראשית ד׳ כא) וכתרגום אונקלוס: „רבהון דכל דמנגן ונו׳ ובדומה. ועל שאלת שלמה מאת מלך צר לשלח לו איש חכם מבין יודע בחרשת המתכת, שישניח על עושי המלאכה ולנהלם בעצתו השיב לו: „ועתה שלחתי איש חכם יודע בינה את חורם א ב י״, את חורם החכם והאמן הראש, והלמ״ד „לחורם׳ בא כאן במובן „את״ וכמו: „הרגו לאבנר׳ (ש״ב ג, ל) — את אבנר; „ויקח רב הבטחים לירמיה׳ (ירמי׳ מ, ב) — את ירמיה, ומאשר כי התמונה הזאת מצויה היא ביותר בלי ארמית, כמו: „לקטלה לחכימי בבל׳ (דניאל ב, יד); „ושזיב לעבדוהי׳ (שם ג, כח) ועוד, לכן לא תרגם יונתן הכתובים הנ״ל: „ית אבנר, ית ירמיהו׳ והשאירם על תמונתם בכה״ק וכן כאן תרגם רב יוסף: „לחירם רבא״, ולא „ית חירם רבא״ גם כאן (ד, טז) הבונה: עשה חורם א ב י ו — החרש החכם והראש באמני המלך שלמה (הנזכר למעלה פסוק י״א), ומה שבא באן „למלך שלמה׳ במקום „לו׳ הוא עדה״כ: „נשי למך׳ (בראשית ד, כג) במקום „נשי״; „ולאדם לא מצא עזר כנגדו׳ (שם ב, כ) במקום „ולו׳ „ולנפשו״; „ואת שמואל׳ (ש״א יב, יא) במקום „ואותי׳ וכדומה. ואין להאריך עוד בזה. ונוסחתנו עולה יפה בעיני איש לב מבין לו, ותקון „ויבא׳ זה הוא קלקולו.

ד) וידבר אלהם כעצת הילדים לאמר א ב י הכביד את עלכם ואני אוסיף עליו ונו׳ (דה״ב י, יד).

וכתב מר מגדלקרן: „הנוסחא הנכונה: „אכביד עלכם׳ בלא „אבי״ עכ״ל.

אם לפי דברי המנחת שי נמצאת הנוסחא הזאת בכל כתבי היד אשר ראה, הלא עלינו לקבל את עדותו כמו שהיא, מבלי התבונן אל טעם הכתוב וסגנון לשונו, אבל לאמר עם המחבר כי הנוסחא הזאת היא הנכונה הוא תמוה מאד, דמי לא ירגיש את הכבר בהבנת הכתוב הזה לפי הנוסחא הזאת? ובבר עמל בזה הרד״ק, ע״ש, ומבאוריו נכר כי גם לפניו היה כתוב „אבי״ רק שתחת „הכביד״ היתה הנוסחא „אכביד״ דלא כמו שהכין המ״ש, וכמו שמובאים דבריו גם במכלל יופי, ואין כל ספק דגם לפני המדפיסים הראשונים היה בכ״י שממנו נדפס: „אבי הכביד ונו׳ דלולא כן לא היו מתקנים זאת מנפשם וכן תרגם רב יוסף: „לאמר א ב א אייקר ית ניריכון וכו״ וכמו שהוא במלכים א׳ (יב, יד). וכפי הנראה כך ניים ושכיב הרשים, כתב את הדברים האלה ורשם.

אליהו הלוי נבדי אלוב.

---

[1]) ויפורש „מייסטער תירם״. ה עורך

הלמוד והטבע.

מלמד ומורה נועדו אל ביתי, לדון ברבר משפט החנוך לטפנו, באמרם לשום אותי לשופט ומבריע בינותם. אך מהיות משפטי לבלתי הזדקק לדינות, בזמן שהצדדים מתעצמים בדין ודמיהם רותחים, לא נזקקתי להם לחזות רעתי, כי אם נתתי להם להתוכח ואט את אזני אל טענותיהם, ואעל אותן על הכתב, אשר אני נותן בזה לפני הקהל.

המלמד היה איש בא בימים, בן הורים שירדו מנכסיהם, אשר נדלוהו בנעוריו על ברכי התורה והמדע ודעת הלשונות, באהבתו את הפרנוגיא החזיק בה, אך לא אבה להיות למורה ויהי למלמד, לאמר: לאיש שם את נוף המקרא והתלמוד ואת ר ו ב הלמוד עקר. והמורה היה איש צעיר לימים אשר קרא הרבה את הספרות הרוסית ואת הספרות העברית החדשה, ולא היה עתון גדול או קטן אשר לא קרא אותו מראשו עד סופו.

— „השתא דקשישנא לדרדקי", פתח המלמד הזקן, „הנה גם אבות תלמידי מבקשים מידי, כי אלמד את בניהם עברית בעברית, ויען כי הדרך הזאת נסלאה ממני אבקשך, אדוני המורה, כי תואיל אתה להושיבני לפניך כאחד תלמידיך הקטנים וללמד אותי פרשה אחת קטנה בשטה הזאת, למען ארע לשמש בה גם אני ולהנהיג אותה ב ח ד ר י".

— „טוב הדבר", ענה המורה.

— „ויאמר", קרא המלמד מתוך החומש הפתוח לפניו, „הואילה נא לבאר את המלה העברית הזאת — עברית."

„ויאמר־ — הוא: „אמר", נמנם המורה ופניו אדמו סעט.

— „הרשני נא להפסיק את תורת ילדותי רגע, ולשוב לזקנתי ולשאול אותך: אם נתנה הלשון שתי צורות לעבר העברי, צורת העבר הפשוטה: „אמר", וצורת העתיד ההפוך לעבר: „ויאמר", אין זאת כי יש חלוק־הוראה כל שהוא בין שתיהן, ואם עמדנו על חלוק זה או לא עמדנו, הלא לפרש אנו באים ולא לסתום, ואיך ימלאנו לבנו לערבב את הצורות האלה, בראשית ימי למוד הילד?"

— „ואם תתרגם מלה זו רוסית או גרמנית — הקשה המורה לשאול — היתבאר לתלמיד חלוק זה? והלא בלשונות ההן אין חלוק זה נוהג בלל."

— „יען וביען כי אין שנוי־צורות זה, ואין חלוקן, נוהג בלשונות ההן כלל וכלל — הסביר המלמד בנחת — אין בבח התרגום הלועז, אף כי משותף הוא לשתי הצורות העבריות, הפשוטה וההפוכה, לפתום ולטשטש אותן ולערב את

תהומיהן; כי הכל יודעים כי רק את עקר הוראת הפעל הזה, בתוספת הנוף, המין, המספר והזמן הוא בא להוריע, ודבר אין לו לחלוק תשמישי הצורה השטוחה וההפוכה בעבר העברי, מאסף מקים לו כנכיל הלשון הנכריה. לא כן העבר המפרש: „ויאמר: אמר", כי סה אם ישים לבו להחזיק את מלת „ויאמר" ומלת „אמר" במלא צורותיהן ולחשוב, כי מתנמית הן זו בזו, בכל דקדוקיהן, הלא יעשה שקר בנפשו, ואם יעלים את עיניו מן השמושים הנוספים, שהם הוו, ההוספת ויו"ר ה„איתן" וירא אותן כאלו אינן, הלא יהיה השרש שוה בשתיהן, ושוה בשוה לא יתורגם לעולם, כי מה זה בא להודיענו: כי „אמר" הוא „אמר"? ובכן לתנים עצם המלה אין מקום בפירוש זמן ההפוך בצורת הזמן השטוח."

— „ואם לא ישר בעיניך באור „אמר" למלת „ויאמר" באר נא איתה במלת „וידבר", שנם בו יש צורת הוו ההוספת." — „בכאורך „אמר" — תשש אותו הזקן — שנית את מלת „ויאמר" רק מעין תשמישה ושה הלא החלפת את הפעל עצמו לפעל אחר, כי האמירה והדבור שני פעלים שונים הם, המביעים שני דברים רחוקים זה מזה."

נפש המורה קצרה בעמלו ויתקצף ויאמר: „האומנם תאמר, כי זקיקים נהיה אנחנו הצעירים כל ימינו לחלוקי הוראה דקים, שבבר עבר זמנם? אין אנחנו צריכים עוד לדקדוקים אלה. כשם שהאומה צריכה להתחדש כך הלשון צריכה להתחדש. ואם ירע הנער הלכות תשמישי העבר הפשוט וההפוך למיניהם או לא ירע — אחת היא לנו. בספרותנו החיה והמחורשת כבר בטל מנהגן. ובכן אל יהי נא זה לנו למוקש בשטת עברית בעברית."

— „אמנם, אדוני, נכור משכיל אתה, כי פרצת בתוספת יד אחת את גדרות הלשון הבנויות ועומדות זה אלפי שנה, למען פנות מקום לבנין החדש אשר בציון תכין; לא כן אנכי. כי מחזיק אני בבנין העולם אשר הכינו אבות אבותי בציון, ואשר ממנו לא נפל עד היום ולא יפול עוד כל הימים צרור ארצה. לי ולתלמידי כתבי הקדש עקר, כי לא מורה אני כי אם מלמד. אך לוא גם הסכימה דעתי על ידך ואין עור „ויאמר" בעולם כי אם „אמר", איכה תבאר לי את המלה הזאת עברית?"

— „„אמר" — באור המורה — „הוא: הוציא דבר מפיו."

— „טובים היו דבריך אלה מאד" — ענה המלמד — „לוא היו נאמרים באזני חכמים, אשר פתרון נוף המלה ידוע ובא להם מראשית ילדותם, ואינם באים כי אם לפרוט את כללה ולפרש את פתמה. למען הרחב את פרקיה ולפשט את קמטיה, די הבט אל הוכה ואל עצמה, כמשפט חוקרי רוח העמים ללשונותם. אשר לא לבאר מלה פלונית בלשון פלונית הם מכונים, כי אם לברר את עצם הענין אשר יצר לו בכל עם, צורת מלה לפי טבע לשונו. אך אנחנו לרגל המלאכה אשר לפנינו היום, לא לפרק את המלה לפרקיה אנו באים, כי אם להודיע לתלמיד מלה נעלמת במלה ידועה ממנה. ואתה, אדוני, בא ונותן לו תחת מלה א ח ת נעלמת־ש ל ש מ ל ו ת נעלמות, כי על מלת „אמר" לא יוסיף עוד התלמיד לשאול, אך ישאלך: מה זה „הוציא" ומה זה „דבר" ומה זה „מפיו"? ואתה תשיב לו: „הוציא" הוא: העבר ממקום פנימי אל מקום חיצון, או ממקום צר או מוקף, למקום רחב

או סרוז. ומנהג בזה הלא תאנס לנהוג במלת „דבר“ ובמלת „מפיו“, ובכן תבאר את הקשה בקשה ממנו, ואת המרובה במרובה ממנו, עד כי ינדל פי כמה וכמה ערך כפל המלין אשר תכפיל מבאור אל באור, יותר מאשר ינדל ערך כפל הפרוטות אשר אמר מלך הקדם להכפיל מקרחת אל קרחת [1]) בלוח הנרדשיר [2]), להכם הבודה את המשחק ההוא מלבו, ואשר עד מהרה ראה, כי לא יספיק כל הונו למלא את הכפל המופלג הזה.“

— „ובכן איכבה נעשה“ — הקשה המורה לשאול — „ללמד את בנינו עברית ?“

— „אם נעשה כאשר עשו אבותינו מדור דור ונתרגם את המלה העברית „אמר“ בלשון אשר ידבר הילד, במלה אחת פסוקה: Онъ сказалъ — לילד המדבר רוסית; „ער זאגטע“ — לילד המדבר גרמנית; „ער האט נעזאגט“ — לילד המדבר לעז, כי עתה יבין הילד ברגע את מלת „אמר“ במלוא טעמה וממשה, ובתכלית הודאי הברור, שאין מקום לספק לחול בו כלל ובלל.“

— „אך למה יגרע הלקנו מכל העמים ?“ — התאונן המורה — „מדוע תמצא יד המורה הגרמני לתרגם לתלמידו גרמנית בגרמנית, וידנו אנחנו תקצר לתרגם עברית בעברית ?“

— „אם באנו לקנא בכל הגוים יש לנו לקנא הרבה: המ יושבים על אדמתם, הם מסתעפים על פי רוחם כטוב בעיניהם, ומה רבו עוד הדברים אשר שמן בם הלקם מהלקנו. אך באמת גרמנית בגרמנית אינם מתרגמים גם הם, יען כי אינם צריכים לתרגם, בכל אשר עברית בעברית אין לנו לתרגם, יען כי אין אנחנו יכולים לתרגם.“

— „מדוע הם אינם צריכים ואנחנו אינם יכולים ?“

— „מדוע אין אנחנו יכולים — ענה המלמד — הלא בארתי בדברי אשר דברתי עד בה, אך מדוע הם אינם צריכים לתרגם גרמנית בגרמנית — פשוט הדבר מאד: למה יעמול המורה הגרמני להסביר לילד הגרמני מלת „ער זאגטע“ הקנויה ובאה לו בפשוטה ומשמעה מיד מורה תקיף ונאמן ממנו, מיד השבע עצמו: באשר יציק הרעב את הבהמה ואת העוף, יקומו ובקשו ומצאו להם את מזונותיהם מובנים ומתוקנים להם, ולקחו אותם מיד השבע בלי חשבונות רבים; וכאשר יציק צורך הרוח את הילד להביע את חפצו, או לבטא את הניון לבו, יקום גם הוא ובקש ומצא לו את המבטא הנכון, ולקח גם הוא אותו בלי חשבונות רבים מיד לשון אבותיו, אשר גם היא בת השבע, אשר גם את ראשית תולדותיה ואת יום הולדתה לא ידע איש. והמורה הגרמני בבואו ללמד לתלמידו את שפת עמו, לא את נופי הלשון הוא בא להקנות לו, כי אם לעבד אותם ולהקל עליו את כבדם ולהרך את קשים ולעשות את תשמישם נוח עד כי ידע לבון את לשונו תמיד אל צרך רוחו. ובכן אין למוד הלשון ביד המורה הגרמני, בלתי אם תקון הלשון השוה בכל בלליו ופרטיו לתקון שאר יציאי השבע, בנין תקון הדנן הגם על ידי אפיה ובשול למאכל אדם, או תקון הפשתה על ידי טויה וארינה לתלבושת האדם, ולמוד

[1]) חלקה מרובעת (כלאים ב', ט').
[2]) שאבשפיעל (כתוב' כ"א):

זה חל על נופי הלשון, כמלאכה החלה על שאר נופי הטבע לשנותם מעין בריתם הנסה והקשה, ולתת להם פנים חדשות הראויות לצרך האדם."

— „אך מה לנו ולנרמנים?" שאל המורה בקצר רוח — „הנידה נא לי איככה נורה אנחנו העברים את לשוננו לבנינו?"

— „כאשר יורה הנרמני לתלמידו שפת צרפת,—ענהו המלמד — אז יתרגם לו מלה במלה, מלה צרפתית נעלמת במלה נרמנית ידועה, ויאמר לו: il disait — „ער זאגטע." וכן נעשה אנחנו לבנינו, נתרגם להם את העברית הנעלמת מהם בלעז הידוע להם: „אמר"—ער האָט נעזאָגט; או עברית ברוסית: онъ сказалъ „אמר" —

— „והלא בדבר הזה נודה בפה מלא כי קרוב אלינו הלעז מן העברית?"

— „מצאת מקום חרפתנו, אדוני, אולם טובה לנו אמת מרה משקר מתוק, ובכל כבדי וקדשי את שפת אבותינו, ובכל בוותי את הלעז המכוער אשר היה בעוכרינו, אין לכחד כי בארצות הגולה היה לנו הלעז לטבע. ואם קבלנו מידו את הדע כל ימי גלותנו, כי ירש העבד הזה את גברתו העכריה מדוע זה לא נקבל מידו גם את הטוב בשובו להיות לעבד לה ולתורגמן?"

— „ואם כן שרש דבריך מה הוא?" שאל המורה למען שים קץ לשיחתו בהלכה פסוקה.

— „שרש דברי הוא, כי אין הלמוד נקנה בלתי אם בהיות הטבע בסים לו. „ואם נרמו עונותינו, כי הלעז הזר הזה או שפת עם אחר היו לטבע לנו בגלותנו יש לנו לשום אותם למכשירים ללמוד לשון אבותינו, אשר יד המסבות הרחיקה אותנו על כרחנו ממנה ואז יקל לנו לשוב ולהתקרב אליה."

העורך.

במקרא ובאגדה.

באור מלה.

שמות ל"א, י"ז „ואת בנדי השרד." על פתרון המלה הזאת רבו המפרשים: רש"י ורשב"ם פירשו, שהוא לשון תרגום ארמית: „סדרין"; והרמב"ן השיג עליו דאינו הגון שיעשו בגד המכסה נקבים; והא"ע פירש והסכימו ע"י התוה"מ והכוה"ק, שפירושו: „הנותר", שעשו ממה שנשאר מהנדבות, כדכתיב. „והמלאכה היתה דים והותר." וגי"ז אינו מובן: דהאיך הזכיר תחילה, שיעשו מהנותר טרם שהזכיר מלאכת הבגדים? דהלא אמר: „ואת בגדי השרד ואת בגדי הקדש." ולכן נראה לי לפרש דהוא מאותיות המתחלפות, כמ"ש הרמב"ן בשמות כ"ח, כ"ח גבי „ולא ירח החושן", וכ"כ בפסוק ל"א גבי מנבעות. ונם כאן מתחלף ה"ד על ת' וכאילו כתיב „ש ך ת". וזהו שתרגם המתרגם לבושי שימושא. וכבר בארתי בספרי ת"ח דתיבות „לש־ת"

לא בא בקרא כ"א על בנדי השרד ועל פעמון, משום דהם עצמם משרתים.

חנוך הענדיל פרידלאנד חופ"ק פאריטש.

בינה במקרא.

„וינד לשמואל לאמר: „בא שאול הכרמלה והנה מציב לו יד". (שמואל א', ט"ו, י"ב) תבנית מ צ ב ת יד שאול זאת רואה אני מחוקה כדוגמתה ב כ ם י ה, „כי יד על כם יה — מלחמה לד' בעמלק" (שמות י"ח, ט"ז) לאמר: בשוב שאול מהלחם בעמלק באמרו, כי מלא אחרי דבר ה', שנצטוה מלך ישראל בכניסתן לארץ להכרית זרעו של עמלק, הציב ב כ ר מ ל מצבת־יד לנם יה ולזכר עולם, לדוגמת מראה היד שנגלתה למשה „כי יד על כם יה"; אשר לדעתי באור „כי יד" הוא — כ מ ו י ד, יען הוראת „כי" העקרית היא „כ מ ו" (עיין משפט האורים) אפס במלחמת שאול בעמלק ירדה תבנית „היד" משמים ארצה להשלים בסא של הקב"ה...

בינה באגדה.

אמר ר"י בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד נבריאל ונעץ קנה בים והעלה שרטון ועליו נבנתה כרך שברומי (שבת נ"ו ועוד).

השעה אשר עליה יסב ציר המאמר, שעה הרת עולם היא. ועל נושאי השעה הזאת בדברי ימי ישראל, צפונה במשכיות האגדה הזאת השקפה עמוקה ונאמנה מאד. ועל פי אגדה דוגמתה נבין עומק מליצתה, וזה תואר הקנה: אחיה השילוני קלל את ישראל ב„קנה", שנאמר: „והכה ד' את ישראל כאשר ינוד ה ק נ ה במים (מלכים א', י"ד־ט"ו) „מה קנה זה עומד במקום מים ונזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל רוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו, אלא הוא הולך ובא עמהן כיון שדוממו הרוחות עמד קנה במקומו..." (סנהדרין ק"ו) ואת „הקנה" המרומה הזה י ר ד נבריאל (נבר־אל־שלמה)... ונעץ בים... אשר מאז „נשא שלמה את בת פרעה והכניסה לו אלף מיני זמר ואמרה לו כך משוררים לע"ז פלונית וכך לע"ז אלמונית" (שבת נ"ו:) הלכה לה חכמת שלמה שבי אחרי השידה והזמרה לבעלים ולעשתרות. ובני ישראל בונו פניהם למעשי מלכם ולכן העלה הקנה הזה „שרטון", מזמן לזמן; ועל שרטוני החיים האלה נבנתה רומי ונשתכללה בצביון חייה באחרית הימים בפסילי עץ ואבן ובכל בתי משחק עם כל הנהלולים והנעצוצים. ולכן „בשעה שהעמיד ירבעם עגלי הזהב נתוסף צריף לשרטון הזה" (שבת נ"ו).

ריגא בנימין מ. לעוין איש־האראדעץ.

מגנזי פרופיסור ד"ר ברלינר נר"ו.

ב.

ב"ה.

אל כבוד ידידי החכם המופלג המליץ המפואר מו"ה יצחק שמואל ריגיו נ"י
נודע בספרו היקר התורה והפילוסופיא.

בימים האלה בא לעירי המשכיל הנבון ה' יצחק שדה פרחים נ"י מבראד, זהראה לי את אגרתך הנחמדה אליו בענין הערה הנפלאה של החכם המליץ ר' שמשון בלאך נ"י על דברי הרמב"ם ז"ל במשפחת המשיח שיהיה מזרע שלמה, שהוא נגד בעלי סוד מבותבי ספריהם בימים קדמונים ומכותבי ספרינו בשנת ה"א נ"נ, ואתה הודית לו כעת על חכמת ויושר דבריו, אך עדיין אתה ממאן בחקירות כאלה, באמרך כי לא תצא תועלת מהן לעניני האמונה, ולא ידעתי לאיזה כוונה אמרו אילו כן ואילו כן, והנה מלבר אשר לדעתי לא נמצאה שום חקירה ישרה בלתי תועלת, ובל דרישה המקרבת איזה ענין שיהיה יותר אל האמת נושאת כבר בשרשה זרע יקר ופרי נחמד להשכיל, אודיעך כזה עוד את דברי אשר אמרתי לר' שמשון מאז הראה לי אגרתו אליך, ואבארם עתה יותר, ומהם תראה כי כוונה נדולה היתה לשני הצדדים ברבר הזה.

א) כי הנה מלבד רשימות היחס הנמצאות בספרי מלכים ודברי הימים, עוד לפנינו חמשה רשימות הכוללות עוד דורות הרבה מאוחרים שלא נמצאו במקרא, ומהם שנים בלשוננו: א) סדר עולם זוטא, ב) בספר יוחסין (דפוס קראקא דף ק"ט ע"ש דורות עולם בקצור מאדם עד דור בן זכאי) ושלשה בלשון יוני והם: ג) ספר העתים (מאור עינים פל"ב) ובעוד שני ספרים. ובלי להכנס פה על כל פרטי הסתירות הנמצאים בין כל אחת לחברתה מחמשה הרשימות האלה אומר כי שנים הראשונות קרובות מאד זו לזו רק שצריך להניה ולתקן אחת מחברתה (וביחוד צריך סע"ז תיקון בדורות זרובבל עד חזקיה שיש להעתיקם לזמן קדום הרבה מאשר נרשמו שם, כדי להשוותם עם המקראות (דה"א נ' י"ט—כ"ד) שהשמות שוים בשניהם ובכ"ז השם האחרון במקרא יבא בסע"ז עד זמן חרבן ביתר וזה דבר שא"א לשמוע, ואכ"מ להאריך) והן היותר אמיתיות כי נתחברו דור אחר דור בבבל מקום הראשי גליות שהיו מזרע בבל כפי הנודע, והם רשמו בלי ספק את שמותם, אב לבן יודיע את שם אביו וכן זה לבנו עד סוף הדורות ואין כאן שום פקפוק, לא כן ברשימות יוניות כי סתירות שני הכותבים יתבררו לכל מעיין בם, והם שונים ונבדלים בכל עד אשר בדור שלישי למעלה, היינו אבי אבי האיש שרצו ליחסו גבוהו, זאת תקראו הלי, וזאת יעקב, וגם נודע כי בא"י לא נשאר איש מזרע דוד

מצד אכ, ורבינו הקדוש שהיה נשיא מזרע הנשיאים דור אחר דור ער הלל הזרה בעצמו שהוא רק מנקבות של משפחת דוד לא מזכריה (ירושלמי כלאים פ"ט).

אבן המקור לסתירות כאלה נ"ל שהיה על דרך זה, כי בעבור שהיו לדוד בנים רבים יתכן שהיו בבבל עוד משפחות שחשבו עצמם מזרע דוד ולא משלמה כי אם משאר בנים והם הגלו נ"כ בין השרים של בית המלך, והיתה היותר מפורסמת משפחת נתן בן דוד וקצת רמז לזה במקרא (זכריה י"ב י"ב) משפחת בית דוד לבד, משפחת בית נתן לבד, קרוב שהוא נתן בן דוד, ונקרא בית דוד רק זרע המלכים שמלכו משלמה עד ימות הגולה, וכית נתן לא נקרא עוד על שם בית המלך בעבור שלא היו באכוחם מלך רק דוד לבד, (ואפשר משפחת שמעי שם ממשפחת שאול המלך שנודעים בה שני אנשים כשם זה בן נרא ובן קיש איש ימיני אשר הגלה עם הגולה) ובלי ספק נ"כ כי יחום אבותם דור אחר דור לא היה ברור עוד כ"כ כמו יחום זרע שלמה מפני שלא היו אנשים מצוינים ובלתי נודעים ביהודה. ובמשך הזמן כשראו בני נתן שהם פחותים במעלת היחום אצל המון העם מפני שלא היו ממלכים בני מלכים אמר אחד מהם על יואש שהוא מזרע נתן נגד מקראות מפורשים, וע"ז נעשו בני מלכים מיואש ולמטה. אולם בעבור כי ע"י המצאה זו היו מבטלים כל רשומת היחס אשר הראו ער כה שהיו כתובים בה שמות אחרים לא בשמות הנמצאים במקרא מיואש ואילך, הוכרחו לאמר עוד שכל אחד מהאבות דור אחר דור היד לו שני שמות אחד הכתוב במקרא ואחד זולתו. ועל דרך זה נכתבה הרשימה בספר העתים יעויין מאור עינים שם. ועכ"פ ע"י גלגולים כאלה הוחל יחום בית דוד להזדלזל בעיני ההמון, שמאז והלאה כל מי שהיה רוצה היה יכול לומר, גם אני מזרע דוד ומבית נתן ומי יודע כמה בנים היו לו לנתן. והיה עושה לו רשימת היחום כרצונו. אך המשפחה מזרע שלמה נשארה עוד בכבודה ובתקפה ע"י רשימתה המסכמת עם הכתובים והולכת ער זרובבל בן שאלתיאל, וממנו והלאה בבבל. והיו עוד אחרים שזייפו יחוסם רק מזרובבל ואילך, ואמרו שהיה לו עוד בן שלא נזכר במקרא בין בניו (דה"א ג' י"ט) והיה נקרא בפי קצת כותבים בשם חדש אביהוד ובפי קצתם רישא או רסא כמו בספר העתים וכיו"ב.

כ) ולבל המבוכות האלה הוכרחו המיחסים בל' יונית עבור שנתפרסם מאד בימיהם בבבל ונם בא"י יחום ראש גולה של בבל דור אחר דור, ואיש לא ערב את לבו להכחישם. ובירושלמי בכלאים שהבאתי למעלה אמר רבי על רב הונא ריש גלותא שהוא משבט יהודה ועוד בירושלמי (פ"ש דסוטה ה"ו) ע"י שזרעו של דוד משוקע שם (בבבל) מובילין אורייתא גבי ריש גלותא ועבדין ליה כמנהג אבהתהון. ובבבלי (שבת נ"ה א') אמר שמואל הא יתיב מר עוקבא ולו יאות לדין בצדק ומשפט דכתיב בית דוד בה אמר ה' דינו לבקר משפט. ובדומה כמה מקומות עוד בתלמוד בבלי ובאגרת רב שרירא גאון המורים פרסום יחום ראשי גולה מזרע דוד דור אחר דור. ולדעתי חובר לכבורם בסוף ברכות המזון המקרא מגדיל ישעות מלכו ונו', שהוא לכאורה בשפת יתר שהרי אמירת מלכות בית דוד נתקנה בברכת בונה ירושלם ולא בברכת הטוב והמטיב (ע' ברכות מ"ט א') והוא שאנו אומרים ברחם נא, ועל מלכות בית דוד משיחך (ע' טוא"ח סי' קפ"ח וכנ"י שם) וא"כ אמאי מהדר עוד עליה בסיומא דבהמ"ז ולמה לא נמצא מקרא זה בסיום התפלה ?

אכן כל מבין ימצא כי בהמ"ז מתחלקת לכמה חלקים המחוברים מחכמים שונים והיותר מאוחר הוא מן הרחמן הוא ואלך שהוא רק פיוט הנעשה לשיר בזימון ואחד מזמר והמזומנים אומרים בכל פעם אמן, ע"י טוא"ח סי' קפ"ט. נהגו להאריך בברכת הטוב והמטיב הרחמן בכמה נוסחי ולא ידעתי מאין בא זה ע"כ. ובאבודרהם ואימר הרחמן כל אחד כרצונו וכרצון שאלתו ע"כ. ויש בו גם הרחמן הוא ישלח לנו ברכה מרובה בבית זה ועל שלחן זה שאכלנו עליו, נראה שאוכלים קרואים על שולחן אחד של בעה"ב המזמן אותם. וכל פיוט זה נעשה בבבל כמו שמורה הרחמן הוא יוליכנו קוממיות לארצנו, והנה נמצא בש"ס הרבה פעמים איך הזמין ראש גולה לשלחנו תמיד כמה חכמים, כמו רבא (פסחים ע"ד ב) ורב חסדא ורב ששת (רפ"ז דניזין) וריש גלותא אמר לרב ששת מ"ט לא סעיד מר גבן (שם) נראה שהיה מנהג ת"ח לסעוד אצלו. ועוד רב שמואל בריה דר' אבוה (חולין נ"ט ב'), ואף בשבת אכלו אצלו רב הונא ב"ר חננא ורבא ורב פפא בריה ברב יהושע (עירובין כ"ה כ"ו) וכן ביו"ט רב נחמן ורב חסדא ורב ששת (שם ל"ט כ'). אמרו שם כל דאתי לבי ריש גלותא אדעתא דכולהו רבנן קא אתי. ובזה מפורש באר הטב שהיה מנהגו תמיד להאכיל כל הרבנים על שלחנו, ולכן היה להם נ"כ עבדים מיוחדים לסדור שלחנות וכסאות לסעודה (מו"ק י"ד ב'). ונמצא עור רבינא ורב חמא בר בוזי איקלעו לבי ריש גלותא קם רב חמא וקא מהדר אבי מאה (לזמן) אמר רבא כי אכלינן רפתא בי ריש גלותא מברכינן ג' ג' וליברכו י' י' שמע ריש גלותא ואקפיד וניפקו בברכתא דריש גלותא איידי דאיושא כולי עלמא לא שמעי. (ברכות נ' א') ועוד אכל רבה בר רב הונא ופעם אחרת רב חסדא ורב ששת אצל ריש גלותא וכלם אירעו להם דינים בנוסחאות ברכת המזון. ואין ספק שראשי גולה נהגו גם כזה, במו בכמה ענינים אחרים, כמנהג מלכי פרס והפחות והטענים שהיו נ"כ מאכילים חמיד על שלחנם הרבה שרים מאד ואף בעת נסעם בדרך. ובפי קשיזאם היו מאוכלי שלחן המלך פרס ט"ו אלף אנשים (ע' העורן על מסחר עמים כרך א' חלק א' צד 345). וזכר לדבר סעודת אחשורוש. ואוכלי פת בג המלך בריש דניאל ועוד בימים האחרונים היו נוהגים ראשי גולה כזה. ע' מסעות ר' בנימין (ד' זאלקווא י"ב) "והאיש ראש גולה עשיר נדול וחכם בפסוק ובתלמוד ואוכלין על שלחנו רבים מישראל בכל יום". בסעודות כאלה היו החכמים מוסיפים לדעתי תפלות וברכות קצרות על שיבת הגולה וגדולת כבוד השם, ובהן נ"כ לבית ולשלחן שאוכלים עליו. ולבעל הסעודה עם כל בני ביתו. ולבסוף אמרו לכבודו מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם, ור"ל שעוד עתה עושה חסד עם זרע דוד כהבטות תפארת ראש גולה וגדולתו. וכל זה מורה מה מאד נתחזקה ונשרשה בלב כל ישראל התאמתות היחוס של ראשי גולה בבבל שהם מזרע דוד. והאמונה שלא יכרת הזרע ההוא עד עולם. והאמונה הזאת האחרונה אין ספק אצלי שכן היתה מימים קדמונים עוד בימי בית ראשון, ולכן לא ערב איש זר ביהודה את לבו לקשר קשר ולהמית אחד ממלכי יהודה עם כל המשפחה, אע"פ שרבו כמו רבו אז המתקשרים על מלכי ישראל וממיתים אותם ואת כל משפחתם כמעט דור אחר דור. ורק המרשעת עתליה נסתה בזאת גם נגד מ'שפחת

דוד ועצתה הפיר ד' ע"י יהוידע הכהן, ונם אחרי חרבן בית ראשון כאשר נפקד נדליה בן אחיקם ממלך בבל לראש על שארית הנולה ורלת עם יהודה, חרה לישמעאל בן נתניה מזרע המלובה ולרבי המלך ויהרנוהו. כ"כ היה הרעיון נקבע ונשרש בלב כי רק מדוד יצא ראש ונשיא ולא מכל זולתו, וישמעאל זה והאנשים אשר אתו השניחו יותר על קיום המלוכה במשפחתם אשר זכו בה בתורת ירושה (לעניטימסטען) מעל קיום שארית העם בעת מהומה נדולה ההיא ובפרוע פרעות בישראל. ולדעתנו מה שחזר זרובבל לבבל (סדר עולם זוטא וכמו שמצאנו רק שם בניו ובני בניו) היה בפקורת מלך פרס ומפחדתו פן יסורו ישראל מתחת ממשלתו ויעשו את זרובבל או אחד מבניו אחריו למלך ולמשיח. למלאות דברי הנביאים על זרע דור. ובחרו הפרסיים יותר בעזרא ונחמיה ושאר פחות אשר לא משבט יהודה, למען תצפנה עיני ישראל תמיד אל בבל ארץ מנורי משפחת דור, ולא יפרדו מהם לעולם להית לממלבה מיוחדה. ובזה נבין נ"כ מה שלא היו יכולים בית חשמונאים להסב להם מכל ישראל הכבוד הראוי למלך, אף אם באמת הראו נבורות נפלאות והצילו דת ישראל מכליון חרוץ, ומלכותם היקמה ממלכי יתר העמים. אכן בעיני אחינו לא היו רק נבורים ומקנאים לרת וראוי להם יתר שאת ויתר עז. אך לא ממשלת נצח ונוח רוח ד' עליהם כיעודי הנביאים על חשר מנוע ישי, הנמצא בימי החשמונאים רק בבבל ולא בא"י, וכן בן כוזיבא אחרי החרבן שרק ר' עקיבא היתה ידו עמו ולא שאר חכמים אשר ראו ישועתם רק מצמח בית דוד, הנמצא רק בבבל ובמשפחת ראשי נולה, ור' עקיבא הוכרח לדרוש דרך כוכב מיעקב, ולא על מלת כוכב לבד שם בוונתו, כי יש ספק עוד אם לא ק"א עצמו בר כוכבא רק בעבור המקרא הזה, אך נם אל מלת—ל י ע ק ב, ורצה להראות כי נבואה זאת לא תשניח לשבט יהודא לבד רק ליעקב אבי השבטים, וממנו ידרוך כוכב, יהיה מאיזה שבט שיהיה. ואחרי שנתבררה טעות זו נתקיימה לחכמים יותר ויותר האמונה בי רק משורש ישי יצמיח ישע, ויהי זה איפא לנבול נדול בנלותנו ננד כל מתנשא לראש שלא היה ממשפחת ראשי נולה, ומי שרצה להרים יר בכל זה היה מוכרח לומר שהוא מזרע נתן אעפ"י שאין עוד כתבו המתיחש בידו.

נ) ובעבור מה שנודע מכמה משיחים מדומים שהסיתו את עם ישראל בימי הרמב"ם ומעט קודם לזמנו (ע' סוף אגרת תימן) לכן הכפיל כמה פעמים כי מלך המשיח צריך להיות מזרע שלמה להקהות שיני המסיתים ההם שהוכרחו לומר שהם מזרע בן אחר לדור אם רצו שיאמינו בהם בני ישראל, כי בימיו ונם אחרי מותו היו חיים וקימים עוד ראשי נולה בבבל כאשר תשמע, ויחופס נכתב לבדו עד שלמה, ואין ספק אצלי שכן היה לאדוננו הרמב"ם בקבלה אי שהיה כתיב לפניו כן מקדמונים. ר"ל שהיחוס צריך להיות נ"כ מזרע שלמה ולא מלבו כתב כזאת יש לי הוכחות ע"ז והשמטתין מיראת האריכות. ונם הקדמונים ההם אחזו ביחוס שלמה בכוונה. והיה להם ראיות על זה המקראות, כי נם לשלמה הבטיח השם והקמות, את כסא מלכחך על ישראל לעולם כאשר דברתי על דוד אביך ונו' (מ"ש ט') כיון שנמשח דוד זכה בכתר מלכות והרי המלכות לו ולבניו הזכרים עד עולם... אעפ"י שלא זכה אלא לכשרים לא תכרת המלוכה מזרע דוד לעולם, הקב"ה הבטיחם בכך שנאמר אם יעזבו בניו תורתי ופקדתי בשבט פשעם וחסדי לא אפיר מעמו

[זרעו לעולם יהיה] מלכי בית דוד היו העומדים לעולם שנאמר כשמך יהיה נכון עד עולם, אבל אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק המלכות מביתו, עכ"ל. הנך רואה נ"כ מזה כוונתו נגד שום מלך שיתנשא עצמו ולא יוכל לברר שהוא מזרע דוד כמו ראשי גולה בבבל, וכן בפי"א שם. אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים.. ואם יעמוד מלך מבית דוד הונה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו.. הרי זה משיח בוודאי עכ"ל. וכל זה מורה בבאור הכוונה שכתבתי נגד משיחים מדומים שעשו מהפך להפך רצו לברר משיחותם רק ע"י אותות ומופתים ולא ע"י יחום מזרע דוד, והבין זה, ואעפ"י שבמקום אחר נראה מדבריו ממש להפך מימי נעודיו הם ובספר היד שקל ובחן היטב כל אמרותיו, ואותם חשב לעיקר ולא אוכל להאריך כאן. ויתכן אצלי עוד שמ"ש אם יעמוד מלך משאר ישראל תפסק מלכותו, נראה כמדבר על העתיד, הכוונה למה שנמצא במדרשים ואחריהם באורך לרב סעדיה גאון (אמונות ודעות מאמר ח' פ"ב) על משיח בן יוסף שיקום קודם משיח בן דוד ויהרג. ונראה לי שרעיון זה הוסב ע"י איזה משיחים מדומים שלא היו מבית דוד ובכ"ז טעו בהם חכמי ישראל, ואח"כ נהרגו המשיחים ונתרשלה אמונת העם בביאת גואל, וביחוד אירע כן בבר כוזיבא שטעה בו ר' עקיבא, ואח"כ נהרג המשיח ועם רב מישראל כחרכן בית, והיתה עת צרה ליעקב אשר כמוה לא היתה, ובלי ספק נמס אז לב העם ויהי למים וקצתם אמרו נואש ואמונת המשיח אבדה מהם, ואז מצאו דורשי רשומות רמזים במקראות כי רק על דרך זה יהיו השתלשלות הגאולה היינו שאחרי יהרג משיח בן יוסף ותרבנה הצרות יקום בן דוד, והמעיין באמונות ורעות שם בקורות משיח בן יוסף ימצא ממש מעשה בן כוזיבא "בי יעמוד איש מגליל העליון (קרוב ששם ביתר) ויתקבצו אליו אנשים מבני עמנו ויבא אל המקדש בירושלם. (בר כוזיבא כבש ירושלם והראתי זה בראיות מוכרחות בערך אדריינום) אחר שהיה ברשות אדום (מלכות רומי) וישב המשיח בירושלים זמן מעט. (שנחים ימים בראיות) ואח"כ יעלה עליהם מלך ששמו ארמילום (נמצא גם בתרגום יונתן איזה פעמים ארמילם רשיעא וקרוב אצלי מאד שהוא אדריינוס, ועור בדורו דרשו חכמים שבימיו יצמח בן דוד אחרי צרות בן כוזיבא, ומיראת ממשלתו ואכזריות שינו את שמו וקראוהו ברמז ארמילם בעבור שמלך על עיר של רומולום הקדמון, וגם בעבור כי ארמילם בלא ויו אחר הלמד כמו שהוא בתרגומים קרמונים, עוזה כמספר אדריינוס והוא ע"ד שקרא הנביא לבבל בא"ת ב"ש ששך. וכן נמצא בפרקי היכלות של ר' ישמעאל כה"ג, בשבאה שמועה קשה מכרך נדול של ג פ י ם (ע' סה"ד) ואין ספק שהוא רומי באתב"ש והסופרים הסתירו מפני רוב הפחד). ויולחם בה ויולכוד העיר (בהעתקה שניה הנדפסת בפ"ע ונקרא מאמר זה הפרות והפורקן, כתוב והוא ילחם עם משיח ואנשיו, והעתקה זאת יותר נכונה בכמה ענינים ע' תולדות רב סעריה) וייהרוג הרג רב וישב ממנו שבי ויהיה האיש אשר משבט יוסף בכלל ההרונים ותהיה צרה לישראל אשר לא נהייתה מאז היתה לגוי, וינרשו הגוים את בני עמנו אל המדברות וכו' ואז ישלח השם משיח בן דוד ז"ל (בל זה אירע ממש ככתבו אחר הריגת בן כוזיבא כאשר הראתי בערך אדריינוס) וע"י הנחמה ההיא נתפשטה מאז והלאה האמונה בשני משיחים תמיד רק הראשון (בן יוסף) לא תמשך מלבותו ויהרג והשני (בן דוד) תמשך מלכותו לעולם. ונראה עוד שבכוונה החריש הרמב"ם ז"ל מדבר משיח בן יוסף במקום הראוי היינו

בסוף הלכות מלכים אשר שם עיקרי הדברים בעניני המשיח, בעבור שלא השב אמונה זאת של משיח בן יוסף להחזקת התקוה ואדרבה הוספה כזאת היתה בעיניו למגרעת בענין דק כזה. וגם הוא ידע את מקורה ורק רמזה כאן (בריש הלכות מלכים) שלא במקומה, והיינו כמשפטי הזכיה למלוכה, ואמר שאיש משאר ישראל לא העמוד מלכותו ור"ל שיהרג כדברי המדרשים וכמעשה שהיה באמת, וכל זה קרוב מאד. נשוב ליחום מזרע שלמה שכן גם נתן הנביא אמר לדוד על שלמה בנו וכוננתי את כסא ממלכתו עד עולם (ש"ב ז') ואחיה השלוני אמר ולבנו (של שלמה) אתן שבט אחד למען היות נר לדוד עבדי כל הימים (מ"א י"א) ובעת לידת שלמה אמר הכתוב וה' אהבו ויקרא את שמו ידידיה בעבור ה' (ש"ב י"ב) וכל אלו הכתובים יחזקו האמונה שגם שלמה שורש גדול ביחום זרע המלוכה משבט יהודה, ואשר איננו מזרעו כנכרי נחשב לו.

ויחום בזה היה רק ביד ראשי גולה של בבל שהיו קימים עוד בימי הרמב"ם אחריו כאשר אמרנו. וראיות ע"ז שכן ר' בנימין שנסע לבבל בשנת ד"א תתל"ג (קרוב לזמן חבור ספר הי"ד מרמב"ם) כתב במסעיו (ד' זאלקווא דף י"ב א') ובראשם של כלה (בעיר בנדאד) ר' דניאל בן חסדא הנקרא ראש גלות ובשם אדוננו ויש לו ספר היחס עד דוד המלך וקוראים אותו היהודים אדוננו ראש הגולה וישמעאלים קורים אותו שיירנא בן דוד עכ"ל. ובימי ר' פתחיה שנסע כמה שנים אחרי כן כבר היה מת ר' דניאל זה. עיין סבוב ר' פתחיה "ובגינוה החדשה (והיא בנדאד) יש קהל גדול כששת אלפים ושני נשיאים בה ר' דוד ור' שמואל והם בני אחים מזרע דוד המלך וכו' ושנה אחת קודם שבא ר' פתחיה היה מת ר' דניאל ראש הגולה כו' ולכלם יש ספר יחס עד השבטים ור' דניאל היה נ"כ מבית דוד כו' ואין שם הראוין להיות ראש גולה אלא אותן שני נשיאים מבית דוד ומקצת השרים בוחרים בר' דוד ומקצת בר' ישראל (צ"ל שמואל) ועדיין לא הושוו והם ת"ח ולר' דניאל לא היו לו בנים כי אם בנות, עכ"ל. ור' יהודה אלחריזי שהיה נ"כ בבבל בזמן ההוא כתב בתחכמוני (שער מ"ו) ושם באשור (והיא בנדאד שקורא ר' פתחיה נינוה שהיתה קרית ממלכה לאשור לפנים) ראיתי דוד ראש הגולה היהודיה עכ"ל, נראה שהיה אז ר' דוד חשוב וניכר לראש גולה יותר מר' שמואל. וכן באנרת ר' אברהם בן הרמב"ם (ד' ווילנא תקפ"א) "וכשהגיע כתב תשובתי לידם שלחו לראש הגולה אדוננו דוד יצ"ו;" (ועוד בשער ההוא בתחכמוני מביא שראה נ"כ בדמשק נשיא גלות ישראל ושמו יאשיהו בן ישי, והוא נ"כ מזרע דוד ע"ש שער א' ונראה... שאל המחלוקת ההיא בין שני ראשי הגולה ר' דוד ור' שמואל הנזכרת בסבוב ר' פתחיה כיוון נ"כ ר' אברהם בן הרמב"ם בתשובתו לר' יוסף בר נרשם (ע'..... הרמב"ם ב מ"ס "ולענין שני ראשי גליות ברור אחד לא עלה על דעת ארם כו' וע"ש בתחילת התשובה" אבל אלו זרע אדוננו דוד ע"ה אין אנו קוראים אותם נשיאים... ראשי גליות אלא הואיל והם מזרע המלוכה כו' ומי שהוא ממינה להיות ראש גולה בבבל נשיא קרינן ליה אבל מי שהוא מזרע אדוננו דוד ע"ה ואינו לא ראש גולה ולא ראש ישיבה אינו קרוי נשיא אלא כנוי בעלמא לפי שהוא מזרע המלוכה ואנו קוראים לקטנים שבהם נשיאים ביחוסם" וע"ש כל התשובה. אין ספק שכיון בזה נגד ר' שמואל בן את של ר' דוד שלא נתמנה לראש גולה וכ"ז היו קורין אותו קצת העם נשיא. והסכמת דברי ארבעת האנשים האלה רחוקים זה מזה במקום רק קרובים

בזמן, ואיש לא ידע מדברי הברו מאומה, תורה על אמתת ספוריהם וביחוד על ספורי ר' בנימין ור' פתחיה אשר יש מערערים נגדם ולא בצדק, ועכ"פ נתברורה מכל תכלית כוונת הכמים ישרים במה שהקפידו על משיה שיהיה מזרע שלמה, להגביל ע"ז כל דמיונות כוזבות של העם אחרי איזה מזיף שאיננו ממשפחת ראשי גולה הנודעה עם כתב יחוסה בבבל עד שלמה בן דוד, ומעצמו יבין כל מעיין ההפך מהפכו, ר"ל שבעלי דמיון שבבל דור והולכים בחשך אשר כל אחד מהם, או שהוא מתרמה בלבו שהוא האיש אשר בחר בו ד' לשום רוחו עליו ולהושיבהו לימינו או שחושב כן על איזה זולתו הנחשב בעיניו לגדול קודם לו בזמן או בן דורו. לאיש כזה היה זרע שלמה בבבל כאבן נגף המונע ממנו מלומר על עצמו או על איש בריתו שהוא משיה אלהי יעקב בעבור כי נגלו לו רזים נפלאים ונגוזים מכל זולתו. בעלי דמיונות כאלה החזיקו א"כ בדמיון קדמון לאמר כי עוד יש משפחת דוד בעולם לבד מזרע שלמה שבבבל ישבו ג"כ לדמיון הנושן בדבר זרע נתן, והשבו שגם אם לא יאמין להם איש על יואש שהוא מזרע נתן שהוא נגד הכתובים, עכ"פ לא יובל להכחיש את התיחסם מזרע נתן ובעבור כן עשו להם שני שמות לכל דור כדי למנוע בירור במו שרמזתי למעלה (סימן א). הראתיך איפא ידידי כי לא דבר ריק דברו שני הצדדים האלה המתנגדים זה לזה כהתנגדות אור לחושך ואפלה לאור נדול וכונה מיוחדת היתה לכל אחד מהם וזהו מה שרציתי לבאר.

ועל אודות משפחת ראשי גולה מימות ר"י אלהריזי עד עתה יותר הרבה מהמש מאות שנה, לא ידענו מה היה להם, ואם שעוד הוטר מנוסם או לא, כי לא מצאתי מוזכר מהם עוד בשום ספר מזמן... ולא איכל להעלות על דעתי, כי נסע יתרם, ותקות משפחתם נקרעה נגר דברים מפורשים מפי ירמיה (ל"נ י"ז וכ"א וב") המשוה אותה למשפחת הכהנים אשר לא תמה ולא (תתום). אכן נם כל קורות עם ישראל בארץ פרס במשך הזמן ההוא עד עתה נצפנו מאתנו מאד. אין מופר ואין יודע להניד עליהם מאומה, ונם החכם ר"מ יאסט העלים עין מהם בספרו הנדול על תולדות ישראל ונם בספרו הקצר שהדפיס מהדש. ואילי יתנלו לנו עתה יותר אחרי החלו אנשי אירופא להתחבר יותר ויותר בצדדים ובדרכים שונים אל נבול ארץ פרס. והזמן יניד לנו — ומלשון ר"א בן הרמב"ם שהבאנו למעלה (סימן נ') נראה שנמצאו בימיו עוד כמה אנשים וילדים מזרע דוד ורק אחד מהם ראש נולה, וכפי ספורי אלחריזי היה מזרע דוד נשיא נם בדמשק כאשר ראינו למעלה שם. ואולי נמצאו שם עוד עתה מיוחסים באלה. ושם היו נמצאים עוד כמה דורות מאוחרים מבני בניו של הרמב"ם כמו דור חמשי או ששי אחריו. ע' הקדמת אוהל יוסף, ואולי נם מזרע הארם הנדול ההוא נמצא עוד עתה שם עם כתב המתיחש.

ובדבר הליפות אנרותי עם החכם שד"ל אשר יבקש המשכיל שדה פרחים את העתקתן, הלא ידעת ידידי כמה דברי תרעומת עברו בינינו, על ענינים ואנשים שונים. ועור נם דבריו האחרונים אשר שלח לי מקרוב העציבוני עד מאד עד כי נבוך אנכי אם להשות ואם לדבר, ובכל זאת אראה אם יש ללקט מהם דברים בלתי נוגעים מאומה לכבוד איש קדמון או אחרון, ואותם אפשר אראה להעתיק ולשלחם ליד מבקשם.

בחתימת אגרתי זכרתי עוד דבר קטן בלבי עליך, ולא אותה אניד לך אהוב נפשי וחמדת לבבי? כי הנה הרפסת זה כביר תרנום על ס' ישעיה, וכעת תעלה על מכבש הדפוס פירושך על ספר בחינת הדת, ולא השמעת מכל זה מאומה למאהבך וצמא לדבריך כלמלקוש. ורק כמקרה נודע לי כל זה כנסוע האיש שדה־פרחים הנה ויראה לי אנרותיך אליו ואני שלחתי לך כל אשר נדפס ממני עם הנהותי והראתי לך כל בית נכאתי ולמה זה תמנע את הטוב ממני בהיות לאל ידך לעשות? הלא יאות לכל אחד מאתנו דורשי תושיה לחזק ולעזור איש את רעהו, כהעניק לו מנרנו ומיקרו וממנד כל תבואתו. וככה יעשה כל הימים ידידך ומכבדך מאד אוהבך אהבה עזה לעולם החותם פה לבוב יום א ט"ז לחדש אייר תקצ"ג.

שלמה ליב כהן רפאפורט.

בזו הרגע באה אגרתך להמשכיל שדה פרחים וראיתיה כידו ולחנם תתעצב כי לא שלח לך רק חמשה נומרין ממכתב העתי „הישראלי" ויתר הנומרין ישלח לך עוד אי"ה והנהו דורש בשלומך.

הגיונות.

אלה עבתה וענפה מסבכת שרשיה במעבה האדמה וכפתה הרעננה היא סכת שלום לנודד עבר ושב ונוה־בטח לצפרים; והנה בא יום סנריר, יום סערה, ויהפוך את עלי האלה לירקון, ותהי האלה הענפה לאלה נובלת עליה...

למה תדאג לנורל האלה, אשר תעמוד על מכון איתן וממקים מטעה בל תצען ואך העלים נבלו קמלו? אם בן יום אחד נהפכו לירקון, הלא יש תקוה עוד כי יבוא יום צח ובהיר, אשר ישוב לאלה את אשר אבד ממנה, ואז תשובנה הצפרים לקנן בדליותיה ולשמח לבב החוסים בצלן...

„האדם עץ השדה." אבל מה רב ההבדל בין האדם, אשר אך יקום דור שני אחריו, אולם הוא בעצמו ברדתו לשחת ינוע, ואיהו? — לעץ, אשר מלבד תנובתו המקימה זרע עץ, נזעו ישוב יוציא חטר, הולך והוה לעץ רענן גם אחרי הגדע העץ.

„העם עץ השדה." אבל עוד הבדל דק בין העם לעץ: העץ לא ישנה טבעו כל ימיו, והעם אם גם כימי השמים ימיו, הנה הוא ישתנה מרור לדור. ואם העצים יתפרדו על פי תכונתם וחקי טבעיהם. הנה העם בהפכו את תכונתו השבעית מדור לדור לרגל באו במשא ומתן והתערבו עם הגוים אשר מחוץ לגבולו, יכול כמעט להחשב להנהף לעם אחר; כאלו היתה הרשות להשוב על העם, כי נהפך מאלה ללבנה, מעם בעל תכונה זו לעם בעל תכונה אחרת.

האומה הישראלית היא ארז בלבנון. ביניהם אין כל הבדל ושנוי. האומה הישראלית קימת לעד. וגם תכונתה בכל מעלותיה וחסרונותיה — לא תשנה במעט. האומה הישראלית נשארה אומה ישראלית, כן! הארז ישאר ארז, ואם גם ענפים אחדים ממנו יקטעו מבלי מתים אכל המצב איתן וקבוע, הבסים חזק וכביר, ונצח ישראל לא ישקר.

ם. שנירר.

זַקֵן עוֹלָמִים.

בַּ לַ דָּ ה.

לֵיל־אֶפֶל. הוּא רָץ וְאַחֲרֵיהוּ
עֶדֶת כַּלְבֵי־צַיִד מְהִירִים;
וְרוּחוֹת־בַּלָּהוֹת עַל רֹאשׁוֹ
אֲבָנִים וָרֶפֶשׁ מַמְטִירִים.

פָּרַעַם מִתְגַּלְגֵּל קוֹל־צְחוֹקָם
וּשְׁרִיקָה מְיַרְכְּתֵי־הַשָּׁחַת:
„רוּץ הָלְאָה, וְעִם־אֵל וּבְנֵי־אָדָם!"
–רוּץ הָלְאָה! נַם בַּת־קוֹל צוֹרַחַת.

וְהוּא רָץ. שִׁיב רֹאשׁוֹ פָּרוּעַ
וּבְגָדָיו נֶאֱלָחִים וּקְרָעִים;
בִּנְחָלִים הַדָּמִים יָזוּבוּ
מִכַּדֵּי עוֹרֵהוּ הַנִּגָּעִים

וְכַלְבֵי הַטֶּרֶף בַּצָּמָא
הַדָּמִים בִּלְשׁוֹנָם יָלֹקוּ,
יִשְׁכּוּ גַּו הַנֶּקֶן הַמְּרֻדָּף –
וְהָרוּחוֹת יְצַהֲלוּ יִשְׂרְקוּ.

הָרְנָשִׁים, הַשָּׁעוֹת יָנוּחוּ
כְּעַנְנֵי הַשָּׁחָקִים בָּרוּחַ,
וְהַנֶּקֶן מְקַוֶּה עוֹד: אוּלַי
יִתֵּן לוֹ רֶגַע לָטוּחַ.

לִפְעָמִים הוּא מֵסֵב פָּנָיהוּ,
מִתְחַנֵּן אֶל עֲבֵי־עֲנָנִים;
אַךְ מַעֲנֶה עַל בְּכִיוֹ יָשִׁיבוּ
לוֹ גַּלֵי אֲבָנִים, אֲבָנִים.

כֵּן רָץ כָּל הַלַּיְלָה הוּא בְּלִי־חֶשְׁבּוֹן
בִּיעָרִים וּבְצוֹת וּבְקָעוֹת,
וּבְסוּפָה אַחֲרֵיהוּ נִשְׂאִים
הַכְּלָבִים וְרוּחוֹת־בַּלָּהוֹת.

מִתְחַנֵּן הַנֶּקֶן: „רַחֲמוּנִי –
וּבְקֶרְבִּי אֶמְצָאָה מַרְגֵּעַ:
אַךְ רַדְפָיו הָעַזִּים לֹא לְחָיוֹת
נָתְנוּהוּ וְלֹא לְתֹם לִגְוֹעַ.

וּפְעָמִים אֲחָרוֹת בֵּן סָבַב
הַנֶּקֶן בְּדוּר הָאַרְמָה
וַיָּשָׁב לְמְקוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן
אֵין בּוֹ, כָּל עוֹד בּוֹ הַנְּשָׁמָה.

וּפָתַע הַשַּׁחַר הוֹפִיעַ,
הַזְּמִיר שִׁיר־בֹּקֶר לוֹ שׁוֹרֵר
וְהַנֶּקֶן שָׁם עֵינָיו מִנָּחָה –
וּלְחַיִּים חֲדָשִׁים הִתְעוֹרֵר.

א. לִיבּוּשִׁיצְקִי.

אֲבַן יֵשׁ אֱלֹהִים.

הַתִּלְדָה
בִּרְעָדָה
וּבְשָׂפָה בְּרוּרָה
הִוָּכֵרֶת
אוֹמֶרֶת:
אַךְ לִדְ׳ הַגְּבוּרָה.

הַקָּשֶׁת
מְבַקָּשֶׁת
מִתּוֹךְ הֶעָנָן:
הַאֲמִינוּ
הֲבִינוּ
חַסְדֵי אֵל חָנָן.

וְאַחֲרֶיהָ
אֲמָרֶיהָ
תַּעֲנֶה תַּחְתֶּיהָ:
הֵן שָׁמָה
בָּרָמָה
יֵשׁ אֵל רַב תּוּשִׁיָּה.

וּפְרָחִים
וּצְמָחִים
יִתְלַחְשׁוּ בְּחֵן וּדְמָמָה,
רַאוּנָא,
יַסְפְּרוּ
יְשׁוֹרְרוּ:
גִּפְלָאוֹת עֲלֵי אֲדָמָה.

וְצִפֳּרִים
הַשָּׁרִים
קוֹלָם יָרִימוּ,
לָאֵל חַיִּים
בַּשָּׁמַיִם
וְמִירוֹת יַנְעִימוּ.

כָּל הַיְקוּם
עֹמֶק וָרוּם
וּבְקָעוֹת וּגְבָעוֹת
יְמַלְּלוּ
יְהַלְּלוּ
שֵׁם אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת.

אַךְ יוֹתֵר
הֵן חוֹתֵר
שִׁירִי הַפָּעַם,
לְהַשְׁמִיעַ
וּלְהוֹדִיעַ
עָוֹז בְּטוּב טָעַם.

יעקב יוסף עדיל.

יוד קֶרֶת.

איש דברים אני במסבת רעים. וחושך שפתים בהיותי בקרב אנשים. אשר דרכיהם זרו לי; על כן יש אשר אני מתענה מאד בלכתי בדרך בִּלְוַיַת עוברי אורח. אשר לא ידעתים מתמול שלשום. אך מעודי לא קצרה נפשי בעמל דרכי. כאשר קצרה בלכתי זה מקרוב באניה מאלכסנדריה ליפו. כארבעים שנה אשר הלכו בני ישראל ממצרים ארצה כנען. ארכו לי שני הימים. וגם בשעשועים אשר יפיקו לי שני המלאכים הטובים. המלוים לי בדרך. הלא הם ספרי המקרא והמשנה. צרה עין מלאך דע. אשר נשפל עלי ויהי כצל נהלך אחרי; כי נקייה שם איש דל בשר ושערו אדום. אשר הראה לי כי גם הוא יודע עברית. ויציקני כל היום בספרו אשר בידו ובשיר קוצו של יוד' הכתוב בו. ויאלצני ויפנע בי לחרוץ משפטי על מיטב השיר ההוא. זעל הכל על צדקת ענינו. וכאשר חשכתי פי ולא אביתי לבא עמו בדברים. הוציא את כל רוחו עלי ועל כל עם ישראל. כי במורדי אור הוא נחשב. וכי עדר הוא ולא עם. וישפוך את כל לענו התפל על הרבנים רועי העדר. אשר ימנעו בל אור ממנו. ויחב את פיו לבלי חוק במוסר הבלים. אשר הרבה לנסוך עלי רוח תרדמה מהעלות חמתי באפי. ומכל יורדי האניה לא היה אדם אשר התבונן בעמלי. אשר התענתי בו. בלתי אם איש אחד. איש שפתים שמח וטוב לב. ועמו נער יפה עינים כבן שתים עשרה.

למען הפטר מן המתחבם. ישכתי לי על יד האיש ההוא היושב במסבה. ואצו לתת לי כוס של שכר. אך מנוסתי לא הועילה לי מאומה. כי עוד מעט והנה מזכיחי על יד ימיני. הסיבותי עיני ממנו. ואט אזני אל איש אחד המספר את חזון התבערה. אשר ראו עיניו בליל צאתו ממקומו. כדברים האלה:

„איש יצאה מאהל רועה. ותאחז בכל בתי הכפר ותאכל סביבותיה. האכרים נזעקו וימלטו את נשיהם ושפם אל מחוץ לבפר. אחרי כן פרצו אל המכלאות ואל הרפתים. להגים את מקניהם אל השדה. והנה—מתלאה! כי הצאן והבקר. תחת המלט על נפשם מבית השרפה. נסים הם לקראתו. וכל תחבולות הרועים הנאמנים לא עמדו להם. להצילם מרעתם. ותקם מלחמה בין האדם ובין הבהמה. אשר שובבה משובה נצחת מאד; הסוסים שלחו רסן ויבעטו. הפרים נשאו קרן ויגחו ויגנופו. והכבשים בצד ובכתף הדפו. וינגף האדם במלחמה וקרן הבהמה רמה. ואיש לא עמד בפניהם. להשיב נפשם משחת ומלכת באור אשם כשוב בעיניהם.

ושור מקרין מפרים פשט את צוארו. וינעה בקול גדול באזני הבקר והצאן. אשר נקהלו סביבותיו. ויטו אזניהם לקולו. וכלותו לקרוא בגרון שרקו כל העדרים

שרקה גדולה, ויקם בקרבם שאון וחפזון, מהומה והמולה, מרוצה ומבוסה, ויקפצו כלם אל תוך המוקד ויהיו לשרפה מאכלת אש׳.

והנער יפה העינים נשא עיניו אל אביו, וישאלהו: ״הלא תגיד לי אבי מה הוא ההגיון, אשר יהגה שור בער כזה בגרונו, באזני הערדים הנאספים?

ויען האיש את בנו ויאמר: ״לא אחת ולא שתים שמעתי דברי שור פר כזה׳, ועיניו עופפו אל מוכיחי. ״כאלה היו דבריו: שמעוני עדת אבירים, פרות הבשן האזנה אמרתי, גם אתם אילי נביות שימו לב לשכל מלי: את עול הרועים, אשר פרקתם היום מעל צוואריכם, לא תוסיפו עוד לתה עליכם עד עולם. אל תשמעו בקולם, ואל יפתּ לבבם אחריהם, כי אינם דורשים לשלום לכם, כי אם לרעה. היום ראיתם, כי במורדי האור גם הם, ועם חיתו יער חלקם. על כן נבהלו נחפזו למראה הלהבה ככפיר בהריחו אש. לא כן אנחנו בני תרבות, אנחנו מעולם את האש לא נירא, ומרוב אורה לא נפחד. ידענו גם ידענו, בי האדם, מיראתו פן תגדל תפארתו עלינו, תצר עינו הקטנה כשל אוֹן, בנו ובעינינו הגדולות, אשר בהן נוכל לאור באור אשר רק למראהו יכה אנוש בסנוורים. על כן ביד חזקה ישוב את רגלינו מלכת בדרך ישכון אור, כי יודע האדם, בי ביום קרבנו אל האורה, והיינו לאלהים, ועבדו הם לנו כאשר עבדנו להם. כי מי היה אפים אלהי מצרים? הלא שור! ומי תרתק אלהי ספרוים? הלא חמור! כמונו אלה כלנו פה היום. ועתה רב לנו עבוד בני אדם יושבי חשך; הפעם ראינו, כי כחנו רב מכחם. ולבנו רחב מלבם. ינוסו המה ער בור, אך לא נאוה לבעיר לנום מפני הבערה. תאלמנה שפתי אדם חנף האומר, כי תאכלנו האש הגדולה הזאת. שקר הדבר! כי רק האר תאיר לנו, ואכול לא תאכלנו. וכאשר היתה למקור חיים לסלמנדר, כן תהיה לנו; כי אחינו בשרנו הוא. קומו בהמות שדי קומו ונרוצה אל מקור חיינו, אל סלמנדר אחינו, והיינו שם לעם אחד. נזדקר נא בבת ראש לעולם שכלו אור, לעולם שכלו דרור, לעולם שאין בו לא עול ולא מחרישה, לא דרבן ולא מרדע, לא אבר ולא רועה, כי אם אור וחיים, חציר ומספוא עד העולם׳. . . עוד לא כלו דברי החכמה מפי השור, וחכמי העדר קראו פה אחד: ״הבה ננסה! כי כל המנסה לא הפסיד׳ ובני הבקר בני הנעורים לבשו רוח, וישאו רגליהם ויקפצו אל תוך הלהבה, וכל הבקר אחריהם, ומכל החזיון הזה, ומכל הדברים האלה לא נותר בלתי אם עתר עשן מריחי, ערמת אפר ובאש רב מאד עולה באף כל עובר.

היושבים עמנו מלאו סיחם צחוק, והאיש הוסיף לאמר: אל נא אדוני אל נא תחשבו את הדברים, אשר שמענו על דבר התבערה, לדמיון כוזב; כי על עצם תשוקת הכהמה לקפוץ אל מדורת האש ולהאריך לשון ולהרחיב פה למראה הלהבה, יעיד כל איש אשר עיניו ראו תבערה בכפרים. ואין הדעות שונות בלתי אם על נוף השור המטיף בלשונו: יש אומרים כי מהלך על ארבע הוא, ויש אומרים כי מהלך שתים הוא; כי כן אנו שומעים מפי סין מליצים מהלכי שתים, האומרים בפה מלא כי אדם הם. יום יום תוכחות כאלה הנאמרות בסנגון השור בעל הלשון. גם המה ילונו על רועי ישראל הנאמנים, חכמי התלמוד ותלמידיהם הרבנים הותיקים, כי נתנו עול כבד על העדר הנתן להם. וכי בחמם ובקנאתם לא יתנו להם לקרבה אל משכן האור והדרור, ולהתרומם ולעלות מעלה מעלה, ככל אשר הורה ברבים הדיון על פי התורה שקבל

מפי הקופים אבות אבותיו: כי אין הטבע מתעלה, אלא בשעה שהבהמה, החיה והעוף נזקקין לשאינם בני מינן, ובכל אשר הורה לעצמו זמרי בן סלוא, מַלְפֵנו מבהמות ארץ, הלכה למעשה בכזבי.

נפלא הדבר מאד, כי נשיא בית אב לשמעוני קוֹם בנופו במדבר מצוה, שנראף אנגלי עתיד היה לדורשה כשלשת אלפי שנה אחרי כן, אך היה שם כהן קנא אחד, שלא הניח לו בחיים לנומרה. ובקנאותו לתורת דודו הזקן, קם על תורת יחס הקופים בחרב ובחנית. לא כן הכהנים, אשר על פיהם יהיה היום כל ריב וכל נגע בישראל, הלא הם כהני הרפורמא וספיחיהם, הם אינם קפדנים עוד כזרע אהרן לא יקנאו לתורת משה, אשר לא דוד זקן הוא להם, באשר היה לפינחס. כי אין הדור ראוי עוד לכך. שלום אמת בינם ובין הקופים ותלמידיהם וצאצאיהם. ולבת ראש אומות יתנו כבוד, כי מטרונית היא. ולא לבת ראש אומות לבד, כי אם גם לפחות שבאומות, לבנות כותים מעריסתן, ירבו כבוד יותר הרבה מאשר הם זהירים בכבוד נדולי ישראל.

אך מה יתן כל הכבוד הזה לכזבי ומה יוסיף לה? מתה היא בעולם הזה ולא תחיה לעולם הבא! יד הכהן הישראלי היתה בה להמיתה, ויד כהני און ופיבסת, עבדי אפים אלהי מצרים, אשר נתן מרוחו על השור וישם בפיו את הדברים, ככל אשר שמענו באזנינו, יד הכהנים האלה קצרה להביאה, ורגל השור לדחפה לחיי העולם הבא. ואף כי הצנועה הזאת בחייה השתדלה עד השעה האחרונה לשמוע בקול השור ולעשות כמעשהו וכמעשה ארץ מצרים, בכל זאת נסריחה כל חכמת מצרים, ויפלא נם מן השור בכל רוחב לבו, לעשות דבר לעלוי נשמתה, כי חוק הוא לאלהי מצרים כל זמן שאין הנוף שלם, אין מכניסין את הנשמה לפנים ממחיצתה. וזה הדבר אשר עמד לשטן לנשמת כזבי, כי, כאשר לא נמצא מנבלת איזבל בת אתבעל מלך צור, בלתי אם הנלנלת והידים וכפות הרנלים והלב חסר, יען הכבידה לבה בחייה, כן לא נמצא מעצמות כזבי בת צור, ראש אומות במדין, בלתי אם הַ"כַּף" הַ"זַיִן" וה"בַּיִת" בלבד, והיוד חסר, כי לא דבקה ביהודה כיא לפירוע בו פרעות ולמסר מעל. ויראו זאת חכמי יועצי פרעה, וכהני פרו, ולא מצאו נם הם את ידיהם ואת רנליהם, ותבצר מהם כל מזמה לעשות מאומה לטובת הנפטרת האשה כזבי בת צור, שהלכה לעולמה, וילכו להם. ויהי כשמוע זאת כהני הרפורמא ופרחיהם, הקלים והמהירים מכהני מצרים אשר כבדו מזקן, ויאספו את עצמות כזבי הנותרים לעשות את נופה נפש. זכר לנשמתה הכשרה, ויבנו את הצלע לַבַּיִת ויחקו את הכף ויתנו בה זַיִן, ותהי נבלת כזבי לבית הנשק לכף מזויינת להכות רומת פינתם מידו; למבטח עוז לכל עושי מעשה זמרי המנוח, להשנב בו מפני הכהנים הקפדנים, ומפני שופטי ישראל הקנאים, ולבית מדרש לדרוש בננותה של אומה זו.

והיוד הנאמנה, אשר נשמטה מעל כזבי בצאת נפשה, התחזקה ותלך ותתע זַחֲנַע והַנְד והַדַּה מעיר לעיר, וממדינה למדינה, ותיעף ותינע להעלות נפש כזבי ואין תקוה, ותקצר נפשה למות, כי לא דבר ריק הוא להתלבט בדרך שלשת אלפי שנה, כי רנלים לא היו לה, בלתי אם קוץ לדדות עליו ותלך הלוך ונַתר, טסה וּפוֹרַחַת, עד עברה לתומה על פני ארי נורא, שפתיו מלאות זעם וקולו רעם, עיניו כלפידים ונבט כארז, וכרעש בנהמת ים, מלך הכבוד הרעים: "עמדי עמוֹרי".

ותמהר ותפול לרגליו, ותשתחו היוד לפניו, ותאמר: „שא נא אדוני המלך, עמוד לא אוכל כי רגלים אין לי“.

„מי את ומה שמך?“ שאג האריה.

— יוד שמי.

„החסרי יהודים אנחנו“, נהם האריה. „כי באת הנה גם את? ועתה מהרי שובי אל אחיך, שמחי את בם וישמחו הם בך, ופה אין לך מקום, כי קרית מלך הוא“.

„לוא נתנוני להאחז בתוכם, כי עתה בכל לבי ישבתי עמם, אך הם יגרשוני מעל סניהם“.

„רחמנים בני רחמנים“! לעג מלך החיות בהדר גאונו „תחת אשר בכל העמים, אשר לא יהללם פיהם, כי נומלי חסדים בני נומלי חסדים הם, תאסף אמללה כזאת אשר תחת שתי רגלים דק קוץ אחד לה, אל בית מקלט לבעלי מומים, לא יבושו בישנים בני בישנים אלה, לסגור מפני אחותם העלובה הזאת כל בית מבוא. כבר לב העם הזה האומר הרבה, ואף מעט איננו עושה! כל כח העם הזה רק בפיו ובלשונו, ומבלעדי הלשון לא יצלח למאומה. אולם את לשונו זאת הבוראת יש מאין אהבתי, בכל אהבת לב אריה אהבתיה. ולוּ יכולתי כי עתה נטלתי את רוב המדבר שבלשונו, ואשים בפי ואלך לי, ויתרו תאכל חית השדה, כי אין נפשי אל העם הזה“.

„ואם כן אדוני“, ענתה האמללה, „אם גם אתה ידעת את קשי העם הזה, אל נא תפקוד עלי את עונו היום, כי לא לו אני, כי מדינית אנכי מבנות מרום עם הארץ, ורבת שבעה לה נפשי מידי העם הזה, מיום שימי כארץ נֵוִי, ואתן לו ידי באהבתי ובחמלתי לחלץ אותו מן המצר אל המרחב. אחד רק אחד היה בתוכם, אשר תכן את רוחי, והנה חרב קנאת כהן ושופטי ישראל חבריו באה, ותקחהו . . .

ופני האריה נהפכו פתאום לפני אדם ויקרא, בחמון: „ספרו נא לי איך נהיו הדברים, אשר הגדת, אל תפילי דבר מכל אשר ידעת, אולי אוכל הועיל“.

ותספר לו היוד את כל המוצאות את כזבי עד יום מותה, ותוסף כדברים האלה: „ולמן היום ההוא הגני שמה ומשוטטת, וכל דלת נגעלת מפני. היהודים יאמרו, כי יוד מזויפת אני, כי לא יוד של דיו, כי אם של דם אנכי. והשחור אדום הוא אלא שלקה. וכי כבר כתובה אני לפניהם בדמי ארבעה ועשרים אלף מאחיהם, וכי רק לבעבור שים פנים חדשות לכזב, לבלתי יכירוהו, הוסיף זמרי לכזבי אות אחת משמם לטהר אותה משומאתה, למען יאמרו בני ישראל, להם היא ודבקה נפשם בה ובאחיותיה, וכרתו להן ולאלהיהן ברית, וכי היו לעם אחד, ואני הגני היוד הזאת הנטולה מן היהודים שאין להם חלק בה, כה דברו וינעלו את הדלת מפני, ואוסיף לשפם ולדדות על מר נפשי. ויהי בדרך ואשמע, כי קמו אנשים מבני ישראל, אשר בחרו בתורת כזבי ובמעשה זמרי, לקחת להם נשים מבנות העמים, וכי בנו להם היכל בעיר נירבעל, ותחי רוחי לשמע השם הזה. נחשתי ואומר: מי יודע אולי יתנו לי האלהים אשר הלכו אבותי לפניהם, הבעל והעשתרות, ניר במקום הזה! באתי שמה. הה! ונם משם השיבוני היהודים ריקם; כי כאשר קלותי קטנתי מהיות יוד בעיני שומרי מצוה, בן נדלתי לבלי חוק בעיני הרפורמים, עד כי אמרו: יוד קרת [1]) אנחנו רואים בך! ואנחנו הלא כל ישענו וכל חפצנו, כי לא יקרא עלינו עוד שם „הודה כי אומרים אנחנו להשמע בעם אשכנז, ולהשתקע בארצו, ולהיות עמו לעם אחד.

[1]) יוד שהיא קטנה עשאה עיר גדולה כלומר האריך וכו' רש"י (קדושין ט"ז ז,)

והנה אַת באה, קטנה כפופה ושחורה ובשם יוד תרגולי". — „מה לכם ולשמי ? וכי השם נורם ? הלא ידעתם ומי כמוכם יודע כי כתבים לעשרות ולמאות יוצאים כיום, אשר בשם „ישראל" נקראו, והם המה המחזיקים את דברם על העם לעזוב את דרכי אבותיו ולההפך ולהיות לעם אחר" — „לא ידענו ולא חפצנו לדעת את יהודי ארצות אחרות, אותם ואת כתביהם. מה לנו ולהם ? אין אנו ערבים בהם, כי אשכנזים גמורים אנחנו. אך זאה ידענו, כי הכתבים אשר קראו את שמם באשכנז „ישראל וישרון" צוררים הם לנו ולתורתנו" — „אדוני", עניתי „עשו ביהודים כטוב בעיניכם. אחת היא לי אם תשימו לב לדעתם, ואם תעלימו עיניכם מהם. אך זכרו נא, כי מפי כזבי אשר עצמה זבשרה אני, ומפי בעלה המנוח יצאה לראשונה תורת החסד, [1]) אשר אמרה לתת חבל [1]) בנעימות החיים, ואשר עליה הורגנו אני והוא. ועתה זכרו נא לי את החסד, ואספוני אל בית מדרשכם הקטן, ושבה רוח כזבי אל עצמותיה". — „איך תעוזי להתהלל בחכמה גדולה כזאת", ענוני ויתעברו, „לנו בני אשכנז המתוקנים מרחם, המשמשים רק בשלהם ולא בכלים שאולים, לנו רק לנו, הוכיח ה' את הכבוד, לחכר את בני ישראל אל העמים. שכם אחד נתן לנו הכבוד הזה על כל היהודים הספרדים והיהודים בני הצפון, ואיך תאמרו כי קדם לנו אדם בזה. ? — „אמת הדבר", עניתי, „כי אתם תפשתם החבל אשר הפיל הכהן הקנא מיד כזבי במותה, אחיכם הספרדים והצפונים לא החזיקו בו. באמרם בנאות לבם: האין כבנות אחינו נשים לנו ? האפס בבנינו אנשים לבנותינו, כי נלך אחרי זרים ? הן לא נופלים אנחנו ובנותינו מעם אחר, בנוי בכח ובקומה, צחֵי עור, בריאי בשר, הולכי רומה, גם אנחנו גם נשינו, בנות ישראל נאות הן. וּבעינינו יפו העינים השחורות מעינים כהות לבנות אשר לשכנינו. וטוב לנו לב בני ישראל ובנותיו. ועתה למה נטוש את עמנו בית יעקב ? ואם נאמר להשביח את המין בהרביעו אותו כלאים, אוי לחרפה זו. אוו לכלמה זו. אם יש יכולת ביד חוש גם כזה להשביח את המין, אשר יצר אלהים בצלמו. ועל דבר החוטם אשר יאמרו אויבינו בדורות האחרונים, ובני ישראל יושבי אשכנז מודים להם, כי אין קצה לארכו, נסינו אנחנו היהודים הספרדים והצפונים למוד אות באמת המלך, ולא מצאנוהו ארוך מחוטמי כל עם ועם ועד כמה אשר אנחנו יודעים לקרא, לא מצאנו בספרי אויבינו הקדמונים בכל הדוסי אשר טפלו עלינו, כי יתנו תפלה בקלסתר פנינו, או בי ישימו ד'סי בחוטמנו. ואם יש ארץ מגדלת חוטמין, לא ארץ ישראל ולא ספרד ולא ארץ הצפון אחראים בדבר. ואם כן הדבר, למה נלך בדרכי אחינו באשכנז לחבוש את חוטמנו, אשר לא עשה עמנו רעה ולבוש בו ? ולמה לנו לעזוב את בנות ישראל הנאות, הכשרות והצנועות על לא דבר ? בלתי אם למען נזכה לראות בנים ובני בנים בעלי חוטם קצר, בעלי חוטם סולד, בעלי חוטם בלום, חוטם שנחיריו רחבים ומלאים שער, חוטם שנחיריו זקופים וחיבים במזוזה, חוטם ... אך למה לי להאריך בדברי המהתלות והשחוק ששחקו בי היהודים. הן לא לצון חמדתי הפעם, כי אם מקלט לי ודרך להשיב נפש כזבי מני שחת, וכשרון ושלטון להפיץ בישראל את תורתה, אשר נתנה נפשה עליה, בעוד אשר לא היה כל רב מתקן באשכנז. ואם חפצים אתם לדעת אם אמת בפי. הנה הודאת בעל דין השקולה כמאה עדים עומדת ומעידה על כזבי. דרשו מעל ספר תורתכם אויבתה

[1]) פי', „חסד" ו„חבל" עיין ויקרא כ' פ' י"ב ופ' י"ז.

בנפש. וידעתם מה כזבי ומי מעשיה". — „אם כן הדבר", ענו בשחוק הדרשנים הבקרנים והחקרנים פה אחד. „אם עדות אחרת אין לך זולתי זאת", הוסיפו לדבר ולצחוק. „נאמנה עדותך מאד. מאד מאד"! „איך לא תכושי" אמרו ושחוקם נהפך לבעם. „איך לא תבושי, לסמוך בעדות כזאת ולפנוע בכבודנו ולהניד, כי קדמנו אדם מעולם בתורת השמיעה, אשר כל העולם בלו, אינו בדאי כיום שניתנה בו. הלא קראת בספרי רבנו ראש ישיבה בבית מדרש הגדול, כי כל התורה כלה נכתבה בדורות האחרונים, וכי כל הספורים אשר בה, אינן אלא שמועות ומשלים. אכן לא לנו את, כי אם לצרינו, כי בוספת את בתורתנו אשר חזרה ונתנה על ידינו, מבקרח כהלכתה. אחרי שהנחנו את הישנה להדיוטות, ואיך תובלי לשמור ולעשות ולקיים את כל מצותיה באהבה? הלהתנגב אל תוכנו ולהשבית שלום בקהילה ככל יהודי פולין את אומרת? ועתה קומי והמלטי על נפשך, פן נקרא לשוטר ושפטך משפט נרים נודדים ותעודה אין בידם. אז לא תעמוד לך ערות הכתובים, אשר באה עליהם הבקורת". — כן קראו וימלאו צחוק פיהם, ואקומה ואברח אל נפשי, הלבתי באשר הלכתי עד בואי הנה. ועתה, אדוני, הנה אמתך שוכבת לפניך נפשה על אַדמתך. יהי נא חסדך להקימני ולנחמני ולחדש ימי כקדם".

וישחק האריה ויאמר: ומזמרי לא ינשלו היהודים את היוד, בדעתם, כי לזמר לא תתן טעם לשבח, בי אם לפנם על כן הכניסוח עמו לקבר" —

—ואם נכנסה עמו לקבורה, הילילה היוד", נכנסה עמו לעולם הבא, לאכול שם את פרי מעשיו הטובים כראוי לצדיק שנתן נפשו על הצבור, ועצמות כזבי נפזרו לכל רוח, ובשרה היה לדומן, ואלה שאמרו לכבדה שקעו עצמותיה בבנין, ואני הה, אני אַך נודדת, או לי מתי ינוח לי". — „אל תיראי כי אהיה עמך", ענה האריה, „והשיבותי לך את כבודך ואת נדלך מימי קדם. ועלה נם אַעלה את נשמת כזבי ובניתי ממך את חרבותיה. אך דעי נא כי לא כארץ מדין ארץ הצפון, ובמקום הזה דם האדם איננו סוער ורותח כבששים, בעיר העליזה אשר שם „הצרצור סלא יין העמוני, יין בוערי ככתוב עוד בספרי ישראל. על כן היה נוח להשות בעת ההיא את לב העם אל בנות עם אחר. ורבני העם בספרם זאת, יאמרו על הימים ההם: „ועדיין לא נאסר יין הגוים לישראל". וככן ידעו קשי ערף ההם את התחכולה הנכונה לעקור את תורת משוש החיים, אשר בה כל חיי רוחנו. ואשר על כן ריב עולם לי בהם. אך למה נעשה בנפשנו שקר? רבים עוד אשר אתם מאשר אתנו, ועתה אם נבא אליהם פתאום, ואמרנו: „מאסו בְּנוֹת ביתכם ושמחו אל ניל בעמים", סקול יסקלונו באבן. רק זאת העצה היעוצה להתיר את הרצועה בתוך הבית, להשבית את השלום במשפחה, לנטות את האשה על בעלה, ולזלזל את הבעל בפני אשתו, עד שתהא נותנת עיניה באחר. לנבל את האב על הבן, להשיא בת באמה, כלה בחמותה, ולחלל את כבוד האנשים, אשר בשלהם כל קשי העם הזה, אשר התנשאו בישראל למורים ולסופרים, לפוסקים ולרבנים. — הלא המה שופטי ישראל, אשר אמר להם רבם „הרנו איש את אנשיו הנצמדים לבעל פעור". המה ההורגים באמרי פיהם עוד עד היום את כל החיים הדבקים „בבעל פאר". האומר לפאר את החיים ואת האהבה בתענונים ולתת יראת חטאם לחרפות ואת תורתם לנדופים, לשמצה ולקלסה. ואז בהיפתח המוסרות ובהתפרץ הנדרות, אז יש תקוה, כי מעט מעט תפוץ נם פה תורת משוש החיים, ועינך לא תחום על אבדן הזמן; כי נפש העמים אשר לדרכיהם נתאוה,

עוד תנעל לנעת בנו בני ישראל, כי לא השהרנו עוד די היותנו כשרים למנע בשר עם נדיב. ועוד יעברו ימים ושנים עד אשר ישב בעיניהם לאספנו אל תוכם. כי במה נחשבנו למולם ? אנחנו עם משמרים הבלי שוא, והם כלם חכמים מחוכמים מקשנם ועד גדולם, וצרופים הם באמונותיהם עד מאד. אנחנו פראים והם נעימים במעשיהם, אנחנו מלאי עון והם מלאי רחמים. אך עד אשר תֻּתַּם חלאת עם, עד מלאת לישראל ימי מרוקיהם, עד קץ היות להם כדת אנשים. עת לנו לעשות, לנו לשנינו. הכה שיתי ידך עמי, כי בלעדך לא אוכל עשה מאומה. אני אקרוץ מחומר, תכנית אשה בדמות כזכי ובצלמה, ובאת ושכנת בתוכה. אך מי ישמה היום אחרי הכזב בכל נעל מערומיו ? ושפכתי אני על המפלצת חזאת רוח חמדה ונועם, רוח חן ותחנונים, רוח כהה ונענעים, וחזקו ידיך למשוך אבירים בכחך ולישן גבורים רכי אונים על ברכיך. אחרי כן תוציאי רוח מאוצרותיך והַנַּאת ונבראו ברוח פיך, יצירי תהו, ילדי שקר וקרמתי עליהם עור, והעלתי עליהם בשר, והיו לי לצלמי רבנים. ולקחתי מעליהם הדר שיבתם, ובקותי מקרבם כל רוח, והצנתם כנלמי בשר, סרי טעם, פעלים אין ידים להם, והיו לשחוק לכל עמם. ונקל עוד זאת כעיני ושמתים לצחוק ולמחתה גם יחד. ולקחתי אחד מהם, ושמתי בפיו דבר, אשר לא עלה על לב כל רב מעולם, ושלחתיו החוצה ואת אימתי אשלח לפניו, והמותי את כל העם אשר יבא כהם, ודבר הוא את הדבר והיתה מהומה נדולה בעם. כל אזן תשמע תהפוכות, וכל עין זרות תחזה. לָקח זך כי יצא מפי מורה צדק לעדתו, ונפל השומע על פניו, וקרא: „אוי לי כי קול פחדים שמע אזני, קול רעם מרגיז ארץ המַמני וַיְהַלְמֵנִי. שה תמים יהיה בעיניו כדוב אורב ונדי מקולם כלסטים מזוין. אז ימלא שחוק פיך, אז תראי נקמתך מן הכהן אשר בידו הרומה, ומשופטי ישראל אנשי עצתו, אשר חרב ביד הלכות קבעו. ויאמרו „יקוב הדין את זמרי ואת כזבי". ינלה נא הכהן עפר מעל עיניו וַיַּרְא, כי אמנם בלה בשרם ועורם. אך הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו; כי רוחותיהם נלוז יחד, רוח השיר ורוח השקר היו לאחדים. ורוח זמרי אזר חיל לנשל את היוד ממנו במפולת יד אחת, כאשר יַשֵּׁל נער עברי את כוכעו בראשית צאתי במחול עם בת נכר, ויהי הזמר והכזב אחד, ומתחת לרפאים האלה חוללה מיטב השיר, אשר כשמו כן הוא קוץ מונד בעיני בת יהודה".

ראו נא, הנה נליתי לך את כל לבי, הורתיך את דרכי, ועתה הראיני נא את מראיך ואדעה מה אעשה לך". וישלח את כפו וישול כדק אותה ותהפך היוד והקוץ, לנלנלת ונרנרת בכפו. וירא, והנה צנומות מאד, והנה יבשות מאד, וכל רוח חיים אין עוד בקרבן. וינהום ויאמור: „הנה רב טרף ושרפה אתו בחורי מעונתי, בשר חסידי ישראל, עצמות נביאיו, ודם נשיאיו, אשר טרפתי באפי, שברי יד ושברי רגל, אשר קצותי מעברים, עוברי בשח, סבכי נידים, אשר נקרתי מעליהם ואנודות אנודות שער, אשר מרשתי מזקנם ומראש נזרם, בעברתי וכשוכ לבי, מהם אקח לי כל נתח טוב, ירך וכתף, צלע ומפרקת, חזה ושוק, וקרבתי אותם עצם אל עצמו, משולבות אחת אל אחת, ונתתי עליהן את הנלנלת ואת הנרנרת, והיו לי לכזבי, ולבלתי יתפרדו עצמותיה, בנידיהם תהיה נתפרת, וכשערם תהיה נכרכת. ומעל החללים שנואי נפשי אפשוש בנדי רקמתם, וכללתי בהם את תפארת יציר כפי, והלבשתיה וחבשתיה, והעדיתיה והעשיתיה, ומן השלל אשר נצלתי מכליהם, ביום היותם טרף לשני, אקח ושמתי עליה, והיתה תאוה לעינים לפח ולמוקש לכל בתי ישראל".

וישא האריה את הגלגלת המוראה והמגואלה אל גוב האריות, אל מערה עמוקה מלאה עצמות אדם וכבד פגר, אשר הכה האריה הנאור והאדיר בכל ימי חייו. הנה כי יצא במקום הזה והיה קולו כקול נהם הכפיר, כאשר יהגה האריה על טרפו. השיר יהי פה כקול רעם בגלגל, קול המון כקול מחנה, אך חן שפתים לקח טוב, תורת אב, מוסר אם, ודברי חכמים בנחת, לא ישמע בכל נבול המערה. ובכל זאת גם הוד והדר נתן לה: כי בעמוד איש נוכח פתח המערה, וראה מנגד שתילי חמדה צומחים בין הפגרים, ענפי חן כחבלי קסם עולים בקנה אחד, רעננים ירקרקים ועגילי זהב להם, פרחים זכים ומלאים, אשר לא ישָׁאֵם הנבעול הרך מרוב רשן ותנובה, נוטים את ראשם על ערונות מַטָּעָם כילד שעשועים נרדם בחיק הורתו, אחרי רוותו מחלב שדיה.

יצורים תמימים, מה לכם במעון אריות? ישאל הרואה כמשתומם.

אך רוח אחרת תהיה אתו בקרבתו לקטוף נטעי נעמנים אלה, והנה הוי! כל ההוד נהפך למשחית! תחת ענפי הדר עולים מן הקנה הטוב, תראה עינו המון צפעונים יוצאים משרש נחש שורקים יורקים בלשון אפעה, פרי שרף מעופף; הפרת הנלאה עקרב סרוח פושט רגלים הוא, והגבעול הרך והענוג הוא העוקץ הנורא, אוצר מות חמם וקטב לכל אשר נשמת רוח חיים באפיו.

במעון הזה רבץ האריה על ברעיו, ויקרב עצם אל עצם ותשלם מלאכת העצמות, ויתקע את הגרגרת בגֵו, ויעמוד ראש כזבי עליה. אך כרגע התבונן, כי אכל מעל חלליו את כל שארם, ויספוק את בפיו ויקרא: "מאין לי בשר להעלות על השלד הזאת? וכרבות הימים כן ימעט הטרף, כי בני האדם, שנואי נפשי, יוצאים בקשת והציס לקראתי מדי צאתי לטרוף, ותבצר ממנו כל מזמה, ויאמר: אקסם נא לי כאוב ואעלה לי את מַלֶּכֶת הענן. וישרוק, והנה שתי נשים מעופפות משיקות בכנפיהן עפו באו, ותבואנה ותשאינה אבני איפל וצלמות וַתְּשַׁמֶּנָה לגל. רנע ננוזו ותעופינה, וכרנע שבו הרות עמל ומלאות קדים ומשא כבד מתחת לכנפיהן. עד כי התנודדו במלונה בעופן, ותשקענה ארצה ותמלטנה את משאן החתומה בצרור, ותנולנה את אבן העופרת מעל פיה. והנה זאת אשה יוצאת. וישמח האריה לקראתה ויברך את בואה וישתומם מאד על מהרה לבוא ברגע אחד משנער ועד הנה.

— "הנידה, למה הרגזתני לבא הנה?" שאלה אותו בחפזון.

— "דבר נדול לי אלך, גם היטב לטובים גם הרע לרעים בידך חפצתי. הלא ידעת את עם קשה עורף, אשר לחמדת נשים לא ישא עיניו, ויען מה? יען כי האיש אשר לו הם קוראים "רבנו" ושאר רבותיו ומלמדיו הזהירום: "לא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, אשר אתם זונים אחריהם". וינזרו האנשים רק אל תוכם, ויאספו רק אל קרבם, והיה כנוח עליהם רוח השיר ושרו הפלא ופלא, אך מה בצע בכל אלה, שירי רוח הם, שירי רגש, שירי לב. סוף דבר: פיוטים הם, פיוטים כמשמעם, שירי רבנים הם לכל משפטיהם וחקותם. שירי האנשים הקוראים לך "רשעה" על לא דבר, רק על היותך אשה. ועתה דעי לך אשת חיל, כל זמן שאומה זו עוסקת בדברים המסורים אל הלב, אינה נמסרת גם בידך גם בידי, על כן היי נא לעזר כנגדי! הלא את היוצרת נפשות בצלמון, להנות בהן בני אדם, להשות לבם אל החיים,

לבלתי הקשיח לב מחיי ארץ. אנא. היי נא עמדי, הוציאי רוח מאוצרות חשך, ופחי בעצמות היבשות האלה, אשר ננזרו ונפזרו בידי כהני עם קשה עורף ושופטיו, וחיתה כזבי ועמדה על רגליה והיית את בת השיר היוצרת. ואני אהיה לך לפה, והיינו באלהים ,יוצר עולמות', והצנתי את כזבי לפני הקהל, ראשית מעשיך מבחר יצירך, וידעו מה טוב וקראתי לה שם אחר. גם את לא יקרא עוד שמך ,לילית', כי עם ,עלילה' יהי שמך. ולא במחשך יהיו עוד מעשיך, כי אם נגד כל השמש. והסירותי את שמותיכן הראשונים מפי בני ישראל, והעלמתי את זכריכן מנגד עיניהם, ולא ידעו מי את ואת מי לקחת, ותהי לך לבת. ולא יזכרו עוד את בשת עלומיכן, והלכו אחריכן ונוקשו ונלכדו. ואת כזבי וגם את כל מולדתי אשר תלדי לי, את עלילה, אחריה, תקדישי להסב לב בנות ישראל מאחרי בעליהן, וממשלח ידך לא תרפי לגנות את הנשים על בעליהן, ולהראות להן לאור צלמות, צלמי נשים טובות נאות ומשובחות משלהן, ומלאה כל הארץ זמה כאשר אהבת.

ראי נא, עלילה, הנה על טובך שקדתי. ועתה עשי נא גם את עמדי חסד ואמת, הן ידעתי, כי כאשר תמשלי ממשל רב בממלכת הקסם והדמיון, אשר כל עין תכהה למראה חמדת יפיו, כן תשלטי על המכשפות רעות המראה ומרות הטעם הנאלחות והמלוכלכות, אשר אלה פיהן מלא, וחמת עכשוב תחת לשונן. ידעתי כי גם משול משלת בהן, גם נמשול נמשלת אליהן, כדמותן כצלמן, בהתודעך אל ידידיך בלי סרק, בלי כחל ובלי פרכום. ועתה אצלי נא, בת השיר היוצרת, אצלי נא עלי מרוח הנשים הבלות, המביאות דג וכל מכר אל שער הדגים: מרוח הנשים המפלות המביאות את המקחות וכל שבר. מרוחן ומריחן תני נא עלי, מלאי את פי אלה ונכלה מצה ונאצה, והיו ללפיד בוז למדקרות חרב, למורת רוח ולמגינת לב לעם עברתנו, לשופטיו ולסופריו. הן אמנם ידעתי, כי זמורתי על אפי תשוב. כי אקלקל בזה את שירת השירה היוצרת, אשר דרכה להשמיע בנחת דבריה, אם לא למענך, למעני עשי את, כי יראתי פן אשתנע מרוב חמה, פן תאכלני אש קנאתי, ומה תעשי לכבודך? אנא תהי נא ידך עמי, והניחותי חמתי בעם חרמי וְרַוַח לי, והארכתי ימים לטוב לשנינו!

כאשר דברת אעשה', — ענתה לילית — ואתן נערותי שימו את הָאֲבָנִים לְאֲבָנִים, והשכבנה עליהן את גויות כזבי'.

ותמהרנה נשי הכנסים, ותבאנה ותשאנה את הפגר בכנפיהן, ויתנוהו על האבנים. והיא נגשה ותהפוך את האיפה ותנערֶהָ שלש פעמים, ותמלא כל המערה בחמה ורמש, עץ ובל עשב, אוצרות ומטמונים, לא היה דבר, אשר לא נמצא שם. ותתיצב לילית על כל התכונה, ותמר בעומר מלא קב תפלות ותצנ אותו לבד, ותעל בסולם ותקח מן הכסל, אשר נתן במרומים סכלות מעט, ותתן אל יין החמה אשר בחמת וממטה הרשע, אשר פרח בראשו הזדון, קטפה רך ותטבלהו במי רוש ותיבשהו ותמוללהו, ותזר על פני הממסך להטיב טעם, ותשם על המשרת פתותי לחם שקר ותצוק עליה שמן פקועות שדה. ותבקע אל תוכה ביצי צפעוני, ותצף עליהם מרק פנולים מן המות אשר בסיר, ואחרי כן הקריבו אליה שתי הנשים את הקלחת הגדולה, אשר בה יבשלו זבחי מתים, ותרק אליה את העמר, ותער שמה את המסך ואת המרחשת ותנער וְתִבל בכף ירך אדם, ותנשנה הנשים ותשפיתנה את הקלחת על התפתה, אשר ערכו לה ותהי כמרקחה, רתחיה רתחו ולא דמו, המים הזדונים הזו קצף, העלו

אבעבעית ויאמרו לעבור על נדותיה, להיות לנחלי בליעל, לשטוף ארץ ומלואה, ותמהר לילית, ותתן את אבן העופרת על פי הקלחת, ותנח מזעפה, ויזד הנזיד בדרכו, ותעמודנה הנשים על האח, והיא קרבה על האבנים ונאר הקטור בידה, ותאחז בערף כזבי ותפרפרה ותטלטלה ויפתח פיה, ותמהר ותתקע אל פיה את שפופרת הנוד, ותך לילית בנאד, ותמלא בטן כזבי קדים, ויבא אל קרבה מלא חפנים עמל ורעות רוח, ויהי לנשמה באפה, ותגש את הקלחת, ותלעט אותה עד תום בל הנזיד, ויעל בשר על עצמותיה, אך הבשר היה לגעל נפש, מלא סחי מק ונקפה, ותמהר ותכם אותה בשמלה, ותמלא כפה כסף סינים מנכל הרש, ותשליכהו אל לחי המור טריה, ותטבול אצבעה בשכבת אבק שחין פורה, ותגער אל המכתש אשר בלחי, ובידה השנית השפה מערמת שלג מלא כף צרעת זורחת, ותזרוק אליה, ותורד אל תוכה מעט ריר חלמות, ותוסף עליה טיה תפל. אחרי כן הפכה את לחי החמור על פיה, ותרדה אל כפה, ותעבר את השמלה מעל כזבי, ותמרח את המשחה הזאת על בשרה, ויקרם עליה עור, ויקרב האריה, ולבש אותה מחלצות, וישום פיו על פיה ועיניו על עיניה, ויתן מרוחו עליה. יתן בפיה שיר חדש וחליל עצם מת תקע בכפה, ולילית לקחה את כנור צור ותתנדו לה ותשקה ותצוה לאמר: עתה, בתי, סובי עיר, הרבי שיר ונחה עליך גם יחד רוח האיש אשר היה לך לאב, ורוח האשה אשר היתה לך לאם, וקחי נקמתך מאויבינו, מישראל ומשופטיו, ואני הנה חשך היום, ועת לי לעשות". ותכף במטפחתה ותטל סער גדול במערה; העצים שרשו, הצמחים נתשו, הבהמה והרמש חשו טשו, האוצרות והמטמונים נעלו באפס יד, וכל אלה יחד נאספו אל האיפה.

ותשק בת השיר לאהוב בנות השיר, ותעל לילית ותשב על צבאה, כאם רובצת על האפרוחים! והנשים בעלות הכנפים השליכו את אבן העופרת של פי האיפה, ותמהרנה ותשאנה ותעופנה.

וכזבי יצאה מלפני האריה, ותשב לאתננה, ותלך ותזן, ותחנף ותנאף, ותרב תזנותה ותשחת ענבתה, ותאכל את ישראל בכל פה, ותתעב את יפיו ותשכן לעפר כבודו, ואין מכלים דבר...

— הלעולמים תבלע ותקלע, תגבל ותחבל ואין איש שם על לב? חנלה כבוד מישראל ואין עוד גבור ביהודה, אשר יפקוד בהרבו את זאת הרשעה היוצאת על פני כל הארץ? ...".

וקול צהוק מהלל מרעיש תבל נשמע מקצה הארץ: "הכון לקראתי גבור חיל ונלחמה יחד ונראה יד מי תעוז!". —

הוי, הוי, מי הקדיר שמים על ראשי? מי דכא את רוח חיי? ומי שם מחנק לנפשי?". —

ואין קול ואין עונה, כי אם דומה מחנק ומחשך סביבותי, ואזני לא תשמענה דבר, בלתי אם נחרת שמות ושאוף, אך מי זאת המעופפת, המראה האחת הנשקפת מתוך האפלה? — תנשמת היא! וככל אשר תקרב אלי, כן תגדל יתר, וכן ירעו פניה וכן תקצר רוחי, כנפי עשלף לה ופני כזבי פניה. בכנפי שקוציה התמודדה עליו כאבן מעמסה כבדה עלי, להרים ידי להניד רגלי, להשיב רוח לא תתנני. הוי הוי, היא שמה את חורי נולנלתה היבשה והצנומה על פי, על עיני. אעצמה נא את עיני ואל אראה ברעתי. אך אין מנוס ואין מסתור, כי מבעד לשמרות עיני נשקפה לי הבלהה

הזאת, ומצרה לי קראתי: אהה! ה' אלהים, מה פשעי ומה חטאתי, כי בנעל נפש תמיתני?".

— "לא תמות, לא תמות, עמינדב, כי ביד בת ציון יושיע ה' את עם נדיב". נשמע קול ככנור, ויד צחה, רכה וענוגה עברה בין פני ובין הגלגלת, ותשמט בכח גדול את הגולגלת, אשר נפלה ותהי לגל עצמות יבשות אשר עלו ותהיינה לאבק דק פורח, ותוסף היד ותשב אותן והדיחן אל ארץ ציה ושממה, אשר לא עבר בה איש.

והיד הוסיפה לעבור על פני, וברב פחד נפקחו עיני והנה כל מחמדי נפשי עוטרים אותי באניה, התאמצתי למצוא ידי ולעמוד על רגלי, כל אנשי האניה ירדו איש איש אל הצנה, אשר שכר לו, כי הספינה כבר עמדה, ואדד גם אני ואנשי ביתי, אשר יצאו לקראתי לשחר את פני, אל צנתנו, ואשוט עד באי על חוף יפו, רק מעט מעט נעלתה המעמסה מעל לבי ותקם בי רוח לשמוח באשתי ובצאצאי, עוד ראיתי את האיש טוב הלב מצחיל פניו אלי מרחוק מצינתו השטה ומברכני, ואת מוכיחי האדום לא ראיתי עוד.

בדרכי על אדמת הקודש שבה רוחי ותתעודד, אך זכרון החזון הזה לא מש מקרב לבי ימים רבים, בעצם יום רדתי מן האניה מהרתי ואבא ירושלימה, שם נחתי מיגיעת בשרי ומעמל נפשי, אשר שבעתי בדרך.

עַד־דִּינוֹ הָעֲצָנִי.

מראה רחובות הוא מראה אחיזה בלתי משוכללה, אם כי רחובותיד רחבים ומסודרים. אפס לעת עתה עוד מעט מספר בחיה; כי עוד לא קבלה רשיון מהממשלה לבנין בתים וגם רוב חבריה עודם יושבים בחוץ לארץ, ועל כן מקים מושבה מפוזר, ורק בתים בודדים עומדים בכל רחוב. בבקרי אותה בחדש אלול תרים מצאתי בה הרבה בתים חדשים, וביניהם בית־הספר, שנבנו ככח הבקשיש [1]). בית תפלה מיוחד אין בה והמה מתפללים בסבה או יותר טוב בקס־קטין של עץ שהיה מעון לפועלים העברים בהוסדה. בראשונה מסרה את כל עבודותיה רק לפועלים עברים וביחוד האניזה „מנוחה ונחלה", ואחרי שלא היה להם מקום ללון בנו להם בנין של עץ כעין קס־קטין, אשר נשאר עד היום ויהי למקום תפלה ולבית הספר. ובהבנות ביהים היה הוא לתלמוד תורה. על הנבעה אשר בקצה המושבה הקציעו מקום לבנין בית כנסת. המקום יפה מאד. אחד מחברי „מנוחה ונחלה" התנדב לבנותו בהוצאותיו [2]).

בקרתי את בית־הועד של מנוחה ונחלה. המנהל היה אז בחוץ לארץ, ואמצא את ממלא מקומו אשר הוא גם הגזן של האגודה, אחד מחובבי ציון שברוסיא, אשר בבאו היה לפ׳על ואחר כן לגזן וכעת לפקיד. האיש הזה הוא מן המאשרים המעטים שהישוב כבש לפניהם את הדרך בחייהם הפרטים.

במשך ימי שבתי ברחובות נודעתי לחשובי הקולוניסטים, כמו: גילדין, יפה, יקבזוהן ומשפחתו, שבא עם אביו ועם גיסו ומשפחותיהם לארץ ישראל. האב שהוא עשיר גדול, יושב בירושלים ומתפרנס מהכנסת בספו. בנו יושב ברחובות וחתנו גירדון בראשון, שני בניו אלה מתחשבים כין הבורמים העשירים. בנו זה היושב ברחובות הוא איש תמים, ובל עבודתו נעשה בידי בניו. בנו האחד לומד חכמת הרפואה בפריז, והשני הלך בימי היותי בא״י, לבקש גם כן עבודה בפריז. ביתו מרוח ומתכלכל כבית אחד העשירים בחוץ לארץ. גולדין הוא תורני שהיה סוחר נכבד בעירו ברוסיא. וילך לארץ ישראל לרגלי מחלתו מחלת הריאה. ויהי בראשונה לעזר למנהל מנוכ. כעת הוא מתפרנס מכרמו, הנחשב למובחר שבברמי האחוזה. כל הונם מכנים בו כחמשה קנחר (כפלים מאשר יבנים בל דונם כרם בא״י במדה הממוצעת). ביתו החדש הוא בית־אבנים יפה ומרוח. אבל עמים הוא חובות ליק״א ולאנשים פרטים. יפה היה מגיד של חובבי ציון ברוסיא. וישא אשה עשירה וילך לארץ ישראל, ויהי לקולוניסת ברחובות: הוא איש רתחן וקנאי העומד בראש מריבי הצעירים. חברו בדעות הוא הרב רבי הירש כהן, יליד רוסיא. שהיה רב לחברת היראים בפורט שבנדמניה, ויחשוך בסף במשך ימי שבתו שם. ובהיותו חשוך בנים הלך לארץ ישראל ויהי לכורם ברחובות. הוא איש מופלג בידיעת התלמוד ותמים כאחד הגרמנים. הוא מאמין, בי בלי רבנים ותיקים לא יצלח הישוב. ובדברו על דבר הצעירים אמר לי: ומה אנכי שואל מאתם? הלא רק כי ישמרו את כל חקי ה. שלחן ערוך׳ ויהי יהודים תמימים (עכטע יהודים). השנים האלה מתחשבים לראשי היראים שם. נודעתי גם לצעירים אשר בראשם עומד משה סמילנסקי; הוא עודנו איש צעיר חובב ציון נלהב שבא לבאן רק בשביל הרעיון של ישוב א״י, עובד חרוץ וזריז בעבודתו, יודע לדבר זגם לבתוב בשפת עבר. אולם את כל ידיעותיו מן היהדות ומספרותה שאב הוא וגם חבריו ממקור ספרותנו החדשה, ואת השקפתו על העולם ממקור הספרות הרוסית

[1]) שחר.

[2]) כבר נבנה.

החדשה; לפיכך הוא וחבריו מוצאים ביהדות העתיקה את המעציר להתפתחות הישוב החפשית, ולכן המה מתנגדים אל הזקנים, לאמר: היראים. בראשון לציון גם הידאים גם החפשים המה אנשים למעלה מארבעים, ודעתם כבר נתישבה עליהם: ועל כן אין איש מהם נותן בדעות חברו אפילו במלא נימא. לא כן ברחובות, בה נמצא הבדל גדול גם בשנותיהם. כל הצעירים לא הגיעו גם עד שלשים, ורב הזקנים המה למעלה מחמשים, ועל כן גדולה ההתנגדות ביניהם בכל ענייניהם.

באחד מימי שבתי ברחיבות בקשני הנגן אייזנברג, בי אבקרהו בביתו בערב. ויהי בבואי לביתו מצאתי את בל הצעירים נאספים. שתינו תה וגם שמענו את שמואל קלינר, אחד מכורמי רחובות, משורר לפנינו בפה שידים זרגונים אהדים השגורים בפי ההמון אצלנו. מאד נפלאתי בכל ימי שבתי באחוזות, על כי לא שמעתי אף אחד משירי ציון השגורים בפי צעירינו ברוסיה, גם מאלה שנתחברו על ידי משוררי א"י. ואין אחד מהם יודע, למשל, את השיר "שם במקום ארזים וכו". וגם הפעם בשורר לפנינו זה האיש, אשר היה המשורר של האחיזות, גם הוא שר לפנינו איזה שירים זרגונים תפלים. אחרי כן התחילו אחדים מן המסבים לפצור בי, כי אשא משא באזניהם, ואסרב להם, אחרי בי לא חונתי בכשרון הדבור. ויהי כי חזקו עלי דבריהם נעניתי להם, ואפתח את פי במשל, לאמר: בן כפר אחד היה כרוך אחר שטת למודו של אחד מגאוני החכמה, ויהגה בה בל ימיו, עד כי ירד לעמקה, וידר נדר בלבבו לאמר: אם יעזרני ה' ואפנה מעסקי וכסף די הוצאות דרכי יהיה בכיסי, או אכתת את רגלי ללכת ולראות בעיני בשר את האיש מופת הזה. ויהי אחר ימים רבים ויעזרהו ד' ויפנה מעסקיו, וגם כסף די הוצאות דרכו היה בידיו, וישלם את נדרו וילך וינוע בארץ עד בי בא לכרך גדול שבים, מקום מושב האיש הגדול הזה. בבואו לתוך העיר והנה גדול קול המונה, עד אשר לא ישמע איש את שפת רעהו. וישאל את פי האיש הראשון אשר מצא למקום שבתו של החכם המפורסם, המתבקש ממנו, ויבט האיש הזה כמשתומם בפניו וישיבהו: לא אדע. וישאל את פי השני והשלישי, ובלם השיבוהו את תשובת הראשון. אך לדעתו הלא לא נבראה העיר הזאת אלא בשביל בחירה זה, וילך ויסב בעיר וישאל וידרש לשכנו ולא מצאו, עד אשר יעצוהו לדרוש למקום שבתו בבית־אוצר הכתבות של תושבי העיר. ויעש כן. ועל פי הציונים שקבל בי בקש ומצא את מקום שבתו: באחד החדרים הקיצונים במעון אחת המשפחות במכפלה הששית, עד כי לא נודע שמו גם לבני חצרו. — אחי! במקרה בן הכפר הזה קרני גם אותי; מאז התעורר הרעיון של ישוב א"י התחזקתי עליו ונדרתי בלבבי, כי כבא לידי ההזדמנות הראשונה אנוד לארץ ישראל, לארץ אבותינו זאת, לראות בעיני בשר את אשר חזיתי בעיני רוחי. והנה קימתי הפעם את נדרי והנני הולך וסובב זה ירחים אחדים באחוזות שבגליל ושביהודה, והנני עומד פה היום באחת האחרונות למסעי. הרבה ראיתי והרבה שמעתי בימי סבובי אלה. התבוננתי אליהן ביפין, ראיתי הרבה אנשים מכל המפלגות מכל הכתות, שמעתי גם את דברי כל השאלות והענינים המעסיקים את מוחותיהם, אבל את הנדעין הפנימי, את החבה לציון, אשר לשמה באתם בלבם הנה, לא מצאתי בכל אלה." וישתקו האנשים, כי לא ידעו מה להשיב לי על תובחתי זאת. אחרי כן השיב לי אחד הקולוניסתים הזקנים על דברי אלה, אשר אמרתי באזניו, לאמר: יחוסכם אתם, חובבי ציון שבחוץ לארץ, לא"י הוא יחם הארום לארוסתו, אשר בכל אשר תרחק ממנו, כן הוא מוסיף להתגעגע עליה

ולהשתוקק לה, לאמר: מתי תבוא עת דודים לנו? ויחוסנו אנחנו. תושבי האחוזות, אל הישוב בא"י הוא יחם הבעל לאשתו, אחר שעברה עת דודים. ושאלת החיים של המציאות המרה מסיחה את דעתם מכל שאלה דמיונית של אהבה וחבה. בבואך לשאל בכל זאת. קשר של מי חזק? של הארום לארוסתו או של הבעל לאשתו? בעל כרחך אתה מודה, כי זה של הבעל לאשתו יותר חזק ויותר קים. לתשובתו זאת לא מצאתי פירכא.

אחר כן בהיותי ביפו בראשית שנת תרס"א בימי יציאת פועלים רבים את הארץ נתבררה לי אמתת התשובה הזאת מן המציאות. קשתה על רב היוצאים פרידתם מן הארץ מאד. הפועלים אשר קבלו דמי פטורין מפקיד יק"א על מנת לצאת משם, הפצירו בו, במעמדי, לנרוע להם הרבה מן הקצוב להם ויתיר להם להשאר בארץ, אך הוא לא נעתר להם. בשובי לביתי מצאתי בספינתנו ההולכת מיפו לאלכסנדריא משפחה פשוטה אחת מנדרה ההולכת לאמריקא. אבי המשפחה הזאת בא לנדרה בעודנו צעיר לימים, ויישא אשה ויוליד בנים ובנות, אשר בבר נדלו גם המה. ואחר שאי אפשר היה לו להתפרנס מאדמתו, נאנס לעזוב את מקומו. חשבתי לשמוע מפיו דברי תלונה והתאוננות, ומה מאד נפלאתי לשמוע ממנו רק דברי נענועים אל הארץ, וחבתו הטבעית והפשוטה לציון, היתה נדולה משלנו. שאלה אחת שאל מאת ה', כי יעזרהו להרויח כסף בחיל, במדה שיכול לשוב אל ארצו. גם בהיותי אחר כן ברחובות עמד בה למכור את נחלתו ולעזוב את הארץ איש צעיר שלא שחקה לו השעה. כל בני משפחתו חלו את עיניהם מחלות מסוכנות, ואחדים מהם נשארו בעלי מומים. בימים האחרונים לא הספיקה לו אדמתו כדי פרנסתו; בכל זאת היה פוסח ימים רבים, אם לעזוב את הארץ או להשאר בה. והרבה צער נצטער האיש הזה, עד כי החליט בדעתו לעזבה. פעם אחת בלכתנו בענלה יחד מעקרון לרחובות, שפך לפני את כל רוחו, לאמר: מאמין תמים כבר אינני ואין לי שיור כי אם הלאומיות הזאת. ואחרי שאני רואה כעת, כי הישוב מסור בידי חקיפים לעשות בו כחפצו, לא אמצא עוד בו את האדיאל שרדפתי אחריו עד היום. ואם כן מה לי פה ומי לי פה?! — כאשר שמעתי אחרי כן עזב את הארץ וילך לקנדא.

בימים האחרונים לשבתי באי"י, שהגיעה אז תקופת הפקידות היק"איח, היו אחדים מצעירי רחובות הראשונים למכור את אדמתם על מנת לעזוב את הארץ, וכלם טענו את הטענה הזאת. ואם כן, אמרתי בלבי, הלא צדקו היראים ברחובות באמרם אלי: התערב נא אתנו: כי אנחנו נשאר בארץ ובל הצעירים הלאומים שלך יעזבו אותה אחד אחד; כי אין בידי הלאומיות לבדה לעת עתה להחזיק מעמד, ולהעמיד פנים בנלים.

ברחובות מצאתי את בן עירי בן־ציון ליפשיץ, אשר נפגשתי אתו בחוף בארות. הוא היה אחד החלוצים הראשונים מקרב חובבי ציון, אשר בהיותו כבן שלשים השליך את ביתו ואת משפחתו הנדולה ואת מסחר חותנו העשיר, אשר השתתף בו גם הוא, וילך לעבוד את אדמת א"י ממש, לא במחשבה, ולא על מנת להיות מנהל או פקיד. כשלש שנים עבד ברחובות עבודת פועל, יחד עם כל הפועלים, בשכר שני פרנקים ליום, אם כי איש עשיר היה אז בביתו. ורק אחרי נטעו את כרמו ובנותו את ביתו שב לארצו, על מנת לחזור עם משפחתו, כאשר ינמל ברמו ולשום בה את מושבו ישיבת קבע. בבארות מצאתיו תמים עם מחשבתו זאת: לחיות הוא ובני ביתו

חיים פשוטים וטבעים על אדמת ישראל. ובמצאי אותו הפעם אחרי ירחים אחדים ברחובות, והנה נהפך לאיש אחר; לא לבר שלא חפץ להשאר בארץ, בי אם בקש למכור — גם מבר אחר כן — את אחוזתו, אשר הרבה טרד ועמל עליה. בשאלי את פיו על סבת התמורה הגדולה הזאת, השיבני: „לא כן נתכונתי! מיום צאתי את הארץ, זה שנים אחדות, עד ששבתי אליה היום, נשתנה מעמד הישוב והמתישבים ברחובות תכלית שנוי. לא לישוב כזה התפללנו אנחנו; בצאתי את רחובות אז שאפו כל הקולוניסתים לחיים פשוטים וטבעים. פשוטי בלי עץ היו רהיטי בתיהם, מלבושיהם ומאכליהם היו בתכלית הפשטות. בלם חיו חיי אחדות. האדיאל של חבת ציון אחד והחיה את כלם. לא היו ביניהם אדונים ועבדים, עשירים ועניים. ובשובי אליה היום מצאתי תחת חיי כפר — חיי עיר עם כל תולדותיהם הרעות והקשות. תחת פשוטי כלי עץ — רהיטי בית יקרים, והמה מתהדרים בלבושיהם ומתפנקים במאכליהם. החיים המלאכותים של העירונים בכל גוניהם השונים הולבים ומתפשטים ביניהם, ותגדל בהם שנאת חנם איש לרעהו, כי נתחלקו לאדונים ולעבדים, לעשירים ולעניים. מנהל האחוזה היה למופת לכל תושביה בהנהגת כיתו ברמים. גם מרכבה עשה לו, למען ידמה לפקידות הכרונית, בביתו מתאספים ויוצאים במחול בחורים ובתולות, וממנו ילמדו יחר בני המקום לעשות כמהו. האם התבוננת אל הבית המרוח אשר יבנה מכרינו ...? ואנכי הנני יודע את מעמדו, כי מתחיב הוא בנפשו, בהעמיסו בבנינו זה חובות־משא כבד עליו מנשוא, כל האכרים נפרדו לכתות כתות, לזקנים ולצעירים, וירהבו הנערים בזקנים.“

ככל הדברים האלה שמעתיו מרבר גם באזני הקולוניסתים ברחובות, ואל העשירים האחדים אמר במעמדי: „מי בקש מידכם לבא הנה ולהפריע את מוסר העם בחיי מותרותיכם. אם היה לכם די כסף לחיות חיי מיתרות, היתם צריכים לשבת במקומותיכם. ובכאכם לישב את הארץ הזאת צריכים הייתם להיות למופת לאחרים בחייכם הפשוטים“.

הקולוניסתים קצפו מאד על דברי תוכחתו, באמרם עליו, כי הוא גם מן המערכה כמוג־לבב. ואין לו הצדקה לשאת חרפה על אלה אמיצי לבב הנשארים על משמרתם, ללחום פה את מלחמת קיומם הקשה. בזה מצאתי, בי צדיקים המה ממנו.

בקרתי את בית הספר ובחנתי את תלמידיו ותלמידותיו, ומצאתי את מעמדו טוב. נערים ונערות כני שתים עשרה יודעים חלק גדול מכתבי הקדש ידיעה ברורה ודעים את דקדוק השפה, מדברים עברית גם בעגינים נכבדים, מטיבים לכתוב לפי ערך שנותיהם, ונם יודעים המה היטב את חלקי החשבון הראשונים ואת דברי ימי ישראל.

ברחובות וכן בראשון וגם ביתר רב האחוזות, שבגליל ושביהודה, מחלות עינים מצויות בילדיהן, בגלל אבק החול של אדמתן. בבקר ובערב מצאתי בהן נשים רבות מובילות את ילדיהן לבית החובש, כי ישים קילורין בעיניהם. העינים מתרפאות אמנם עד מהרה, ומעט מאד בעלי מומי־עינים בין הילדים. אבל מאר צריך להזהר ברפואתן. לדעת המומחים, אם הרביצו במים את האבק, וגם אם נזהרו בנקיון כל צרכו, אז המעיטו את מחלות העינים עד האפס המוחלט.

נפשות רב הנשים שבמושבות מרות מאד על הישוב, בשביל שמרבות מחלותיהן של הנשים בארץ ישראל מאשר בחוץ לארץ, וגם בגלל שקשה בה גדול הבנים

מאד. גם נדולה טרדתן בבלבלת בתיהן, אחרי שמעטה בה השורות העברית. אולם באמת לא מרובות המחלות בכלל בארץ ישראל, ואפשר עודן מעטות. ורק טיבן שונה: בהיותה באזור החם שולטת בה המלריה עם כל תמונותיה השונות, ובראשן הקדחת. לעומת זאת מעטות בה המחלות המסכנות שבחוץ לארץ, כמו: הטיפוס, מחלת הריאה והחזה וביוצא בהן. ואוירה הוא אויר נשמות ממש, ביחוד לחולי מחלת האסתמה. אך על זה יש לנשות האחוזות בודאי להתאונן, על כי אינן מזומנות לתעודתן להיות אברות ועל בן קשים עליהן חיי הכפר, שלא פקו מעליו את החיים המלאכותים של העירונים.

בית מרחץ וטבילה יש בה, קטן אבל נקי. במקלחתו השתמשתי נם אנכי, בבקרי אותה בימי החום הנדול.

בשבת אחת התנפלו ערבים אחדים מן השכנים על השומרים התימנים, אשר בכרמים, ויבום ויפצעום, ותהי רחובות במרקחה. תיבף שלחו לימלה הרחוקה רק שעה אחת משם, ויביאו חילים ויאסרו — בכח הבקשיש — את הערבים המתנפלים. ויספרו לי הקולוניסתים, כי בראשית ימי שבתם שם בארץ התנפלו עליהם שכניהם הערבים, לרגלי איזה סכסוך, ותצאנה לקראתם הנשים במטאטאיהן ותגרשנה אותם עוד טרם ששבו בעליהן מן הכרמים. אשת אייזענברג התפארה לפני בנבורתה אשר הראתה אז.

מעמד תושבי רחובות החמרי איננו טוב ממעמר יתר האחוזות. בשנים האחרונות קבלו רבם הלואה מידי החברה יק"א לפרעון לשיעורים. ההלואה הזאת לא השיבה את נורלם, כי אם עוד הרעה; כי בסף ההלואה כלה בהבל: בבנין בתים מרוחים, בפרעון חובות ולביוצא בהן. ער היום היו עיניהם תלויות אל הבציר. במסירת הענבים ליקב קבלו את כסף מחירם. כעת מקדימים לנכות מכסף ענביהם לפרעון הלואתם. ואת המותר יקבל הועד לפרעון החובות שהוא ערב בעדם, כי קנה יקנה הכורם ברחובות כל ימי השנה את בל צרכו בערבון הועד, והוא מקבל את מחיר הענבים מידי היקב לתשלום ערבונותיו. נמצא, כי לא ישאר היום בידי הקולוניסת מאומה לצרכי פרנסתו בכל השנה. והוא תלוי על פי זה כל ימיו בדעת הועד. בהיותי שם שמעתי רבים מתאוננים עליו, כי הוא ויורף את כל אלה המתנגדים לחפצו. מן הדברים האלה למדנו: בי גם תושבי רחובות משועבדים המה לפקידות מיוחדת במינה.

כמליון פרנק וחצי, או כשש מאות אלף רו"ב השקיעו האברים באחוזתם זאת, ולא היו חסרים את כל התנאים והאמצעים הנחוצים להצלחת קיומה, בכל זאת לא הצליחה נם היא במעשיה.

את התשובה הנכונה על השאלה הזאת, נמצא בדרכי מנהליה, אשר סרו מן התכנית הראשונה אשר ערכו ביסודה, אשר על פיה היה עליהם לבנן את כל מעשיהם למטרת שכלול האחוזה הזאת. עד כי יהיה בכחה לפרנס את עצמה מתוכה, בלי להיות זקוקה לאחרים. על פי המטרה הזאת צריכים היו להתאמץ, כי טרם שהתבשלו הענבים הראשונים יבנה יקב קטן כדי צרכם, וככל אשר יבו הענבים להתבשל, כן יתוספו היקבים. גם להקדים ולהמציא שוקי ממכר באזיה ובאירופה ליין. ובהשתדלות מעשה היה החפץ הזה עולה בידם, כמו שעלתה בידם ליסד מונופילים בווארשא ובאמריקא. ואז היתה רחובות באמת לאחוזת מופת, המעידה במציאותה, בי יש בידי אדמת ארץ ישראל לפרנס את עובריה בלי תמיכה צדדית. ועל ידי זה היה הישוב הולך ומתפתח ומתרחב. אבל מנהלי רחובות לא כן עשו, המה נהלו אותה כל זמן שעבודתם היתה עבודה קלה

ופשוטה. שנצטמצמה בהוצאת כסף. אבל מכיון שבאו לפרק הקשה: „כיצד מבנינין? — סלקו את ידיהם ממנה, ויעזבו את דאגתה לנפשה. והמה התמכרו לפקידות הברונית, ויהיו לעוסקים בצרכי כלל האחוזות — הלא המה מנהלי החברה „כרמל־שבוורשא ושבאמריקא — וינחלו אמנם המה גם כבוד גם כסף ממשמרותיהם החדשות. אם כי מעט התועלת אשר הביאו עד היום, בעבודתם הכללית הזאת, להצלחת הישוב [1]. אפס רחובות — ילד שפחים — הולכת ונחרבת. כי לא לבד שלא דאגו לאחריתה, כי גם לקבלת ענביה ליקב שבראשון לא הקדימו לדאג, וסוף כל סוף בהגמל כל הכרמים בראשון, והכרמים הברונים בפתח־תקוה, הלא יסגור היקב את שעריו לפני ענבי יתר האחוזות, אחרי כי צר יהיה המקום בו לקבלם. ומה תהיה אז אחרית רחובות, אשר אליה צפויות עיני כל חובבי ציון מאז שנוסדה עד היום הזה? האויר הוא כמעט כבראשון, עומק הבאר עשרים מתר.

עקרון

יצאתי לעקרון בערב, בחברת צעירי רחובות אחדים. ביניהם גם מרגלין, אחר מבני משפחה נכבדה מדרום רומיא, אשר הרעיון של ישוב אי עוררם לעקור רירתם מחויל לארץ ישראל. האם מתה בנסלה מן עגלה בעברה את אחד הואדים הקרובים לרחובות, והאב מת בדרך כל הארץ. אחותו היא מילרת בעקרון והוא יושב ברחובות לפקח על כרם בני משפחתו. הוא אחר הצעירים, אשר לא הספיקו לגמור את חנוכם בחוץ לארץ, ובבואם הנה לא מצאו מקום להשלימו, תבונת האנשים האלה נושאת עליה את החותם חערבי, אשר נדלו תחת השפעתו. בבואם בתוך חברה בהיאית, אבעיותיהם על שכמם, כפיותיהם בראשם, קנה רובם על בתפותיהם, כשהם יושבים על סום דוהר לא יכירם אלה, כי מזרע ישראל המה. כי גם השפה הערבית שגורה בפיהם, בבפי ערבי אמתי. גם יורעים המה להתהלך את הבדואי בכל נמוסיו ומנהגיו. הרבה מהם יש אשר גם במבנה גוף דומים המה אל הערבים וגם במראה פניהם; כי השמש של האזור החם כבר הספיקה לשזוף את מראה פני עורם. דבר הלמד מעצמו הוא, כי רשם הערבי על חנוך הצעירים האלה איננו טוב בכל צדדיו. ונמצאות בו גם מגרעות רבות וגדולות. בהתבוננו עליהם נפלאתי על האופי המיוחד של עמנו, להסתגל עד מהרה לכל תרבות ותרבות. בדברם על דבר חיי הבדואים המה מוצאים בהם גם יופי מיוחד. בהיותי ברחובות ברח בן הקצב שבה אל הבדואים ויתחבר אליהם.

מרגלין זה שבחברתו הלכתי לעקרון, הוא מן המעולים שבצעירים האלה. גם הוא היה בתוך החבורה, שמצאתיה בעומק חולה בלבתי ממחולה לראש־פנה. אחרי עבור שעה אחת באנו לעקרון.

עקרון היא בת ארבעת אלפים מאתים וששים דונם אדמה; הנטועה זיתים — שש מאות ואחד עשר דונם; עצי תות — שש מאות ואחד עשר; שקדים — שבע מאות ששים ואחד; עצי אקליפט — שלשים וחמשה; בירה—עשרים וחמשה; אדמת צבור (למקום מושב, לדרכים, ולכיו"ב) — מאה וארבעים. כל האדמה הזאת (מלבד אדמת נאאני, הנטועה כולה זיתים, וחלק של עקרון הישנה, אשר עוד לא נתחלקו,

[1]) עיין משפט הישוב: הנהגת עסק היין.

העולה ביחד לאלפים שבעים ושבעה דונם) נחלקה בין שלשים ואחד קולוניסתים, בני מאה שבעים ותשע נפש, (שמנים זכר ותשעים ותשע נקבה). בהם ארבעים וחמשה עובדים. מלבד אלה נמצאים בה משמשי הצבור: גנן ועוזרו, רוקח ועוזרו, שני מורים ושתי מורות, שוחט, חזן ושמש, גנר, נפח, חנוני, מילדת, סנדלר וחיט, שהם — חמשים ושתים נפש, (עשרים וחמשה זכר ועשרים ושבע נקבה) בל הנפש אשר בעקרון — מאתים עשרים ואחת.

רכושה: עשרים וחמשה בית; חמש עשרה ארוה; ארבעים ואחת מחרשה; שבעים ושתים פרה; ארבעים ואחד סום; ארבעה חמורים ועשרים ושבעה בבש.

באשר הזמן רבינו שמואל מוהיליבר עם יהושע צייטלין בחוץ לארץ, ספר לו זה האחרון לתומו, כי ה... נ... מפ... התנדב באזני פרץ סמלנסקין, ליסד אהוזה בארץ ישראל על שם אביו. ואחרי כי נ... נמצא אז בפריז הזרז רבנו וילך שמה לעוררו, כי יקים את נדרו. בבואו לפניו בחש לו זה, באמרו להד"ם. ולא נתברר הדבר, אם בדה פ"ם את דברי הנדבה הזאת מלבו, או כי נ. התחרט בשביל התמורה שנעשתה בינתיים לטובה ביחס אחינו ברוסיה. ויאמר רבינו שמואל בלבו: לא לחנם באתי לכאן, וינסה את דבריו לחברה כי"ח בדבר ישוב א"י, והרב צדוק הכהן ורבי מיכאל ערלאנגער תומכים בידו. אולם היא השיבה את הצעתו ריקם. ויודיע רבינו לשני תומכיו, כי הולך הוא ללונדן לנסות את דבריו אל הברה „אנדת־אחים". וישיבוהו אלה, כי ימתין עוד בפריז, אחרי כי יש תקוה להטות את לבב אחד הרוטשילדים לחפצו. ויהי אחרי עבור ימים אחדים ויזמינוהו, כי יבוא להתיצב לפני הברון אדמונד רוטשילד. ויעמוד לפניו ביום ראשון של סכות תרמ"ג, ויתרצה זה להצעת רבנו, להושיב על אדמת ארץ ישראל מספר משפחות מאכרי בני ישראל אשר ברוסיה.

בשוב הרב לביתו עשה אספה מחובבי ציון אחדים שבווארשא, ויחליטו לבחור מקרב אכרי ישראל, אשר בכפרים חסמוכים לרוזינאי, פלך הורדנא, מספר משפחות, ונם הוציאו לפועל את החלטתם זאת עוד בשנה זאת; כי שלחו בידי יחיאל ברי"ל, עורך הלבנון, אחת עשרה משפחות, בנות מאה ואחת נפש מרוזינאי לארץ ישראל.

אחרי נלנולים רבים ואחרי שעבדו בפועלים במקוה־ישראל, נקנו בשבילם, בשנת תרמ"ד, אלפים שש מאות וששים דונם אדמה קרוב לכפר אקר (עקרון בבה"ק). בשנים הראשונות לא הצליחו בעבודתם, ונם מעשה היתה האדמה ממדת צרך המשפחות העשתי עשרה, וביחוד אחרי שנספחו אליהם עוד שבע משפחות רומניות, אשר אז הגיעה מדת האדמה לכל משפחה רק מאה וחמשים דונם, בלי מקום מרעה. עד מהרה נוכחה נם הפקידות לדעת סמעוט האדמה, ותקן בשנת תרמ"ז אלף ושש מאות דונם, חלק מכפר נאאני, הסמוך לעקרון מרחק שעה ורבע.

קצירי השנים הראו לדעת, כי אין בכח דאדמה המעטה הזאת, אם כי טובה היא בטיבה, לפרנס את תושביה, וידרשו הקולוניסתים מידי הפקידות, כי תקנה שלשת אלפים דונם אדמה טובה הקרובה לאחוזה, או כי תנרע ממספר הקולוניסתים. אולם הפקידות הרצה אחרת, ותציע לפני האכרים, כי המה יחלקו את ידיהם סחלקיהם ויעבדו כפועלי־ים, האכרים התנגדו לזה. ותקם המריבה, אשר עוררה אז את כל הלבבות. הפקידות דדפה את דמורדים בזעף, ותשתמש למטרה זאת נם בעזרתם של חילים תורקים, ותסר את הדלתות ואת החלונות מבתי האכרים. נם רבני ירושלים

התערבו בדבר, עד כי נתרצו לתנאים אשר הציעו לפניהם. ואת ראשי המורדים גרשו משם.

בשנת תרץ נתאשרה בפריז ההצעה החדשה, אשר על פיה נהפכה כל המושבה למטעת של נטיעות שונות. באופן כזה אמרה הפקידות למלא את חסרון האדמה, ותחל לטעת נטיעות רבות על חשבונה. האכרים החרוצים לעבודת האדמה נהפכו לפועלים ולגנים, המקבלים עד היום תמיכה חדשית לכל נפש.

זה יותר מעשר שנים עוסקת בה הפקידות בנטיעות. כלכלת המושבה עולה בכל שנה ליותר ממאה אלף פרנק. וכבר השקיעו בה הרבה יותר ממליון פרנק, ומאומה לא נשאו בעמלם. רק כשנים עשר אלף פרנק הכניסה בשנה האחרונה: מחטה הזרועה בין העצים — ארבעת אלפים; משמשים — חמשת אלפים, מבירה — חמש מאות ומיתר העצים — אלפים פרנק. ומכל הנטיעות אשר נטעה הפקידות אין לצפות לשכר גם לימים הבאים. ורק מן הזיתים יש לקות, כי ישאו פרי בעוד שנים אחדות.

ענלתנו סרה לבית משפחת מרגלין. שם שתינו תה. הרבה משפטים נכונים על אדות הישוב שמעתי מפי בעלת הבית, עלמה חשובה. בקיאה היא בהשתלשלות הישוב ויודעת לבקר את מעשיו.

לנתי בבית נגן אחד של הפקידות, בעקרון מרובות הבקתות מביתר המקומות בארץ ישראל. גם הוילונים אינם מנוים מפניהן, אחרי כי קטנות המה מאד ועל כן, יאמרו העקרונים, נקרא אלהי עקרון לפנים בשם „זבוב".

קמתי בבקר השכם לפני עלות השחר, ואצא אל הרחוב. והנה הניע אלי מאחד הבתים הסמוכים קול נעים של אחד מלומדי שיעור בתלמוד, אשר זה כמה לא שמעתיו, והנאני מאד, כי עורר בי זכרונות נעורים. לא אדע אם אצדק במשפטי, אבל בנפשי הרגשתי, כי הקול הזה המלוה את המחרשה מקדש את העבודה ומנעימה על עובדיה.

כשהאיר הבקר הלכתי לבקר את מר משה צבי, אחד ממכירי בעירי, והוא מורה בבית הספר לנערים, שנזדקן בעירנו במלאכתו זאת. הוא מצטין בידיעתו העמוקה בהגיון הלשון העברית. בעקרון היא מלמד לנערים את התחלת חומש עם רש"י. בחנתי את תלמידיו הקטנים והמה ידעו את אשר למדו. אחרי כן בחנתי גם את תלמידי המחלקה הנכהה, ומצאתי את ידיעותיהם מצומצמות מאד, אם כי המורה שלה הרבה לדבר באזני נבהה נבהה על דבר הלאומיות וההשכלה. מכירי הזקן התאונן באזני על חברו המורה, כי הוא מפריע את מוסר צעירי האחוזה, בדרשו לפניהם להשכלה ולחפשיות בדעות. גם זקני האכרים החלוננו באזני על דבר למודי בית הספר ואשר התלמידים יוצאים ממנו ריקם מתורה." ... למלמדים כשרים — אמרו אלי — צריכים אנחנו, אשר ילמדו את בנינו חומש עם רש"י, משניות ושו"ע, למען יהיו יהודים כשרים, והפקידות כופה עלינו את בית הספר הזה!" אנכי מצאתי, כי הפעם צדקו העקרונים.

בבית הספר לומדים שלשים תלמידים ועשרים תלמידות, ולהם שני מורים ושתי מורות, כדי לבקר את בית הספר צריכים לרשיון מיוחד מאת הפקידות, ועל כן לא בקרתי את בית הספר לבנות.

מראה המושבה הוא כמראה כפר אירופא: בתים בעלי מכפלות שתים, אשר קומה אחת ותמונה אחת להם, עומדים לשני צדי הרחוב. ומלבד חצר הפקידות ובניני

הישנים נבנה בקצה המושבה בית סקידות יפה מאד, אשר בו יושב הגנן הראשי. בן אחד הקולוניסטים הרומנים בזכרון, אחד מחניכי שיד.

בחכרת מרגלין טילתי בתוך הפרדס הגדול, והתעניתי מאד על מראה הנטיעות והעצים השונים בני האזור החם, אשר ראיתים זה פעם ראשונה נטועים במספר רב כזה במקום אחד. עמדנו אז בהתחלת כסלו, בימי סגריר וקור אצלנו ברוסיא, ופה חם לי מאד גם בהיותי לבוש בגדי־בד.

בשובי משיולי שאלני אחי מרגלין הגדול ממנו, והוא עור מלדה, אם הטבתי לראות את עצי האורנגים, ואם התעניתי על מראה הירק היפה אשר לעליהם? — ההתבוננת — אמר אלי — אל פרי העץ פלוני, אשר אם כי נבל מראהו מעט, אבל האדם הרענן עוד נשאר בו?" ועוד שאלות מתמיהות כאלה, שהפליאוני מאד לשמוע מפי עור מלדה ומבטן.

לעת ערב נכנסתי לבית התפלה, אשר הוא כמכפלה השניה, למעלה מבית הספר, ומצאתי בו את כל בני המושבה נאספים בו ככאחת מערי ליטא, והמה יושבים חבורות חבורות ולומדים את שעוריהם השונים. ראיתי על כתלי הבית רשומים שמות הברון ואשתו ושמות אחדים מבני משפחתו. גם מצאתי תלוי על כתלו נוסח מיוחד של "מי שברך" להשר הגדול רבי אליהו שיד, סנור במסגרת. שאלתים, אם כבר שמעו, כי נפל אור פני האיש הזה, ובכלל למה זה השפילו את נפשם לפני האיש הזה, אשר בעשרי נדפו את כל הדדיפות השונות על ידי הסקידות? — וישיבוני, כי בסקידת הסקיד קבעו את ה"מי שברך" הזה. ואשאלם: מדוע לא הטבתם להעלות על לבכם את זכר האיש, אשר הרבה לטרוח ולעמל למען הביאכם לארץ ישראל את זכר הרב רבי שמואל מוהליבער?" וישתקו האנשים ולא ענו מאומה.

התמיכה השחיתה את נפש אכרי עקרון, אשר ראוים היו להיות על פי חריצותם לעבודת האדמה למופת לכל יתר האחוזות. ובהתהפכם לנוטעים ירדו הרבה ממדרגתם הראשונה, ויהיו לאנשים מקבלי תמיכה המתאמצים, כל אחד לפי כחו, לאסוף ולכנוס מעט כסף.

כל אחד מהם מנבל את הסקידות ואת עבודותיה עד שאפשרותו מגעת. תכלינה האזנים לשמוע מפיהם את כל מעשי הפקידות הפזיזים, לנטוע ולעקור נטוע. את קלות הדעת, אשר על פיה עשו מעשים מכלים מאות אלפים פרנק לשוא. לדעתם כל הנטיעות אשר נטעו עד היום אין להם כל ערך. גם עצי הזית הרכבו במינים צרפתים, ולא יוציאו את השמן הטוב. (לא אדע כמה נתאמתה נבואתם זאת) נטעו שקדים, אבל במקומות מפוזרים, עד כי אינם מכניסים גם את הוצאות השמירה.

בבקר מאירזון כשליח י"א את עקרון התיעץ את האכרים, במה לבסס את מעמדם. ויחליט לקנות להם אדמה די צרך מזרע תבואה, ומקום למרעה; לחלק את הזיתים בין כלם ולמסור להם את הבירה אשר תספוק מהכנסתה לצרכי צבורם. אולם בבוא אחרי כן פרינטה, המנהל החדש על כל האחיזות בשם י"א, הרס את כל אשר בנה מאירזון, ויציע לפני העקרונים, כי ישיבו להיות פועלים אצל הסקידות. הצעירים יעזבו את המקום, ולזקנים יתאמץ להמציא עבודת בית, כמו: סריגת גרבים וכיוצא בה.

"עקרון" היא מוסבת שם: מ.זכרת בתיה", לזכר אם הברון. אכל השם הזה החדש בטל לגבי השם העתיק "עקרון". אוירה אינו טוב ביותר. מחלות העינים והקדחת מצוינות גם בה.

ועד הנבחר מבני האחווה הוא להם לפה לפני הפקידות. בעקרון יש חברה „משניות", חברה „לינה", חברה „גמלות חסדים".

נ ד ר ה.

יצאתי את עקרון בבקר בעגלת אחד האכרים. במשך שתי שעות הליכתנו עד נדרה הרבה האבר להרצות לפני את כל אשר עבר עליהם מאז בואם אל הארץ עד היום. גם הוא התאונן באזני על הפקידות, על בית הספר ומורהו. ... בכל זאת — אמר לי — פסענו פסיעה גסה לפנים במשך ימי שבתנו בארץ הזאת, ובהוסיפנו לצעוד הלאה במרה כזאת, כי אז נעשה ונצליח". על שאלתי לפסני פסיעה הגסה — השיבני: " בשנים הראשונות פחדנו מפני הערבים מאד, וכעת אנשים אחים אנחנו; בהיותי בשבוע העבר ביריד „עזה", ויפגע בי אחד הערבים ואבברהו במפטר גדול, אשר קול צלצולו נשמע למרחוק, וגם הוא לא שמן ידו בצלחת, ונכה איש את אחיו מכות יורדות חדרי בטן." ...

סמני התפתחות באלה היו לי חדשים לנמרי.

בעברנו על פני אחד הכפרים הערבים, העירני, כי בני הכפר הזה עשירים מאד מתבואות החטה, אשר המה מספיקים מאדמתם לכל הסביבה. „גם אנחנו — אמר — יכלנו להיות עשירים כמוהם לולא הפקידות הרשעה".

כל דרכנו אשר הלכנו בה לנדרה, היא ארץ מישור. אך לפני האחווה יש ואד גדול אשר הפעם היה יבש, אבל בימות הגשמים הוא מתמלא ומפסיק את החבור עם נדרה. אחרי עבור שתי שעות באנו לנדרה.

נדרה היא בת שלשת אלפים שלש מאות ששים ושמונה דונם אדמה, הנטועה כרמים — אלף שלש מאות ושלשה; שקדים — מאה עשרים ותשעה; זיתים — שנים עשר; למזרע תבואה — אלף ושמונים וארבעה; בור — חמש מאות; חצרים וגנה — מאה עשרים ואחד דונם. כל האדמה נחלקת בין עשרים קולניסתים (אשר חמשה עשר מהם המה תושבי המושכה) בני שמונים נפש (ארבעים זכר וארבעים נקבה). בהם עובדים שבעה עשר. מלבד משמשי הצבור: חובש שהוא רוקח, מורה, שוחט, חנוני, סנדלר, פועלים שונים, מפקחי ברמים ובעל בית הרחים בפולודרה ועוזרו, והמה שלשים וארבע נפש (תשעה עשר זכר וחמש עשרה נקבה). כל הנפש הנמצאה בנדרה — מאה וארבע עשרה.

רכוש האחווה: תשעה עשר בית; תשע עשרה אֲרוה; שלשים מחרשה; תשע עשרה עגלה; שמונה עשר סים; ארבעים ושתים פרה; שלשים חמורים; ששים ושמונה בבש.

הכנסת כרמיה: מאלף שלש מאות ושלשה דונם יצאו מערלה תשע מאות ושלשים, אשר הכניסו 375,180 קילו, על סך שלשים ושש אלף פרנק (שהיא 403 קילו לכל דונם, שהכניסו במרה הממצעת שלשים ותשעה פרנק). יתר היבול הכנים שבעת אלפים מאה ששים ושבעה פרנק. ההוצאות על עשור וירקא, מם הבתים, שמירה ולצרכי הצבור — 7541 פרנק.

תולדות נדרה קשורה עם תולדות החברה בילין (ראשי תיבות של הפסוק: „בית יעקב לכו ונלכה"), אשר נוסדה ברוסיה בשנות השמונים על ידי תלמידי אוניבירסיתות אחדות. מאנשי החברה הזאת הלכו קצתם לקושטה להשתדל לפני הממשלה

התרקית, כי תתן להם אדמה בארץ ישראל, וקצתם ליפו. שם נתקבלו כפועלים לעבודה במקוה ישראל ויעבדו בה ירחים אחדים. ובמות מנינם ק. נשר נתקבלו לעבודה בראשון לציון, ויעבדו בה בשכר פרנק אחד ליום. אחיהם בקושטה ראו, כי תקיתם מן הממשלה התרקית נכזבה, עזבו את הארץ. ואלה שבראשון נתקבלו על ידי מיכאל ערלאננער זצ"ל, מורשה הברון רוטשילד, לקולוניסתים שם, ויתרם בחרו לעומד בראש את רבי יחיאל מיכל פינס.

התיסדות החברה הזאת עשתה בשעתה רושם נדול על חובבי ציון ברוסיא. הרבה בתבו והרבה דברו על אודותה, ונם קבעוה לדורות בדברי ימי ישראל. בימי היותי ביפו ובנדרה חקרתי ודרשתי אחרי תולדות החכרה הזאת בארץ ישראל. כאשר שמעתי מפי הנדרים, מקום החזון למעשה, וכאשר נודע לי מפי אנשים נאמנים אחרים, אמנם באו כשמונה צעירים בילויים, אשר מבית האונבירסיתה יצאו אחדים, לארץ ישראל, ויתחברו אליהם נם אחדים מן הצעירים המשופים של חובבי ציון, וישלחו את א ל ה לעבודה במקוה ובראשון, והמה ישבו ביפו, ויריצו מכתבים לכל בני הנולה מן הנדולות אשר המה אומרים לעשות בארץ ישראל. נם ערכו הצעות על דבר יסוד אחוזה על חקי חברה חרשים. אחת ההצעות האלה שלחו נם לברון רוטשילד, אשר התרנז מאד בקראו אותה. נם היו ביניהם בעלי ימיון מהרסים, אשר אמרו לקעקע את בצת היהדות העתיקה, ויצאו, למשל, ביפו שותים צינרות בנלוי בשבת, כדי להראות, כי אין ממש במסרת הזקנים. ואחרי שראו, כי אי־אפשר להם להיות מחוקקים ומנהינים, וכי צריך לעמול, לעבוד ולסבול, יצאו מן הארץ. בקשתי למצוא את שארית הפלטה מן הבילויים האמתיים, ומצאתי מהם רק שני אנשים: האחד הוא דוקטר שטיין, בן עירי ביפו, אשר כבר הזכרתי את שמו, איש מציין במדותיו, ביושר לבבו ובמוסרו, יודע עברית, מתענין בכל עניני הישוב ומצר בצרת עמו, והשני הוא ישראל בלקינד.

בשנת תרמ"ד נקנתה בידי רבי יחיאל מיכל פינס על שם הרב רבי עזריאל הילדסהיימר מברלין, חלקת ארמה מכפר קתרה, אשר עליה נוסדה „נדרה". האדמה נחלקה לעשרים וחמשה חלקים, אשר מהם נמכרו עשרה חלקים וחצי לאנשים פרטים, וארבעה עשר וחצי לאנודות חובבי ציון שונות. מאלה חלקי האנודות נמסרו תשעה חלקים לבילויים. הרבה הרפתקאות שונות עברו נם על בני המושבה הזאת. כשנת תרמ"ח קבלו רשיונות לבנין בתים ויגשו אז לבנות בתים ולחפור באר. אחרי עבור שנים אחדות נתברר לקולוניסתיים, כי מן המאה עשרים וחמשה דונם, חלקת כל אחד מהם, מסונלים למזרע תבואות רק כארבעים. כי מוכר נדרה, אשר היה בעל שליש הכפר, מכר את מחציתו, שכלה עדית והמחזקת רק שמונה מאות דונם, לאחד האפרנים, ואת מחציתו השניה, שכלה זבורית, אפס היא מחזקת שלשת אלפים ושלש מאות דונם, מכר ליהודים. ועל כן אי אפשר היה להם לעסוק רק במזרע תבואות, ובימים ההם נבאו לנפן בארץ ישראל עתידות טובים, ויטעו נם המה כרמים. בשנת תרנ"א נתמכו בידי חברת התמיכה של חובבי ציון בפעם אחת כדי צרכם. מאז עד היום עומדים בני נדרה ברשות עצמם, והמה מתפרנסים מעבודתם המעורבת של תבואת זרע ושל נפנים. לשנים מהם (לליבוביץ ולסברדלוב) יש נם צאן.

(המשך יבוא).

זכרונות.

זכרונות הציוניות וישוב א"י.

לכל הסכסוכים הרבים, הפרטים והכללים, ודברי־הריב, שנפלו בימים האחרונים בעולם הציוני, לרגלי אספת המורשים הרוסים בחרקוב, ואשר ע"ז נשבתה הרבה גם עבודת הציונות עצמה — באה פשרה באספת הועד הפועל הגדול, שהיתה בכ"ה—כ"ח ניסן בווין, ועבודת הציונים ההלה לשוב לאט לאט לסדריה הראשונים. תוצאות הפשר הן, כי „הועד הפועל הקטן" ישתדל, לשלוח אכספדיציה למזרח אפריקה, בהחלטת הקונרס; ואחרי כי שאלת הישוב שם, כשהיא לעצמה, תוברר רק בקונגרס הבא, הרשות נתונה להתוכה באופן רצוי בדבר השאלה הזאת, כפו בכל יתר השאלות שעוד לא נחרצו".

ואספת הו"צ שלא מן המנין, שהיתה באודיסה בכ"ז—כ"ט אדר בדבר השנוים בספר התקנות של ההברה, ואשר השתתפו בה גם הרבה חברים מערים אהרות, ההליטה, כי: החברה לא תשא עליה חותם של „חברת צדקה", כ"א „חברת הישוב" (ונתקבלה ההלטה, להשתדל גם בדבר שנוי השם של החברה); לתמוך לא רק את האנשים, שכבר התישבו בא"י, כ"א גם אלה הבאים להתישב שם מחדש; התמיכה לא תנתן בכסף, כ"א בקרקע או בכלים, הנחוצים לאכרים ולאנשים מן הישוב; להשתדל בדבר רשיון, לקנות על שם החברה קרקעות ומטלטלין בשלשתינא וסוריה, ולרכוש נכסים כאלה (בדרך ירושה) גם ברוסיה; להדפיס לעתים תכופות ידיעות ע"ד מצב הישוב בא"י, להשיג רשיון בדבר הפצת תוצאות א"י ופרוטיה; להרחיב את קופת החברה ע"י חברים־עוזרים; לתמוך (אם תהיה לה הרשות) בענין התישבות את החברה החדשה „גאולה"; לתמוך את הפרופסר אטטא ווארבורג בסך 1500 רו"כ לאסף ידיעות נכונות על אדות מצב הקולוניות בא"י וצדכיהן.

וידיעות משמחות לב על דבר הרחבת הרעיון הציוני שמענו גם מארץ איטליה, באספת הקונגרס הרביעי של הציונים שם, שהיתה בעיר מיילנד ביום י"ה—כ"א מרץ, ע"י עוה"ד רוביני, ראש הציונים בארץ זו. בקונגרס זה השתתפו צירים במספר רב יותר מבהקונגרסים הראשונים, שכאן במעט מכל רהבי ערי המטלכה, כמו: מניאפול, ויניציה, רומי, אנקונה, מודינה, פיררה, פדוא, בולונגא ועוד. בין הצירים היו גם הרבה פרופסורים, כמו: פרופ' דיספו מן האונבורסיתה בבולגריה; לוי, פרופ' לתורת הנתוה בניאפול; הקומנדטר מוסמאטי מויניציה ד"ר פרידמן מטודינה ועוד. סדר היום של הקונגרס היה: א) המעמד החומרי והרוחני של האגודות באיטליה; ב) תכונת האניטציה הציונית וגבולותיה בארץ זו; ג) יחס הציונים האיטלקים אל מצב היהודים במזרה אירופה; ד) על איבת בני שם המתחלת להראות גם באיטליה; ה) הציונות והקהלות; ו) השכלת היהודים; ז) מעשה הצדקה.

המרכז הציוני באנגליה קבע את יום ח' יולי ליום השקל, אשר יוחג ברב פאר והדר, בנאומים ובדרשות.

האוצר הלאומי פרסם את השבון השנתי של 1903. עד יום 31 דצמבר נמכרו בכלל 937, 246 מניות. ההכנסה במשך כל השנה מדיסקונטה, ריבית וכו' עלתה לסך 12,018 לטרא שטרלינג, וההוצאה — ל' 9,454 ל"ש. רוח נקי נשאר לשנה העברה סך 2,463 ל"ש.

בספר הזהב של הקופה הלאומית ההלו בחדש ניסן העבר לרשום כבר את האלף השני. ההברה הראשונה שנרשמה לאלף הזה בספר הזהב, היא—הברת „הציונים" בקינג־ווילימס־טואא'ן,

אשר בדרום אפריקה, ואת האלף הראשון השלימה החברה הציונית שבעיר הקטנה סימברג (פלך קובנה) אשר ברוסיה.

הבנק העברי „אנגלו-פלשתינא" אשר ביפו, אומר לפתוח לו בקרוב סניפים גם בירושלם ובחיפה.

יפו. ביום ט' ספטמבר החל המשלוח הראשון של תפוחי-הזהב בשנה זו, וכבר נשלחו מיפו ערך 280,000 תיבות למריעסט, אודיסא, ליברפול, לונדן, מנשסטר והמבורג. ובמשך שני הירחים האחרונים אומרים לשלוח עוד מרנספירט מן 120000 תיבות, שנשארו עוד בגנות. בכלל תהי' השנה זו שנת ברכה לתפוחי-הזהב אשר בא"י. וע"י ההליכה המסודרה של האניות, בבואן כסדרן, יגדל המסחר הזה.

בעזרת החברה „כרמל" והאוצר הלאומי „אנגלו-פלישתינא", שהבטיחו להשתתף כ"א בהלואה 25,000 פרנק, מתעתדים בני רחובות לבנות יקב קטן באחוזתם, שיכיל בערך אלפים או שלשת אלפים קנטר ענבים, למען לא יצטרכו להביא בכל פעם את ענביהם ליקב אשר בראשין לציון, שיעלה להם בדמים מרובים. גם הח' יק"א נאותה לתת בשביל היקב זה את כל הכלים הנחוצים. בקצה נגב ים כנרת קנתה יק"א את כפר „בית דגון" ואת נחלתו בת 650 הקטר אדמה, וחושב שם בתורת חוכרים עשרים פועלים מבני ישראל, אשר היו עובדים עד העת ההיא באדמת „סנדה" Sedschera. את חחמשית מתבואת זרעם יתנו החוכרים לחברה יק"א בתורת דמי חכירה ולעומת זה חיבת החברה להרים בעדם את העשור למלכות. האדמה נתנה למתנהלים רק מאה ושמונים הקטר עודם שמורים בידי החברה למתנחלים אחרים.

הקהלה העברית בירושלים ובתי החולים אשר שם החליטו להרים סך 1500 פרנק לקנות מנגינון — מאשיגע — למעשה הקרח בעד בתי החולים בירושלים. גם החברה „למען ציון" בפרנקפורט נרבה לזה סך 1250 פרנק.

על אדות מצב הקולוניות העבריות אשר בפלשתינה מוצאים אנחנו בחוברת האחרונה של ה„אלטנוילנד" מאת פרופסר וואַרבורג המספרים האלה: עתה נמצאים בפלישתינה כ"ז אחוזות יהודיות. לבד מזה שייכות ליהודים עוד שבעה כפרות ארץ גדולות, אשר תחבוגנה עליהן בקרב הימים אחוזות חרשות, ושש כפרות ארץ קטנות—לנטיעת גנים מעצי תפוחי-זהב. רוב הקולוניסטים מתפרנסים מעבודת היין, והשאר-מעבודת האדמה. עצי פרי שונים מתחילים זה עתה להביא את הרות הראשון.

בשנת 1902 נזרעו 13,000 הקטר אדמה תבואה; 2500 הקטר — ענבים ו-1400 הקטר שאר נטיעות, ביחוד עצי לימונים. לבד זה היו בעשרים הקטר אדמה למקום מרעה. כעת, אחרי שקנו עוד כפרות ארמה, נמצא בידי היהודים שם כארבעים אלף הקטר אדמה. בנינים היו בשנת 1902 ס"ה 1,200, ובהמות—חמשת אלפים (בהם 1,545 שוורים).

יין „כרמל" הולך וכובש לו מקום גדול מאד בשוקי אמריקה. מלבד הסניפים האחדים מן החברה זו שכבר נפתחו שם, אומרת החברה לפתוח עוד סניפים בברוקלין ובילימסבורג.

זכרון לחפיצות ישראל.

רוסיה. מצב האקונומי של אחינו ברוסיה הורע מאד בימים האחרונים, וירד פלאים כמעט עד הדיוטא האחרונה; אלפי אנשים של אחינו הפועלים ובעלי-מלאכה בערי השדה הולכים בטל מאפס מעשה ומבקשים „לחם", (בערים הגדולות המרובות באוכלסין, כמו ווארשא לודז ועוד — לפי דברי העתונים היום — התנפלו האנשים אלה, הרעבים, פשוט ללחם, על אחרים מן כן בתי-האופה שם, ויגזלו בחזקה... ככרות לחם.) בתי ההרשת והמסחר נשמו לרגלי מעוט הקונים, וע"כ כמעט מכל רחבי ארץ זו נשמע עתה רק הפתגם הידוע: „האי מאן דביש לו בהאי מתא ליזל למתא אחריתא". אין לך יום שלא תבוא איזה ידיעה מעיר זו או אחרת, כי „הרבה משפחות שלמות אספו את שארית הפלטה ויוצאות מן העיר למדינות-הים". ומי יודע, אם ימצאו גם שם את הלחם אשר הם מבקשים? — והמצב האקונומי הרע והנורא של אחינו בארץ זו לא ימנעם בכ"ז מהשתתף עם העם הרוסי הגדול בחשבון נדבותיהם לצרכי המלחמה. אין במעט עיר שלא תעניק ביד נדיבה (מקופת העדה או מנדבות פרטיות) בבסף, בבגדים וצרכי

אוכל שונים בעד ההולים והפצועים הנופלים על שדה המלחמה. מספר אחינו אנשי־הצבא הנמצאים עתה על שדה המלחמה עולה כבר לעשרים אלף איש, וכאלפים רופאים, הוכשים וכו'.

האחים פוליאק בניזניובגרד נדבו כ"ה אלף רובל לבנות בעיר פינסק בי"מ עברי, ללמד שם את בני העניים חנם. — בעיר בילוסטוק מת ביום כ"ב ניסן הסופר הידוע הרב אליעזר אטלס, בשנת הנ"ב ליפי חייו. — בזיטומר החליטו נבאי ביהכ"נ והתפלה דשם לבנות בית הומה חדש לת"ת, שיכיל כחמש מאות תלמידים, תחת בית הת"ת הישן והצר. בכל שנה נשארים תמיד מחוץ לכותלי חת"ת שם כ—150 בני עניים, החפצים להכנס — מאפס מקום. — בשעבוז (פ. וויטבסק) נפטר בח' אדר הרב חנאון הישיש ר' שלמה יצחק דראוז, האב"ד דשם, בשנת השבעים ושבע לימי חייו. הרב הישיש הזה היה אחד מן הטפוסים מדור הישן היותר מצוינים: רב גדול בתורה, חכם במלי דעלמא ויהודי לאומי חם, בהיותו מסור תמיד בכל לבו ונפשו לעמו ולתחיתו. תנצב"ה. — בעיר מינסק נדב מר מ. א. פליאק סך 5000 רובל ליסד סנטריום חדש בעד חולים עניים. — בעיר ורשה נוסדה הברת נשים בכודות בשם „אל תתהדרנה", שתכליתה היא להשליך מעליהן את הקשוט וחיפוי המיותר במלבושיהן וללחום בכלל נגד הלוקסים המשונה, המכלה „מנפש עד בשר." מי יתן והתקומה החברה הזאת והיתה למופת לכל קהלות ישראל. — בקישינוב בא מורשה יק"א לשלח משם כעשרים משפחות לארגנטינה. משם סר לניקולויב ולמושבות העבריות אשר בפלך חרסון, באמרו לסדר משם עוד קבוצת נודדים חדשה בעלת ארבעים משפחה, הנכונות לצאת. — מעיר הנ"ל יוצאות 51 משפחות לעבוד את האדמה בקליפורניה. הן כבר קנו שם חבל אדמה בת 1200 דעסיאטין, אשר עליהן לשלם מיד סך 12000 רו"כ, והשאר — במשך הימים.

אשכנז. סוף סוף באי גם „היהודים" כארצות המערב לידי הכרה זו, כי גם בני ישראל הוא עם של קימא, וביחוד החפץ עוד לחיות ולהתקיים, וכי גם לעם זה, אשר גם "הם" נחשכים עוד לאחדים מכניו — ישנם איזה קנינים, רוחניים ונשמיים, הצריכים שמירה מפני עינא בישא... — בהתחכרם זה עתה כל יהודי ארץ אשכנז יחד, ליסד „אגודה עברית" שתשמור תמיד ותגין על כל הענינים, העצמיים והכלליים, הרוהניים והגשמיים, השייכים להם. לעת עתה עוד לא גמרה הקומיסיה את כל עבודתה בדבר סדור חתקנות, אך העובדא הזאת עצמה מבטיחתנו כבר הרבה תקוות לטוב מארץ זו. — לרב הגדול ר' יעקב כהן שליט"א אחד מראשי גדולי ההורה באשכנז, מלאו זה מעט שבעים שנה ליום היוחו לרב בבית המדרש המפורסם—קלויז ראבינער—בהמכורג, בעיר אשר בה נולד בשנת תקס"ז ואשר במלאת לו שלש עשרה שנה הלך משם רגלי לפרסבורג שבהונגרן, וישב שם ארבע עשרה שנה לפני גאון הדור ר"מ סופר זצ"ל, אשר סמך אותו לרבנות. אז נכנס ריב"כ לקלויז ויהי גם לדין בבית דינו של הרב הגאון ר' יעקב עטליגר זצ"ל אבד"ק אלטונא, ועתה הוא כיום ב"ה בן שש ותשעים שנה. יוסף ה' לו ימים על ימיו. —

במשפט שהיה בכ"ה—כ"ח פברואר בדבר הפרעות בנגד היהודים, שהיו בי"א סמפטמבר 1903 בעיר זבלוטב, נחרץ על אחד עשר איש להכלא במאסר קשה עם צום מחמשה ירחים עד חמשה ימים. שנים מן השודדים יצאו נקיים.

בעיר לאמפאלאנקא אשר בבולגריה אבד פתאום „נער" נוצרי, כבן 20—25 שנה שבא ממוקדין אל קרובו בעיר הנ"ל. כעבור חדש ימים נמצא טבוע, ויוציאו קול, כי „היהודים רצחוהו לצורך הפסח". וילך רוח העם הלוך וסעור על היהודים, וביום 21 מרץ, יום הובלת הנטבע אל הקבר, למרות אנשי־הצבא מן דרוכבים, שהעמדו אז בעיר לשמור על הסדר, התפרצו כשלשת אלפים איש ברבע היהודים, ויסתערו על בתיהם וחנויותיהם, וישדדום וישברום וישיתום לבז ולמרמס. אסון באדם לא היה. הנזק עולה להון רב ועצום. גם את בית הכנסת הרסו ואת הספרים וספרי התורה שהיו בו, קרעו, ויבוססום וירמסום. — גם מעיר מאטענדורף אשר באונגריה שמענו „זמירות" כאלה בערב פסח העבר: אנשי צבא שכורים באו בריב עם היחודים שם, ויחלו להכותם ולפצעם. עליהם נספחו תכף המון צעירים שהחלו לנפץ את שמשות החלונות ולשדוד את הרכוש. הנשים והילדים נסו על נפשם, אך הגברים יצאו כלם תיכף חוצץ לקראתם לעמוד על נפשם, ובעזרת הזנדרמים, שהחישו תיכף לבוא למקום הפרעות, שבה המנוחה למקומה.—

במשפט הגדול שיהיה בקרוב בגליציה על דבר הפרעות שנעשו בקיץ העבר בעיר אוהנוב, נאשמים מאה וחמשים ושבעה איש. מהם עשרים ואחד יהודים, שנאשמו „על אשר עמדו על נפשם ויקהלו ברחובות העיר".

בכ"ז מרץ העבר מת פתאום בעיר פריז שר האלף בחיל אנגליה, העברי מיכאל גולדשמידט בשנת הנ"ח לימי חייו. המנות היה בן משפחה יהודית רמה באנגליה, אך אביו יצא מדתו, ויחנך גם את בנו זה בדרך אחרת עד שנת הארבע עשרה לימי חייו. את"כ התגיר הבן, ומבלי הבט אל מצבו הרם בצבא אנגליה ובמפלגות הגדולות והרמות, נשא תמיד את דגל היהדות ברמה, ויהי בן נאמן לעמו המדוכא, ויצר בצרותו. ולא פעם אחת יצא להלחם בעד עמו האהוב לו בדרשותיו המצוינות ובמאמריו הנלהבים, שעשו תמיד רושם גדול. בשנים האחרונות נכנס גם בהסתדרות הציונית. ויהי ציוני נלהב ונאמן בכל לבו ונפשו. ויקח חלק בראש בהאבספדיציה, שנשלחה לועד-אל-עריש. יהי זכרו ברוך. — בשבת פ' אמור חגג בביה"כ Rue de la Victoire אשר בפריז מר אלפרד דרייפום את חג „בר-מצוה" של בנו הבכור.

אנגליה. העניות בעיר לונדן הולכת ומתגברת שם לרגלי חוסר עבודה, ומפלת את הפועלים למשא על בתי הצדקה והחסד שם. „הצדקה גדולה" הוציאה כבר סכום כסף גדול קרוב לשלשת אלפים ל"ש, יותר על הקצבה הרגילה בעד הפועלים מבקשי עזרה, חמתרבים בה מיום ליום.

בעיר בוקרשט (רומניה) נוסדה חברה, בהשתדלות מר ברוטשינר, לחקר דברי ימי ישראל בארץ זו. — ההברה כי"ח החליטה להרים 20,000 אלף פרנק לכלכלת ילדי העברים ברומניה, המבקרים את בתי הספר. וסך 4000 פרנק—להמציא פתמים למשפחות העניות הכובלות מחסור וקור. בעיר קוסטרין נאסרה השחיטה ע"פ דת ישראל בבית המטבחים שם.

ברלין. מת הפרופס- באוניברסיטה שם ב"כ מר איזידור רזינטל בשנת הששים לחייו. המנות הזה היה גדול בחכמת הפיזיולוגיה ושמירת הבריאות.—

אמעריקה. בנויורק נפתח בחדש העבר בית החולים החדש הידוע בשם „הר סיני". הבית הזה הוא היותר גדול ונאה בתבל. בנינו עלה לסך קרוב לשני מיליון רובל, ומכיל כתשע מאות הולים, משגיחים ומשרתים.— הרב ר' שבתי רוזנברג בברוקלין משתדל ליסד בעירו ישיבה, ללמוד שם תלמוד וחכמת ישראל, בשם „ישיבת הרמב"ם", שתהי כעין מצבת קדש ויצון נעלה לשם הרמב"ם ז"ל, בהמלאות זה עתה שבע מאות שנה למותו.— הקומיסיה לשאלת הגרים בוואשינגטון החליטה להושיב בכל תופי אירופה ואזיה, כמו: המבורג, ברמן, אנטווערפין, סויל המפטין, ליווערפול, האוור, ניאפול, גנוא—רופאים אמריקנים לבדיקת הנוסעים, החפצים להכנס לארצות הברית. ישימו נא יוצאי הפזון זאת על לב ויישתמרו מחוצאות חנם. — חברת האליאנס באמריקה פנתה בבקשה אל הדפרטמנט לענייני התוץ בוואשינגטון, להשות לב ממשלת טיהיראן ומארוקא לטובת היהודים השרודים והנלחצים שם (לתמוך בהשתדלות חבריהם הצרפתים בענין זה). הדפרטמנט ענה, כי ציר אמריקה בטיהיראן והקונסל הראשי בטנגיר כבר קבלו פקודה בענין זה מאת הממשלה. מזכיר האליאנס מר א. סימן מביע תקותו, כי ממשלת אמריקה תאמר בהשפעתה לעבוד לימין אחינו בני ישראל הנלחצים בכל מקומות מושבותיהם. (יש לקוות, כי הברית שנברחה זה עתה בין אנגליה וצרפת תתן כח לצרפת להתערב בענין מארוקא, וכי היהודים בצרפת לא יעמדו מנגר עתה, בשבות זרים חיל אחיהם שם, וישתדלו בכל כוחם לטובתם. למען לא יפחדו לפחות בעד נפשם שם).

באחוות מאזעסווייל בארגנטינה, שהתישבו שם הקולוניסטים הביאליסטוקים, השחית הארבה את התבואה בשדותיהם, שורעו. ולבד שלא נשאר להם מאומה מכל עמלם הרב, עוד נענשו ששה קולוניסתים מאת הממשלה בששים פעזים כ"א, „על התרשלותם להשתדל לגרש את הארבה מן שדותיהם". —

ספירות המפקד.

מספר הצעירים בכלל שנקראו לעבודת-הצבא ברוסיה בשנת 1903 היה 1053372 איש, בהם 58635 יהודים. לעבודה נלקחו 317282 איש, בהם 17941 יהודים. מכה"ע „עתידות"

בהביאו את המספרים האלה מעיר: כי לפי מספר אחינו יושבי ארץ זו לעומת יתר התושבים, העולה אך 4,13% היה לקחת לעבודה מאחינו א־ 13,250 איש (שהוא 4,13% ממספר כל הקרואים) וע"כ נלקחו בשנה זו מאחינו עוד 4691 איש יותר על הקצבה, וכידיעות הצבא נאמר: כי חסרים עוד מאחינו 1970 איש אל המספר, שעליהם לשלם קנס סך שלש מאות רו"כ כ"א והעולה לסכום 591000 רו"כ ומלבד "העודף" הגדול שלוקחו מאחינו לעבודה וסכום הכסף הנ"ל עומדים עוד שונאינו וטוענים: כי משתמטים מעבודת חצבא אנחנו..."

בשנת 1903 היה מספר הסטודנטים באוניורסיתה הפטרבורגית — 3835 איש, מהם 121 יהודים.

מספר המשפחות שפנו בחג הפסח שעבר אל ועד "הצדקה גדולה" בעיר וילנה לקבל "מעות חטים" עלה 4955. (שהוא כמעט החלק הרביעי מן כל יתר התושבים העברים שם) חמספר המבהיל הזה יראה לנו למדי על התנכרות העניות בעיר זו מיום ליום ומשנה לשנה. —

חשעלטר בלונדן, שהוא מקום הכנסת הנודדים הבאים שמה, פרסם זה לא כבר את מספר אורחיו, שבאו אליו בשנים האחרונות: מחדש נובמבר 1901 עד אקטובר 1902 באו אורחים אליו 2,270 איש. (1940 מרוסיה ופולין; 91 מרומניה, והשאר מארצות אחרות). מהם נסעו לאפריקה 832 איש; וכי 200 איש — לאמריקה, והשאר השתקעו בעיר עצמה. מן א' לחדש נבמבר 1902 עד לא' אוקטובר 1903 היו אורחיו ככר 4,492 (4391 מרוסיה ופולין, עם 2451 נודדים יתר מבשנה העברה, וזה מראה על היציאה הגדולה שהתעוררת בארץ זו, לרגלי הפרעות שהיו), 64 כני אוסטריה; 21 רומינים; 5 ספרדים ופורטגלים; 5 אשכנזים; 3 מא"י; 2 מסרביה, 1 מצרפת. כלם באו מאירופה זולת שנים שבאו מאפריקה. מהם נסעו לאפריקה הדרומית 3594 איש, לאמריקה — 54, (וזה מראה על התמעטות הנסיעה לאמריקה שנה שנה דרך חוף לונדן), לארץ מולדתם — 4; ו – 340 איש שלא הודיעו מקום מסעם. בחדש יאנואר 1903 הושבו מן הבאים לארץ אפריקה 74 איש, ובחדש פעברואר—84 איש.

בירה יאנואר העבר באו לחוף אנגליה 7237 גרים. מהם עברו לארצות אחרות 2538 נודדים, והשאר השתקעו בארץ.

דרך חוף אמריקה באו בחדש הנ"ל נודדים עברים 5924 (3043 גברים, 1576 נקבות ו—1305 ילדים) מארצות האלה: מרוסיה—4250 איש; מאוסטריה — 1175; מרומניה 443; מאשכנז 29; מאונגריה — 16; מתורגמה — 9; מצרפת — 1; מבלניה — 1; מהם נשארו בניויורק 4447, והשאר נפצו על פני כל הארץ.

מארץ אוסטריה יצאו בשנת 1902 לאמירקה 21925 איש ואשה. בהם יהודים — 18759 נפש.

בעזרת הקופה של הברון הירש באמריקה, "להתפזרות הנודדים", נעתקו בשנת 1903 נודדים מניורק ליתר ערי ארץ זו — 8000 יהודים, שעלתה לה זאת בסך של 80,000 דוללר.

מספר יושבי ארץ כאסניען עולה, לפי הספירה האחרונה שמ, ל—1,570,000 איש. מהם מושלמנים — 550,000; נוצרים יונים (סרבים) — 674,000; קתולים (קרואיטים) — 334,000; פרוטסטנתים (אשכנזים) — 4000; יהודים — 8000, מחציתם אשכנזים ומחציתם ספרדים, רוב האשכנזים יושבים בעיר הראשית סאראיעוא, והם עפ"ר ילידי אונגריה הקרובה, ויתרם ממדינות אשכנזיות, ורק כשלשים משפחות מגליציה ובוקובינה יושבות שם. מלבד יושבי עיר הראשית נמצאים עוד יהודים גם בעיר טולוא, כארבע מאות משפחות, ובתוכם כחמשים משפחות אשכנזיות (בשנה העברה מנו להם רב את ד"ר ד. שפיצער); בזעניצא — קע"ו יהודים, בתוכם ט"ו משפחות אשכנזיות; בטראמנאך — תכ"ו יהודים, ובתוכם ג"כ בערך הנ"ל משפחות אשכנזיות בביעלינא — ש"ו יהודים; בדערוועטנע — ק"ט; בבערטשקא — קפ"ט; במוסטר — קמ"ד בווישעגרא — קע"ו. —

מספר התלמידים בבתי הספר הבינונים בארץ רומניה הוא — 17,730 נוצרים ו — 1361 יהודים. ותלמידות — 4,447 נוצריות. ו—293 — עבריות. מספר בעלי אחוזות שם, הוא — 1,065, מהם רומינים — 542; 124 — בני חו"ל; 399 — יהודים. 18 אחוזות נמצאות בשתפות בידי יהודים ורומנים. מן 1,023,201 הקטר אדמה נתכרו לרומינים—400,300 הקטר;

לבני חו"ל — 130,180 הקטר ; וליהודים — 466,288 הקטר. 25,691 הקטר נחכרו בשותפות לרוסיגים ויהודים. לבד זה נמצאים 68 יערים. בע"ך על שטח 24 אלף הקטר, הנהכרים לרומינים. ו—118,062 הקטר — ליהודים. —

פנאי.

קול קורא!

הרעיון הציוני שבעצם עצמותו לא פסק מישראל מעולם ושהיה למשאת נפש לרבותינו הגדולים שבכל דור ודור ונפש עמנו כולו; הרעיון הציוני שיותר משהוא בא לשום שארית למעמדנו החמרי והמדיני ההרום והמדולדל בארצות הגולה, הוא בא לבונן מכון רוחני בטוח לנשמת האומה הישראלית, שהיא תורתנו הקדושה שאיננה יכולה להתקים במלוא כחה ובעצם תקפה בארצות נכר, מקום שם זרמים זרים לרוח היהדות שוטפים במזקה, ההולכים ודוחים ומשכיחים אותה; הרעיון הציוני שכל איש כישראל החרד לעמו ותורתו לא היי רשאי להתעלם ממנו והיה חיב חיוב גמור לעשות אותו לעצם מעצמו ורוח מרוחו ולשום אותו לאחדים עם כל קדשיו ומחמדיו אשר אליהם הוא נושא את נפשו — הרעיון הציוני הלזה לא נקלט כלבות הרבה מהחרדים, שנשארו מתעלמים ממנו וגם מתנגדים לו, מפני שטבע הענין דרש כי כל בני עמנו מקצותיו ופנותיו ישתתפו בו ובין כה וכה בא איש ואיש ודעותיו בידו ויעלו גם נמוסים זרים ושיטות חצוניות, אשר באמת לא הציוניות אחראית עליהם מפני שקדמו לה הרבה בקרבנו, והמה שדחו את קהל היראים הדבקים בתורתנו הקדושה וברוח ישראל סבא מהסתפח בנחלת ה' ומהשתתף במלאכת הקודש. ואת ראו הציונים החרדים שהיו במתנה ויתנו אל לבם לתקן את העוות המור הלזה, ויועדו יחד לעדה אחת וייסדו להם את „המזרחי" שתעודתו היא לקלוף מעל העיקר הקדוש את הקליפות הזרות אשר נשפלו עליו, להבדיל כל ערב מהציוניות ולחציגה בנקיונה, להסדיר את חחרדים על שדה הציונות בסדור נכון ומתוקן, למען תת להם מקום לעבור את עבודת הקודש בטעמם ורוחם, ולמען תת להם ידים להגן על דעותיהם ולאצול מרוחם על הציונית בכללה בהשתתפם בהלך מעשיה ומשפטיה ולחזק ולהרחיב את רגש חדת בתוך תחומם הציוני ולהפיץ את רוח הציונית בכל נבולות אחינו היראים למקומותם בהוכיחם להם בבל דבריהם ומעשיהם כי התורה וציון שתי קדושות הן הצריכות זו לזו והמשלימות אשה את רעוחה בהיותן שתיהן יחד מוסדות היהדות.

והמזרחי הזה שנוסד ברוססיא משך אחריו חרבה אלפים מהחרדים אשר באו לעבור את עבודת העם על שהרת הקדש ויהי ל„כנוס" מיוחד גדול ועצום להחרדים שהראה מהוד פעולתו והדרה גם לשוכת העבודה בציון, גם לטוכת הרבצת התורה והדת בקרב הכיריו ומסביב להם. פעולתו של המזרחי נכרת למרי גם בקרב התנועה הציונית עצמה, גם מחוצה לה והמזרחי הלזה הולך וכובש לו את הלבבות גם מעבר לגבול רוססיא. גם במערב אירופא, גם באמריקה, גם בארצות אחרות ראו הרבה את אורו הגדול והטוב של „המזרחי" ויבאו להתחסם כנגדו. הרבה מאנשי הלבב אשר בקרב חחרדים בארצות האלו התעוררו לקראת העבודה הקדושה ויתעודדו גם המה להחזיק במעשה אחיהם ברוסיא ולעשות כמוהם. ותסיסה חזקה ועצומה נכרת במקומות האלו לטובת יסוד „כינוסים של חרדים" מעון המזרחי הרוססי.

ולמטרה זו נועדנו אנחנו המחזיקים במעוז הציונית המזרחית וגמרנו יחד לקרוא לאספה כללית מכל הציונים המורחים אשר בכל הארצות, למען אשר נניח שם את חיסוד לבנין הסתדרות כללית לכל החרדים כולם לעבוד שכם אחד את עבודת הקודש ולהניח שם את אבן הפנה ליסוד הסתדרויות של המזרחי בכל ארץ וארץ כשהיא לעצמה, ובעלות בעזר ה' בידנו לגמור את הבנין הגדול הלזה ונתנו אז מקום לחחרדים הרבים אשר בכל מקום השואפים לעבודת הקדש להוציא את חפצם לאור והבאנו אז בברית את החרדים כולם והתאגדו לאגודה אחת לשם ה' ותורתו, עמו וארצו. ובפרוש המזרחי את מוטות כנפיו על ארצות רבות ובהביאו

בחוברת את סיטב הכחות של ההרדים, ורבתה השובה אשר תבא לעמנו ואין קצה לברכה הכרוכה בעקב הדבר הזה.

והנה אחרי דיננו היטיב בדבר הזה החלטנו לכונן את אספה רבתי זו, אספת הציונים החרדים מכל הארצות, בעיר פרעסבורג בסתרינת אונגרין ביסים ה' ו' ז' ח' לחודש אלול. וביום הגדול חלוה יבואו היהודים החרדים הפזורים בכל ארצות תבל להועד יחדיו ולהסתיק סוד על דבר העבודה בעד אומתנו הרצוצה והעשוקה, בעד תורתנו המהוללה הירודה עד לעפר ובעד ארצנו חחרבה והשוממה, וגדול יהיה היום ההוא!

והננו קוראים לאחינו אשר בארצות האחרות כדברים אשר קרא הסוזרחי הרוסמי בארצו לאמו: אחים זכרו כי ככל אשר אין אנו מוצאים מכשיר בדוק ומנוסה לתבת-ציון בלתי אם את התורה והמצוה, כן אין אנו מוצאים בלי מחוק ברבה ומשתר לרוח תורתנו בשלואה ועדובה נאמנה להשיב לב בנים על אבות, בלתי אם התנועה הציונית, שהיא בדגל הקודש לנפוצותינו לתחבנם סביבותיו, והחפץ לשוב בעזרת ה' וכרשיון המשלות, לארץ אבותינו, שהיא לבדה ע"פ תנאי ישובה נותנת את היכולת לבני ישראל ללכת בדרך התורה והמצוה ובכל המדות הטובות שנשתכחו בהן אבותינו מעולם ושבארצות גלותנו הן הולכות ופוחתות על ברחנו סיום ליום, באשר עיננו רואות לדאבון כל לב בכל עת ובכל שעה. ועל כן אנו קוראים לכם אחים תמימי דעים עמנו לתת לנו יד ביסוד מרכז ומעמד איתן להחרדים, לבל נצטרך להתעלם מעבודת הקודש, ולבל יתעו חלילה בנינו בשטף דעות נפסדות. פקחו עין וראו כי הציונית היא הנותנת משקל לרוח בנינו להסב את עיניהם פניסה אל חסדת ישראל, להתכבד בכבוד העם הזה ובהדר מחסדיו מימי קדם ולשאת נפשו אל תפארתו לאחרית היסים. העלו אחים על לב כי חבת ציון בטהרתה המזרחית — היא המיחדת לבנו לאומה-הישראלית ולתורתה הקדושה כעדות הכתוב אשר שם את ארץ אבותנו שהיא אהרית תקותנו למכשיר נאמן לדת אלקים באמור: „לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלהים". וכבן הכרו נא נושאי כלי ה' ובואו לעזרת העבודה הקדושה בגבורים!

!! מי לה' ולעמו ולארצו אלינו !!

כל החפץ להשתתף באספתנו זו בסועצתיו, או החפץ להציע לפניה דבר טוב בעיניו יפנה נא אל ל"בת-הסתדרות-המזרחי בציריך (שווייץ) ויודיענו מחפצו.

ב"ה בחוה"ש סיון התרס"ד ליצירה.

[1]) אפרים יוסף סג"ל האבדק"ק היססי (רומעניען); גדלי' שמעלקים האבדק"ק קוליסויא והגליל (גאליציען); דוב בער אבראמאוויץ החוס"ק ניו-יורק (אמעריקא); דניאל בן לאאמו"ר הרב מוהר"ר ראובן וצללה"ה פינק בעיר ווין (עסטעררייך); הלל במו"ה ז"ע הבהן ז"ל המכונה ד"ר קליין החופק"ק ניו-יורק (אמריקא); ואב יעקע סווילנא (רוססיא); חיים נעלערנטער האבדק"ק קוטיב והגליל (גאליציען); חיים לאבעל האב"ד דק"ק פיאטרא (רומעניען); יצחק יעקב ריינעס האבדק"ק לידא (רוססיא); יהודה ליב קאוואלסקי רב אבד"ק ולאצלאווסק והגליל (רוססיא); יהודה ליב רון יחיא החוס"ק שקלאוו (רוססיא); יהורה מנחם סגל לנדא אב"ד באטשאן (רומעניען); יהושיע פאלק ואב הרב ואבדק"ק פאלטישען (רומעניען); יעקב נאבט האבדק"ק פאקשאן (רומעניען); משה אריה ראטה האב"ד וו"ס בק"ק פאסא (אונגרן); מרדכי יצחק הלוי עפשטיין חופ"ק שעביעלר (ברטניא); ד"ר נחום צבי נאבעל החופ"ק עדת ישראל לייפציג (אשכנז); נחום גרינהויז החופ"ק טראק (רוסיא); שמעון טענין האב"ד דק"ק בערלאד והגליל (רומעניען).

---

[1]) שמות הרבנים בתכנו עפ"י רשימת א"ב.

החלטות ועד־הסתדרות־המזרחי.

א. בחאספה יקחו חלק בפועל חן צירי אגודות מזרחי וגם צירים מאגודות אחרות אשר יביעו חפצם לחסתדר יחד את המזרחי ואשר יודיעו חפצם זה חדש ימים לפני האספה ללשכתנו או אל הגאון ראש חמזרחי שיחי'.

ב. אנשים פרטים אשר יביעו חפצם — חודש ימים לפני האספה ללשכתנו לחשתתף באאספה, יקבלו מכתבי הזמנה מלשכתנו — לאנשים פרטים הרשות לקחת חלק בהאספה אבל לא בפועל ולהחליט דבר.

ג. בלי מכתב־קריאה אל הזמנה מלשכתנו אין לשום איש הרשות לקחת חלק בהאספה כי אם בתור „אורחים־שומעים".

ד. אחרי כי חוצאות אספה יעלו לנו בדמים מרובים חננו פונים לאחינו אשר כבוד תורתני, עמנו וארצנו יקרים בעיניהם לתמוך בידנו למען לא יחסר לנו חומר לבנין ההסתדרות אשר תהי בעזר השם לתפארת עמנו ולמע'ז היהדות. המציאו נא נדבת לכסם לתכלית הנעלה הלו', שחדו נא מכספכם בעד הרעיון הנשגב הזה, מחרו נא לעזור לנו בעבודת הקודש, עבודת יסוד מרכז לחרדים ונרכו נא איש איש כפי יכלתי! כסף חנדבות יואילו המנדבים לשלוח ברוסיא על שם גזבר המזרחי ע"פ כתבתו.

З. М. Гурлянду Вильно.

בשארי ארצות אירופא אל כבוד חגאון מפאפא שי' ע"פ כתובתו

M. A. Roth Oberrabbiner Papa (Ungarn).

ובארצות אמריקא אל כבוד הגאון ד"ר קליין שי' ע"פ כתובתו

Rabbi. Dr. P. Klein 57. East 7 th. slr. New-Jork.

שמות המנדבים יזכרו לטובה ולברכה בירחון „המזרח".

לשכת־הסתדרות־ה.מזרחי'.

הכתובת אל לשכתנו על שם המנהל מר

Ch. I. Eiss Müllerstrasse 75. Zürich III. (Schweiz).

מר חיים ישראל אייז מצריך (שווייץ) נרב לתכלית האספה הנ"ל סך חמשים פרנק.

הודעה ספרותית.

נמצאים תח"י כ"י שונים מאא"ז הגאון האמתי ר' מנשה בן פורת מאיליא ז"ל כתובים בעצם ידו, ורצוני להוציאם לאור לתועלת הרבים; אך באשר קצרה ידי להו"ל את כל הכ"י, לזאת אבקש ממוקירי שם הגאון אא"ז הנ"ל (וממכירים את עיכו הגדול, שיואילו בטובם לשלוח לי עזרתם על אדרס של אבי חרח"נ רמ"מ ספאלטער ר"מ בסמארגון, איש איש כפי נדבת לבו, למען אוכל להו"ל את כ ל חכ"י ביחד, ואזכיר את שמם לברכה.

יצחק בהרה"נ רמ"מ ספאלטער מסמארגאן נכד הגאון הר"מ בן־פורת הנ"ל.

שמות הספרים של הכ"י:

א) אלפי מנשה, חלק שני (ספר גדול בכמות ובאיכות, בן חמשים פרקים); ב) העמק שאלה (בראש הספר הקדמה מצוינה); ג) דרך הפשוט; ד) קדם תמים; ה) תכלית תבמה; ו) מושכלות ראשונות; ז) ידיעות בתחלה; ה) עומקא ורומא; ט) שמע הטבעי קציר בן רשד; י) אגרת כללית מאדם השכלי.

М. М. Спальтеру М. Сморгонь Вил. Губ.

מקום יש בביתי לנערים להתקבל להתחנך בתורה, בד"א וברוח ישראל, ובחנוך הצריך לבניסת בתי־ספר.

ז. י ע ב ץ.

Вилно погулянка 27. | Wilno, Pogulanka 27.

מודעה על אדות ירחון „המזרח".

הנני להודיע לרבים, כי מפני העבודה העמוסה על הלשכה המורחית, לרגלי עבודתה הציונית, מצאתי לנכון להקל מעליה את משא העבודה בער הירחון, ומסרתי את הנהגתו החומרית. ומהיום והלאה על החותמים לפנות בעניני כסף, כן בשאר העניינים הנוגעים אל הירחון, ישר לווילנא ע"פ האדרעסה:

З. М. Гурлянду, Вильна. — S. M. Gurland Wilna, Russ.

יום ב' כ"ג טבת תרס"ד ליצירה. נאום **יצחק יעקב ריינעס** אב"ד דפ"ק.

להרבנים הג' ות"ח די בכל אתר ואתר!

בהסכמת גדולי ומגנו שליט"א נמרתי להו"ל בבל חודש חוברת מקודשת לתורה ולתעודה בשם

„כנסת חכמים"

בה יבואו פלפולים נחמדים והערות יקרות בהלכה ואגדה ושו"ת בפסקי דינים מאת גדולי הדור וחכמיו הי"ו, להלהיב בלבות צעירי ישראל אהבת תורה ע"י קנאת סופרים ב„משנה דמתניא בחבורא". וזכן הנני לחלות פניכם, לתמכני בחכמתכם ובכספכם (כי מיצער הוא — ש ל ש ה ר ו " כ ל ש נ ה), למען הפץ ד' בידי יצלח להרים קרן התורה.

עבדכם המוכן לשרת אתכם בקורש

אליעזר בלא"א הרה"ג **מהר"י פרידלענדער** חופ"ק **בארגאפרונד** (אונגארן).

אדרס אלי: M. Friedländer in Borgoprund (Ungarn)

מחיר כל חלק משלשת החלקים הראשונים של ס'

תולדות ישראל

1,25 רו"כ ומחיר הרביעי 1,40 רו"כ ולקונה את כלם ביחד ימכרו בעה ארבעה רו"כ.

(הכסף יתקבל גם במרקאות של בי־הואר).

אדרס של המחבר:

W. Jawitz Pagulanka 27 Wilna Russ.

В. Явицу Погулянка 27 Вильна.

וההלק החמישי יצא מבית הדפוס מחירו 1,40 רו"כ.

ולשואלים את המחבר על אדות שאר ספריו וספוריו, נשיב בזה, כי זכות כלם – מלבד אחדים מהם — ברשיתו היא ועל כלם יש לו שטריוטיפים ומטריצות. וסדור התפלה בפירושיו ובמבואיו המיוחדים במינם שהבר, מסודר הוא לדפוס והרוצה לבא בעסק יפנה ישר אל המחבר על פי האדרס הנ"ל. —

כ לרשום את שם הרב הגאון ר' פנחס רזובסקי ז"ל משוינציאן בספר הזהב פי הצעתנו והסכמת הרה"ג ראש „המזרחי", שלחה אגודת „מזרחי" אשר בלובלין סך מ א ה, ר ו ב ל בב' אדר לאיצר הלאומי ע"ח הנ"פ; האגודה בדברזין נדבה ע"י דרבנץ לזה א' רו"כ'ן שנתקבל בלשכת „המזרחי".

לטובת בית התבשיל הכללי בעיה"ק ירושלים נתקבל בלשכה הנ"ל סך שני רו"כ, שנאספו ע"י ישראל באסס וי. כ"ץ בכרויט צוב. המנדבים: ווייגרד, ליסיר, וועקשטיין, א"ד וג' ווייגשילבוים, פעליקס, ארנשטיין, ליבענזון, הירשפלד, גאלד, ליברמן, ברמן, נסאן פרשבורג, מפתחר, קלמר, וויסצקי, פערלוביטש, מילאן, פוטש, הזמן, הכמן, גרינבוים.

נתקבל לטובת התית בפתח־תקוה סך א' רו"כ 1.30 קאפ' שנאספו ע"י אהרן ליברמן מאת האנשים האלה: קוילוג, חזן, סאר, באס, ויבל, וויסצקי, ווייגרד, פקיר, ליבר' ליסיר, ופרישברג.

לבית נאמן אשר בירושלים נדב מר שמואל יונה דאהם מווארשא, לזכר נשמת הגאון ר' פנחס רזובסקי ז"ל — א' רו"כ.

מסיבות בלתי תלויות בנו מתעכבים לפעמים הירחונים על הפוסתא. לכן מי אשר לא יקבל את החוברת ישיב נא להודיענו עפ"י האדריסה הזאת:

W. JAWITZ, Wilna Russl.
Pogulanka 27.

В. Явицу, Вильну
Погулянка 27.

מחיר המזרח:

לשנה: 10 קראנען. 9 מארק. 12 פֿרנק. 2,30 דאללאר. 4 רו"ב. ולפי הערי למחצית ולרבע השנה.

אדרס למשלוח כסף:

Herrn S. M. Gurland Wilna, Russland.
Г-ну З. М. Гурлянду, Вильна.

למאמרים:

W. Jawitz, Pogulanka 27. Wilna, Russ.
В. Явицу, Вильна, Погулянка 27.

Hamisrach.—Monatsschrift, IX. Heft.
Für die Redaction verantwortlich: Michael Horowitz in Krakau.
Druck on Josef Fischer in Krakau.